

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEĖALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – koordinavimas) magistrantūros studijų programa

Aidos Balsevičienė

**PEDAGOGŲ BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO
KOMPETENCIJA UGDANT NEĖGALIUS VAIKUS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė -
doc. dr. Lina Miltenienė*

2012

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos sampratos, remiantis teoriniais šaltiniais, *analizė*.

Iškelta *hipotezė* - kad pedagogai susiaurina bendradarbiavimo sampratą ir ugdydami negalią turinčius vaikus vengia pasidalijimo informacija, bendro sprendimo priėmimo ir pasidalijimo atsakomybe.

Anketinės apklausos *metodu* buvo atliktas tyrimas kurio, tikslas - įvertinti pedagogų, ugdančių neįgalius vaikus, bendravimo ir bendradarbiavimo nuostatas, įgūdžius, gebėjimus, žinias bendraujant ir bendradarbiaujant su ugdytiniais, jų tėvais, specialistais. Atlikta statistinė duomenų analizė.

Tyrime dalyvavo – pedagogai, dirbantys su negalią turinčiais vaikais: 20 specialiųjų pedagogų, 26 logopedai, 20 specialiųjų pedagogų- logopedų, 17 socialinių pedagogų, 28 mokytojai, iš viso 111 dalyvių iš įvairių Klaipėdos apskrities ugdymo institucijų.

Empirinėje dalyje nagrinėjami: pedagogų požiūris į bendradarbiavimą ugdant neįgalius vaikus, pedagogui svarbūs bendravimo įgūdžiai praktinėje veikloje, bendradarbiavimą sunkinantys veiksniai, bendradarbiavimo raiška ir samprata pedagogų požiūriu dirbant su neįgaliais vaikais.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Dirbant su negalią turinčiais vaikais visų ugdymo proceso dalyvių aktyvus įsitraukimas ir dalyvavimas ugdymo procese skatina tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą, leidžia išvengti nepagrįstų lūkesčių ir siekti bendradarbiavimo bei partnerystės.
2. Pedagogams svarbu suprasti negalią turinčio vaiko poreikius ir problemas, skatinti vaikų įsitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą. Pedagogai laikosi nuostatos, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos ir tik pedagogams ir specialistams dirbant kartu galima pasiekti žymiai geresnių vaiko ugdymo(si) rezultatų. Daugeliui specialistų darbas su negalią turinčiais vaikais teikia džiaugsmo, o pedagogai linkę manyti, kad tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo.
3. Tyrimo rezultatai paneigė iškeltą hipotezę, kad pedagogai susiaurina bendradarbiavimo sampratą ir ugdydami negalią turinčius vaikus vengia pasidalijimo informacija, bendro sprendimo priėmimo ir pasidalijimo atsakomybe. Paaiškėjo, jog dauguma pedagogų bendradarbiavimą suvokia kaip gebėjimą siekti bendrų darbo tikslų bei dalijimąsi su darbu susijusia informacija ir atsakomybe.

Esminiai žodžiai: kompetencija, bendravimas, bendradarbiavimas, ugdymas, komanda, nuostata.

TURINYS

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOMPETENCIJA, KAIP PEDAGOGO VEIKLOS KOKYBĖS SĄLYGA	8
1.1. Pedagogo kompetencijos samprata.....	8
1.2. Bendravimas ir bendradarbiavimas šiuolaikinėje mokykloje.....	12
1.2.1. Bendravimo ir bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas Lietuvos švietime.....	13
1.2.2. Ugdytojų bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai kaip ugdymo kokybės užtikrinimo prielaida.....	16
2 skyrius. PEDAGOGO BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOMPETENCIJOS UGDANT NEĮGALIUS VAIKUS ANALIZĖ	24
2.1. Tyrimo metodika.....	24
2.2. Tyrimo dalyviai.....	26
2.3. Pedagogų, ugdančių neįgalius vaikus, požiūrio į bendradarbiavimą vertinimo rezultatai.....	28
2.4. Bendravimo kompetencijos ypatumai ugdymo procese pedagogui bendraujant su negalia turinčiais vaikais, jų tėvais, specialistais.....	32
2.5. Bendradarbiavimo samprata ir raiška ugdant negalia turinčius vaikus pedagogų požiūriu.....	36
Išvados	45
Literatūra	47
Summary	51
Priedai	53

IVADAS

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas.

Vykstant intensyviems švietimo, ekonomikos, politikos pokyčiams, šiandien ypač svarbu, kad žmogus neliktų intensyvios visuomenės kaitos nuošalyje. Gebėjimas adaptuotis socialinėje aplinkoje turi būti ugdomas, ir tai esminė sėkmingos neįgalių žmonių integracijos į visuomenę prielaida (Radzevičienė, 2003).

Lietuvos mokslininkai (Kvieskienė, 2003; Leliūgienė, 2003) teigia, kad ugdymo kokybė didžiaja dalimi priklauso nuo pedagogų ir ugdytinių konstruktyvaus bendravimo ir bendradarbiavimo, nuo pedagogo gebėjimo išsiaiškinti vaiko galimybes, poreikius ir juo grįsti ugdymo procesą. Teigiama, kad ugdytojai daro įtaką formuojant vaiko komunikacinę kultūrą, dvasines vertybes, požiūrį, elgesį ir savigarbą. „Šilti mokytojo ir mokinių tarpusavio santykiai, pagrįsti abipuse meile, atvirumu, pagarba, išklausymu, įsijautimu, supratimu, yra mokymo ir mokymosi sėkmės pamatas“ (Butkienė, 1993, p. 274). Tokie santykiai ypatingai svarbūs negalią turinčiam vaikui jo ugdymo(si) procese. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje dominuojantys tokie reiškiniai kaip: ekonominis sunkmetis, staigus informacinių technologijų vystymasis, visuotinis susvetimėjimas, konkurencija ir psichologinė įtampa turi įtakos bendravimo ir bendradarbiavimo problemoms ne tik visuomenėje, bet ir švietimo sistemoje. Pagrindinio „Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programos priemonių plano“ (2004) *tikslas* - padidinti mokymosi prieinamumą specialiųjų poreikių asmenims, *uždaviniai*: sukurti specialiųjų poreikių asmenims ugdyti palankią aplinką, užtikrinti mokytojų pasirengimą ugdyti įvairaus amžiaus specialiųjų poreikių asmenis. Negalią turinčių vaikų ugdymo koncepcija keičia ir pačios mokyklos sampratą. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2003), mokykla tampa integruota, demokratiniais ir humanistiniais siekais grįsta bendrojo ugdymo įstaiga, kurios veikla grindžiama lygių galimybių, kontekstualumo, veiksmingumo, tęstinumo principais. Keičiantis mokyklai kinta ir tradiciniai pedagogo atliekami vaidmenys: ugdytojui reikia naujų gebėjimų ir įgūdžių. Pedagogas turi gebėti pažinti negalią turintį mokinį, jo poreikius ir gebėti į juos atsižvelgti, pažinti specifinius vaiko raidos ypatumus, sudaryti palankias sąlygas perimti bendražmogiškąsias vertybes ir kultūrinius pagrindus, planuoti ir organizuoti ugdymo procesą, pažinti vaiko šeimą ir teikti pedagoginę - psichologinę pagalbą tėvams (Fokienė A. 2007). Pedagogų veikla ir rengimas reglamentuojamas LR švietimo įstatymu (1991, 2003), LR aukštojo mokslo įstatymu (2000), Mokymosi visą gyvenimą memorandumu (2001), LR mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymu (2002), aukštųjų mokyklų teisiniais dokumentais: nuostatais, statutais ir t.t.. Taip pat Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose pagrindiniams švietimo plėtotei

siekiamas įgyvendinti numato priemonės švietimo kokybės užtikrinimui, kurios susijusios su mokytojų rengimu ir darbo atnaujinimu.

Ugdant neįgalius vaikus, specialiojo ugdymo sistemoje, prioritetu tampa specialiųjų poreikių vaikų socializacija, kuri mokslininkų apibūdinama kaip „procesas ir rezultatas, kai aktyviomis vaiko pastangomis įsisavinama socialinė patirtis, kurią jis perima aktyviai sąveikaudamas su socialine aplinka, iš pradžių tik domėdamasis, vėliau ją stebėdamas, o dar vėliau tiesiogiai sąveikaudamas su ja. Iš pradžių patirtis yra atgaminama, o vėliau interpretuojama ir savitai transformuojama“ (Juodaitytė, 2002). Iš pedagogo tikimasi, kad jis greičiausiai sureaguos į kaitą visose srityse, sugebės tokioje situacijoje tinkamai prisitaikyti, o tam reikalingi tam tikri įgūdžiai, žinios, gebėjimai, tam tikros asmeninės savybės – visas kompleksas, kurį galima įvardyti kaip kompetencijas. Pedagogo kompetencijos aktualizuojamos Kvalifikaciniuose reikalavimuose mokytojams (2004), Pedagogo rengimo koncepcijoje (2004), Mokytojo kompetencijos apraše (2007), Europos komisijos dokumentuose: „Bendrieji Europos mokytojų kompetencijų ir kvalifikacijų principai“ (2005), Europos kvalifikacijų sąraangoje (2008). Pedagogų rengimas ugdyti negalią turinčius vaikus tampa reikšmingu švietimo uždaviniu, o mokytojų rengimo strategijos reikalauja lanksčių pedagoginių sprendimų, atitinkančių ne tik individualius besimokančiųjų poreikius, bet ir pateisinančių visos visuomenės lūkesčius.

Dirbant su negalią turinčiais vaikais gyvenimas pateikia vis daugiau situacijų, kurias sudėtinga arba neįmanoma išspręsti vienam specialistui. Todėl jas būtina spręsti konsultuojantis, bendraujant, bendradarbiaujant, dirbant komandoje. Bendravimas ir bendradarbiavimas palengvina informacijos, turimų žinių sklaidą, padeda išsiugdyti reikiamus įgūdžius.

Probleminiai klausimai:

1. Kokia bendradarbiavimo samprata pedagogai vadovaujasi ugdydami negalią turintį vaiką?
2. Kaip pedagogai ugdantys negalią turinčius vaikus vertina bendravimą ir bendradarbiavimą su ugdymo proceso dalyviais: ugdytiniais, jų tėvais, specialistais?
3. Kokie bendravimo įgūdžiai svarbūs pedagogui praktinėje veikloje, ugdant negalią turinčius vaikus?

Tyrimo objektas – pedagogų bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencija ugdant neįgalius vaikus.

Hipotezė – tikėtina, kad pedagogai susiaurina bendradarbiavimo sampratą ir ugdydami negalią turinčius vaikus vengia pasidalijimo informacija, bendro sprendimo priėmimo ir pasidalijimo atsakomybe.

Tyrimo tikslas – įvertinti pedagogų, ugdančių neįgalius vaikus, bendravimo ir bendradarbiavimo nuostatas, įgūdžius, gebėjimus, žinias bendraujant ir bendradarbiaujant su ugdytiniais, jų tėvais, specialistais.

Uždaviniai:

1. Atskleisti bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos sampratą remiantis teoriniais šaltiniais.
2. Įvertinti pedagogų požiūrį į bendradarbiavimą ugdant neįgalius vaikus.
3. Remiantis pedagogų nuomone įvertinti bendravimo įgūdžius praktinėje veikloje.
4. Nustatyti bendradarbiavimą sunkinančius veiksnius ugdant negalią turinčius vaikus.
5. Atskleisti bendradarbiavimo raišką ir sampratą dirbant su neįgaliais vaikais pedagogų požiūriu.

Tyrimo dalyviai – tyrimo imtį sudaro viena tiriamųjų grupė: pedagogai, dirbantys su negalią turinčiais vaikais, iš viso 111 dalyvių iš įvairių Klaipėdos rajono ugdymo institucijų. Pasirenkant tiriamuosius naudota tikslinė tyrimo imtis. Buvo atrenkami pedagogai ugdantys negalią turinčius vaikus: specialieji pedagogai, logopedai, socialiniai pedagogai, mokytojai. Apklausoje dalyvavo 20 specialiųjų pedagogų, 26 logopedai, 20 specialiųjų pedagogų- logopedų, 17 socialinių pedagogų, 28 mokytojai.

Tyrimo metodologija ir metodai.

Taikyta mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė bei apklausa raštu, naudojant standartizuotą klausimyną.

Tyrimas vyko trimis etapais: 1) analizuota literatūra; 2) sudarytas tyrimo instrumentas ir surinkti duomenys; 3) apdoroti tyrimo duomenys ir suformuluotos išvados.

Siekiant operacionalizuoti pedagogo bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos, ugdant negalią turinčius vaikus konceptą, naudotas *teorinės analizės* metodas.

Vertinant anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų, dirbančių su negalią turinčiais vaikais nuomonių ir nuostatų apie bendravimą ir bendradarbiavimą ypatumus, naudotas kiekybinio tyrimo metodas, kuris leidžia įvertinti esamą situaciją nagrinėjamu aspektu.

Tyrimo vadovautasi *humanistinio* ugdymo idėja, kuri pripažįsta vaiko bei suaugusio žmogaus santykių lygiavertiškumą, siekia bendravimo ir bendradarbiavimo su vaiku, ugdymo veikla planuojama bendradarbiaujant (Bitinas, 2000; Ruškus, 2002; Juodaitytė, 2003). *Progresyvistinio* ugdymo koncepcija, kuri kelia ir skatina integruoto ugdymo idėją; valstybė nustato tik bendriausią ugdymo turinį, o pedagogas, bendradarbiaudamas su ugdytiniu ir jo tėvais formuluoja konkrečius ugdymo tikslus; laikomasi nuostatos, jog ugdytinių kritiškumas ir

socialinis supratingumas įgalina juos efektyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime, įgyti bendradarbiavimo įgūdžių (Bitinas, 2000).

Pagrindinės sąvokos

Kompetencija (lot. *competentia*) – funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos (Tarptautinių žodžių žodynas, 2001), asmens gebėjimas pagrįstai ir patikimai atlikti tam tikrą profesinės veiklos dalį nenuspėjamoje darbinėje situacijoje, apibrėžtoje profesijos standarte (Pukelis, 2009).

Bendravimas - dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimas, keitimasis informacija, sąveika ir santykiai (Almonaitienė, 2002).

Bendradarbiavimas – tai darbas kartu, sujungus intelektines jėgas, pagalba vienas kitam, bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Komanda – kai keletas tarpusavyje susijusių žmonių daro vienas kitam įtaką, sujungia pastangas siekiant bendro tikslo; kiekvienas turi apibrėžtas funkcijas (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Nuostata – žmogaus pasirengimas, polinkis vienaip ar kitaip suvokti kokį nors objektą, numatyti situaciją, atlikti tam tikrą su tuo objektu susijusią tikslingą veiklą (Psichologijos žodynas, 1993).

Empatija – gebėjimas bendrauti su kitais jaučiant ir suprantant jų lūkesčius ir poreikius (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Ugdymas – tai asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis (Jovaiša, 1993).

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (78 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 7 lentelės, 7 paveikslai. Prieduose pateikiamas anketos pedagogams pavyzdys, duomenų lentelės. Darbo apimtis - 52 puslapiai.

I skyrius. BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOMPETENCIJA, KAIP PEDAGOGO VEIKLOS KOKYBĖS SĄLYGA

1.1. Pedagogo kompetencijos samprata

Šiandieninėje visuomenėje kompetencijos samprata tampa vis aktualesnė bei platesnė, nes mokslo ir technologijų pažangos sparta sąlygoja poreikį naujų žinių, įgūdžių, gebėjimų įgijimui ir tobulinimui. Šiuolaikinių pokyčių kontekste keliami aukštesni reikalavimai visų profesijų žmonėms ir pedagogai taip pat nėra išimtis. Jų veiklai iškeliami nauji uždaviniai, kurie yra neatskiriami nuo kompetencijos erdvės.

Tarptautinių žodžių žodyne (2001) sąvoka *kompetencija* (lot. *competentia*) – funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos. B.Bitinas (2000) akcentuodamas funkcinį kompetencijų pobūdį, teigia, kad kompetencija – ugdymo procese įgytas bendrasis gebėjimas, grindžiamas žiniomis, patirtimi, vertybėmis, polinkiais. Kompetencija yra daugiau negu drauge paimtos žinios, mokėjimai, nuostatos veikti; kompetencija - tai, kas sąlygoja gebėjimą įgytą išsilavinimą ir patirtį pritaikyti konkrečiai gyvenimo problemai spręsti.

Kompetencija – tai individo savita raiška veikloje, pagrįsta jo profesiniais ir asmeniniais sugebėjimais (Adamonienė, 2001). Asmens kompetencijos išraiška - veiklos efektyvumo demonstravimas. Kompetencijos sąvoka suprantama kaip: būtinų žinių bei gebėjimų turėjimas ir sugebėjimas atlikti praktinius veiksmus darbo vietoje; sugebėjimas atlikti ką nors gerai ir efektyviai; gebėjimas taikyti žinias, įgūdžius ir supratimą, atliekant darbą pagal darbdavių reikalaujamus standartus.

1 lentelė

Kompetencijų charakteristikos (sudaryta pagal Adamonienę R., 2001)

Kompetencijų sritys	Charakteristikos
Profesinės veiklos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bendrasis išsilavinimas 2. Bendras profesijos krypties pažinėjimas 3. Dalykinis pasirengimas 4. Socialinės aplinkos pažinimas 5. Teorijos ir praktikos integracija
Pedagoginės veiklos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ugdymo turinio suvokimas, informacijos atrinkimas 2. Mokymo metodų adekvatus pasirinkimas ir panaudojimas 3. Informacijos perteikimas 4. Mokinų veiklos kontrolė ir vertinimas 5. Atvirumo naujovėms ir jų perteikimo galimybės
Organizacinės veiklos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gebėjimas skirstyti dėmesį įvairioms veiklos rūšims 2. Mokymo ir auklėjimo veiklos vientisumas 3. Pedagoginio proceso valdymas 4. Darbas grupėse 5. Proceso diferencijavimas

Bendradarbiavimo	<ol style="list-style-type: none"> 1. Keitimasis informacija 2. Mokėjimas išklausti 3. Kontakto ribų formavimas 4. Pastiprinimas 5. Pasitikėjimas ir tikrinimas
------------------	--

L. Jovaišos (1993) teigimu *kompetencija* – tam tikros žinios, suteikiančios žmogui galimybę kvalifikuotai atlikti tam tikrą veiklą. A. Mackevičienė (1999) mano, kad *kompetencija* galima vadinti kurio nors organo ar pareigūno visumą teisių ir pareigų, kurias nustato to organo statusas ar nuostatai. Šiai nuomonei pritaria ir Jovaiša (1993), pabrėždamas, kad *kompetencija* gali būti vadinamas ir įgaliojimų turėjimas ką nors daryti. *Kompetencija* – tam tikros specialisto veiklos raiška. Šią nagrinėjamos sąvokos reikšmę išskiria R. Laužackas (1997), teigdamas, kad kompetencija – efektyvios veiklos demonstravimas. *Kompetencija* – tai žmogaus žinios, gebėjimai, įgūdžiai, vertybinės orientacijos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, „akumuliuotos į veiklos gebėjimus, įgalinančius individą siekti rezultatų esant skirtingiems veiklos kontekstams“ (Jucevičienė, Lepaitė, 2000).

Vertinant profesionalo profesinės kompetencijos struktūrą S. Daukilas (2001) išskiria tris jos sudedamąsias dalis: *dalyko* (techninę – technologinę), *socialinę*, *strateginę* (planavimo). Pasak autoriaus *dalykinė kompetencija* apibūdinama kaip kompetencija darbe, kuriai būdingas tam tikras profesinių žinių, mokėjimų ir įgūdžių lygis bei gebėjimas juos pritaikyti praktiškai: naudotis darbo įrankiais, medžiagomis, atlikti technologines operacijas, naudotis lingvistinėmis, matematinėmis, elektroninėmis ar grafinėmis komunikavimo sistemomis. *Socialinę* kompetenciją S. Daukilas (2001) apibūdina, kad tai kompetencija jungianti visus socialinius procesus, susijusius su darbo vieta, kuri apima: horizontalius ir vertikalius socialinius procesus; meistriškumą ir socialinius įgūdžius, lemiančius asmenybės elgesį konfliktinėse situacijose, darbo struktūrą, pareigas ir atsakomybę, bendruosius įsidarbinimo ir socialinius – pilietinius gebėjimus“. *Strateginę* (planavimo) kompetencija– tai kompetencija, leidžianti racionaliai planuoti veiklą ir profesinę karjerą, visapusiškai ir kompleksiskai vertinti įvairių veiksnių įtaką jos (veiklos) rezultatams. Ji jungia tiek dalyko, tiek socialinę kompetencijas: įgūdžius ir veiklos procesą; darbo vietas; darbą su įrengimais, individualų ir grupinį darbą; horizontalius ir vertikalius socialinius santykius; administravimo funkcijas; įvairių rūšių komunikavimo galimybes (Daukilas, 2001).

Edukologai kompetenciją apibūdina kaip *asmens gebėjimą pagrįstai ir patikimai atlikti tam tikrą profesinės veiklos dalį nenuspėjamoje darbinėje situacijoje, apibrėžtoje profesijos standarte* (Pukelis, 2009). Kompetencijos dėsninumus ir turinį nagrinėjo daugelis autorių tai - Jovaiša (2007), Kaffemanienė, Šadbaraitė (2005), Laužackas, Stasiūnaitė, Teresevičienė (2005), Šereivienė, Žydžiūnaitė (2005), Anužienė, Anužis, Ramanauskaitė (2005), Jucevičienė, Lepaitė

(2000), Kavaliauskienė (2001), Adamonienė (2002), Wight, Chaparo (2008), Neifachas (2006), Myklebust (2006), ir kt. Kompetencija - sudėtingas struktūrinis reiškinys, kurio prasmę lemia žinios, gebėjimai, individo asmenybė bei vertybinės nuostatos (Jucevičienė, Lepaitė 2000). R.Laužacko, K.Pukelio, O.Gurskienės ir kitų (2003) teigimu, kompetencijos pagrindą sudaro žinios, o viršūnę – vertybinės nuostatos. Autoriai pažymi, kad žinios, mokėjimai, įgūdžiai bei nuostatos, susijusios su atliekama veikla, nurodo kompetencijos kokybę. Pedagogų profesinės veiklos turinys yra labai įvairus, todėl reikalauja įvairių kompetencijų.

Mokytojo kompetencijos klausimus nagrinėjo daugelis Lietuvos edukologų. Remdamiesi įvairia patirtimi mokslininkai M. Barkauskaitė (1998, 2001, 2007), P. Jucevičienė (2000), N. E. Martišauskienė (2007), P. Pečiuliauskienė (2007) ir kt. išryškino svarbiausias šiuolaikinio mokytojo kompetencijas. Lietuvoje patvirtintame *Mokytojo profesijos kompetencijos apraše* (2007) kompetencijos skirstomos pagal turinį: bendrakultūrinės, profesinės, bendrosios ir specialiosios.

- *Bendrakultūrinė kompetencija* – žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą žmogaus veiklą konkrečioje(-se) kultūroje(-se).
- *Profesinės kompetencijos* – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai ugdymo veiklai, jos nespecifikuojant pagal ugdymo turinio koncentrus/sritis.
- *Bendrosios kompetencijos* – žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai, kitos asmeninės savybės, reikalingos mokytojo veiklai ir galimos perkelti iš vienos rūšies veiklos į kitą.
- *Specialiosios kompetencijos* – mokytojo žinios, įgūdžiai, gebėjimai, vertybinės nuostatos, požiūriai ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą jo veiklą konkrečiame ugdymo turinio konkcentre/srityje.

Apraše teikiamas kiekvienos kompetencijos turinys, nurodant mokytojo mokėjimus ir sugebėjimus. E. Martišauskienės (2008) manymu, pedagogui reikėtų teikti platesnį kompetencijų sampratos kontekstą, kad jis galėtų atpažinti paslėptas ugdymo turinio versmes ir jas tinkamai panaudoti. Remdamasi užsienio šalių (Prancūzijos, Jungtinės Karalystės, Vokietijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų) patirtimi E. Martišauskienė (2007), siūlo kiek kitokią kompetencijų įvardijimą: 1) *kognityvinės*, apimančios formalų ir numanomą žinojimą, pagrįstą patyrimu; 2) *funkcinės*, apimančias įgūdžius ir technines žinias; 3) *asmeninės*, apimančios žinojimą, kaip elgtis tam tikroje situacijoje; 4) *etinės*, grindžiamos asmeninėmis ir profesinėmis vertybėmis. Ypač pabrėžiamas *vertybinis* pedagogo ugdymas, jis laikomas centrine kompetencijų

ugdymo dalimi. Išskirtos kompetencijos apima labai platų pedagogo profesinio ir asmenybinio tobulėjimo spektrą.

Apibendrinant ankstesnius pedagogo kompetencijų skirstymus, galima teigti, kad visur kalbama apie tą pačią kompetencijų ugdymo siekiamybę – *visapusiškai išlavintą pedagogo asmenybę*.

Visais laikais (nuo antikos iki šių dienų) pedagogo asmenybė bei jo pasirengimas darbui sulaukdavo daug dėmesio. Kiekviena istorinė epocha keldavo pedagogams atitinkamus reikalavimus – tam tikrus gebėjimus, savotiškus kompetencijos rodiklius. Vieni nuolat keitėsi, kiti išliko iki mūsų dienų ir tapo tradiciniais. Tai natūralus procesas, nes kiekviena pedagogų karta gyvena tam tikru laikotarpiu, veikia to meto dvasios, visuomenės sociokultūrinių vertybių įkvėptoje ugdymo realybėje. Istorija ir kintantys kultūros vertybių poreikiai lemia ugdymo idealus ir tikslus (Šiaučiukienė, 1997). Tarp tradicinių reikalavimų išliko gebėjimas perteikti informaciją, organizuoti mokymą, vadovauti jam, mokyti dalyko, konsultuoti ir auklėti besimokančiuosius (Subotkevičienė, 2004).

Pedagogo veikla yra orientuota į kompetencijų įgijimą ir tobulinimą. Kompetencijos įgijimas priklauso ne tik nuo žinių, įgūdžių, bet ir nuo asmenybės bruožų, savybių. Kiekvienas pedagogas privalo tobulėti ir įgyti tam tikras kompetencijas. Save valdydamas pedagogas užsiima maksimalia kūrybine savianalize, savikūra ir realizacija. Tai kryptingas procesas, kada pedagogas įvertina save, savo veiklą dabartinėje situacijoje, numato perspektyvą, tikslą, rezultata ir randa per tam tikrą veiklą kelius tam realizuoti. Pasiekus tikslą, pedagogas tobulėja. O tai ypač svarbu dirbant su negalia turinčiais ugdytiniais. Kiekvienas jis yra unikalus ir jokioje literatūroje nėra taisyklės kaip dirbti su vienokiu, ar kitokiu negalia turinčiu vaiku. Tik pedagogo profesionalumo dėka, įgytų kompetencijų dirbant ne vienerius metus su negalia turinčiais ugdytiniais, kiekvienas ugdomas vaikas gali padaryti pažangą. Pasak Abrukaičio (2005), norėdamas padėti negalia turinčiam vaikui pedagogas nuolat turi: tobulinti savo kvalifikaciją, susipažinti su naujais ugdymo būdais ir strategijomis; įgyti daugiau kompetencijos, kaip individualizuoti ugdymą; subtiliai skirti individualius kiekvieno vaiko gebėjimus ir specialiuosius ugdymo(si) poreikius; geriau nei kiti pedagogai suvokti stebėjimo ir vertinimo svarbą; paruošti aplinką.

Pedagogas, ugdydamas negalia turinčius vaikus tampa terapeutu kiekvieną dieną, nuolat išgyvena kartu su vaiku, siekia ugdytinius išmokyti savarankiškumo ir konfliktų, kuriuos vaikas patiria sąveikaudamas su aplinka, sprendimo įgūdžių (Ruškus, 2002). Pedagogo patirtis yra pagrindinis pažinimo šaltinis, kuris sąlygoja taikyti turimas žinias bei gerinti ugdymo turinio kokybę (Adaškevičienė, Stanišauskienė, Žvirdauskas ir kt., 2007). Pedagogo kompetencija

sąlygoja jo veiklą konkrečioje ugdymo turinio veikloje ir tik nuo jo kompetencijos priklauso veiklos sėkmė ugdymo procese.

1.2. Bendravimas ir bendradarbiavimas šiuolaikinėje mokykloje

Šiandien švietimo politikos kūrėjai, mokyklų bendruomenės, įgyvendinančios valstybinės švietimo strategijos nuostatas (švietimo prieinamumą ir socialinį teisingumą, t.y. lygių galimybių visiems sudarymą, kiekvieno besimokančiojo ugdymo kokybės užtikrinimą), pozityviai vertina didėjantį negalią turinčių vaikų skaičių bendrojo ugdymo įstaigose. „Bendradarbiavimas ugdymo procese tiek Europos, tiek ir nacionaliniuose švietimą ir specialųjį ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose pripažįstamas kaip vertybė ir siekiamybė, o kai kurie užsienio šalių autoriai (Walther- Thomas Ch. Ir kt., 2000) bendradarbiavimą vertina kaip priemonę, leidžiančią siekti numatytų tikslų“ (Miltenienė, 2005). Glaudus bendradarbiavimas teigiamai veikia ugdymo dalyvių nuostatas, skatina dalijimąsi informacija, tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą, leidžia išvengti nepagrįstų lūkesčių. Humanistinė ugdymo teorija remiasi A. Maslou pasiūlyta žmogaus poreikių hierarchija, kurios viršūnėje – saviaktualizacijos siekis. Ugdytojas, kuris remiasi humanistinės pedagogikos idėjomis, yra nusiteikęs sąveikauti su ugdytiniu kaip realybe, įsivaizduoti save ugdytinio padėtyje, jausti jo išgyvenimus, nuoširdžiai ir atvirai su juo bendrauti (Bitinas, 2000). Tai turėtų būti siekiamybė kiekvieno pedagogo ugdančio negalią turinčius vaikus. Kaip teigia Bitinas (2000) humanistinės pedagogikos principais grindžiamą mokyklą apibūdina visų jos struktūrinių komponentų veiksmų vienovė ir komunikacinė sąveika. Partnerystė, demokratinis stilius ir žmoniškųjų santykių normos yra svarbiausi pedagoginės veiklos ypatumai. Dirbant su neįgaliais vaikais pedagogui svarbu vadovautis humanistinės pedagogikos principais: siekti nuoširdaus bendravimo su ugdytiniu, jį nuolat teigiamai vertinti; padėti ugdytiniui suvokti save, savo problemas, saviraidos tikslus ir transformuoti juos į veiklos motyvus; bendradarbiauti su ugdytiniais planuojant ugdymo veiklą; optimizuoti ugdymo procesą, grindžiamą ugdytinių poreikiais (Bitinas, 2000).

Mokymas šiandien turi būti orientuotas ne į informacijos gausybę, o į jos kokybę ir į kokybišką komunikacinį procesą, į gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti su kitais asmenimis, atliekant bendrą veiksmą, bendrą darbą (Grigas, Botyriūtė, 2006).

Šiandieninėje mokykloje vienas mokytojas nėra pajėgus patenkinti visapusiškų vaiko poreikių, bendraudami ir bendradarbiaudami ugdome savitarpio pasitikėjimą, tikrąsias žmogiškas vertybes, leisdami atsiskleisti dvasinei pilnatvei. Mokykloje ugdant negalią turinčius vaikus svarbi pedagogo kompetencija bendradarbiavimo aspektu, nes tai gebėjimas bendradarbiauti su neįgaliumi vaiku, jo šeima, specialistais, administracija taip pat gerų tarpusavio santykių

palaikymas, keitimasis informacija apie vaiko pasiekimus bei bendra problemų sprendimo paieška. Šiandien, norint užtikrint kokybišką negalią turinčio vaiko ugdymo(si) procesą, labai svarbią reikšmę turi mokytojų bendradarbiavimas, kai plėtojasi kolegiška draugystė, partnerystė, keičiamasi informacija patirtimi. Drįsdamas klausti ir ieškoti patarimo ugdytojas gali daug laimėti ugdymo procese taikydamas jau patikrintus darbo metodus ir būdus. Įgytos aukštesnės kompetencijos tenkinant negalią turinčių vaikų ugdymo(si) poreikius padeda atsikratyti baimės, kurią sukelia informacijos stoka (Ališauskas,2002).

1.2.1. Bendravimo ir bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas Lietuvos švietime

Vyriausybė 1992 m. patvirtino Lietuvos švietimo koncepciją, kuri iki šiol yra pagrindinis ir svarbiausias konceptualus švietimo reformos dokumentas. Švietimo reforma remiasi demokratine Lietuvos ir Europos švietimo patirtimi. Lietuvos švietimo principai: *Humaniškumas*: nelygstamo asmens vertingumo, jo pasirinkimo laisvės ir atsakomybės teigimas. *Demokratiškumas*: mokymasis ir gebėjimas grįsti gyvenimą įsisąmonintomis demokratijos vertybėmis; švietimo demokratiškų santykių kūrimas ir laikymasis; visuotinis švietimo prieinamumas; doros, kaip būtino demokratijos pagrindo, pripažinimas. *Nacionalumas*: įsipareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpestis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Lietuvos švietimas saugo ir plėtoja daugialytę, nacionalinių mažumų patirtimi praturtintą krašto kultūrą. *Atsinaujinimas*: atvirumas kaitai ir kritiškas naujo priėmimas, išlaikant universalias dorovės normas ir nacionalumo branduolį.

Naujuoju švietimo įstatymu (2003 m.) įtvirtinti ir švietimo sistemos principai: *lygios galimybės* – švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują; *kontekstualumas* – švietimo sistema yra glaudžiai susieta su krašto ūkinės, kultūrinės raidos kontekstu, kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes; *veiksmingumas* – švietimo sistema siekia geros kokybės rezultatų sumaniai ir taupiai naudodama išteklius, nuolat vertindama, analizuodama ir planuodama savo veiklą, remdamasi veiksminga vadyba – tinkamais ir laiku priimamais sprendimais; *tęstinumas* – švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą. Dabartinė švietimo sistema vis labiau išryškina bendravimo ir bendradarbiavimo poreikį. Mokytojo ir mokinio sąveika, anot B. Bitino (2000), pabrėžiama visose šiuolaikinėse ugdymo koncepcijose ir išreiškiama pedagoginio bendradarbiavimo principu, kai ugdytojas padeda ugdytojams realizuoti

savo tikruosius interesus, atskleisti svarbiausius poreikius, susijusius su ateities planais, ir organizuoja mokymą ir auklėjimą, tenkinantį šiuos interesus ir poreikius.

Pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo bruožai atspindimi ugdymo veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose. Lietuvos valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatose (2003) akcentuojamas *švietimo sistemos ir visuomenės bendradarbiavimas*, nurodant: „stiprinama visuomenės įtaka švietimo sistemai – švietimo srities politiniai ir administraciniai sprendimai priimami konsultuojantis ir derinant su švietimo socialiniais partneriais ir kitomis interesų grupėmis. Įdiegiami veiksmingi švietimo ir jo valdymo institucijų atskaitomybės visuomenei mechanizmai“ (4 sk.). Atnaujinti švietimo turinio perteikimo būdus visais švietimo lygmenimis; įdiegti aktyvius, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinančius mokymosi metodus ir savarankiškos veiklos praktiką; pertvarkyti mokinių pasiekimų vertinimo ugdymo procese sistemą: siekti labiau motyvuoti mokinius mokytis ir mokytojus siekti ugdymo kokybės, geriau informuoti mokinius ir jų tėvus apie mokymosi rezultatus, pratinti mokinius vertinti savo pasiekimus; sukurti galimybes veiksmingai ugdyti įvairių gebėjimų ir poreikių vaikus.

LR Švietimo ir mokslo ministro patvirtintame mokytojo pareigybių aprašyme (2010) išskiriama keletas pedagogų bendradarbiavimo sričių: mokytojo teisė: pasirinkti konstruktyvius auklėjimo ir bendradarbiavimo būdus ugdant klasės bendruomenę (17.5.); prireikus kviesti auklėtinio tėvus (įtėvius, globėjus, rūpintojus) atvykti į mokyklą (17.6.); mokytojo pareigos ir atsakomybė: planuoti ir organizuoti vadovaujamos klasės/grupės veiklą ir renginius, įtraukti į juos tėvus (įtėvius, globėjus, rūpintojus) (30.3.); bendrauti ir bendradarbiauti su klasėje/grupėje dirbančiais mokytojais (mokinių tėvais (įtėviais, globėjais ar rūpintojais), švietimo pagalbos mokiniui specialistais mokinių ugdymo klausimais, kartu su jais spręsti mokinių ugdymo ir ugdymosi problemas (30.4.); stebėti mokinių elgesį, pasiekimus, pamokų lankomumą, informuoti apie tai tėvus (įtėvius, globėjus, rūpintojus), mokyklos administraciją, imtis adekvačių prevencijos priemonių (30.7.). Tokiu būdu bendravimas ir bendradarbiavimas tampa ne tik pedagogo profesinės kompetencijos elementu, bet ir tiesiogine profesine funkcija. Ši funkcija ir bendradarbiavimo kompetencija aktualizuojama LR pradinio ugdymo pedagogo rengimo standarte (2008). Šis standartas orientuotas į šiuolaikinį, visapusi pradinio ugdymo pedagogo asmenybės ugdymą (-si), kuris pirmiausia realizuojamas per veiklos gebėjimus. Bendradarbiavimo kompetencija atsispindi bent kelių profesinių kompetencijų turinyje ir reprezentuoja bendravimą ir bendradarbiavimą per pedagoginę sąveiką, ryšių su ugdytinių tėvais plėtotę bei komunikacinius procesus ugdymo institucijoje. Bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai reikalingi pedagogų profesinėje veikloje **modeliuojant ugdymo turinį**: interaktyvios pedagoginės sąveikos procese planuoti, organizuoti, vertinti, analizuoti, dokumentuoti vaikų

veiklą. Naudoti įvairius verbalinius ir neverbalinius komunikavimo būdus skatinant ugdytinių bendravimą, bendradarbiavimą. **Įtraukiant šeimą į aktyvią pedagoginę sąveiką** reikalingi gebėjimai: įtraukti šeimą į aktyvią ir rezultatyvią sąveiką, valdyti įvairius institucinio ir šeimos poveikio ugdytiniam sąveikos būdus, nagrinėti pagrindinius paramos šeimai būdus. **Gebėjimo dirbti komandoje** kompetencija reikalauja gebėjimo naudoti naujausias informacijos ir komunikacijos technologijas, valdyti interaktyvios pedagoginės sąveikos metodus.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu 2005 metais buvo atliktas kompleksinis tyrimas, analizuojantis ugdymo specialistų rengimo kokybę šalies aukštosiose mokyklose (Žvirdauskas, Adaškevičienė, Tarnauskas, 2005). Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad tarp reikšmingų profesinių gebėjimų *bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencija* vertinama kaip esminė tiek ugdymo institucijų vadovų, tiek švietimo ir ugdymo skyrių specialistų, tiek ugdymo specialistus rengiančių dėstytojų tarpe. Bendradarbiavimo kompetencijos vertė didėja, vertinant ugdymo aplinką kaip multikultūrinę: skirtingų vertybių, nuostatų, patirčių, požiūrių sanklodiškos sąveikos erdvę (Saugėnienė, Liaudanskienė, 2003), kurioje veikia trys skirtingos socialinių agentų grupės: ugdytojai, ugdytiniai ir jų tėvai. Pozityvus bendradarbiavimas tarp šių grupių gali būti traktuojamas kaip sąveika, leidžianti geriausiai tenkinti ugdymo ir asmenybinius sąveikos dalyvių poreikius ir interesus, o ugdymo procese leidžia siekti didaktinio efektyvumo.

1.2.2. Ugdytojų bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai, kaip ugdymo kokybės užtikrinimo prielaida

Ugdymo įstaigos Lietuvoje programas grindžia humanistiniais, demokratiniiais ir atsinaujinimo principais. Bendravimas ir bendradarbiavimas tampa vienu iš aktualiausių šiandieninės ugdymo įstaigos tikslų. Bendravimas yra labai plati sąvoka ir literatūroje sutinkama įvairių bendravimo apibrėžimų. Jovaišos (2001) nuomone, bendraujant perimamos žmonijos sukurtos vertybės, pasiekiami bendros ugdytojo ir ugdytinių veiklos rezultatai ir pasak autoriaus tikro bendravimo sąlyga – įsijausti, suprasti, padėti. Kadangi bendravimas yra glaudžiai susijęs su ugdymu, tai autorius pataria visus ugdymo klausimus spręsti iš bendravimo pozicijų. Ugdymas – tai asmenybę kuriantis žmonių bendravimas, sąveikaujant su aplinka bei žmonijos kultūros vertybėmis (Jovaiša, 1993). Ukanienė (2003) teigia, kad bendravimo metu įgyjame išminties, patyrimo, pasidalijame emocinius krūviu, realizuojame save, siekiame įvairiausių tikslų: asmeninių bei kolektyvinių. Želvys (2007) išsako nuomonę, jog bendravimas yra prasminga tarpusavio sąveika tarp dviejų ar daugiau žmonių kuri vyksta kalbant, ir be žodžių, sąmoningai ir nesąmoningai, būnant dviese ar atsidūrus didelėje žmonių grupėje. Barkauskaitė

(2001) teigia, kad daugelis autorių vieningai pripažįsta bendravimo reikšmingumą ugdymo procese ir netgi ugdymą tapatina su bendravimu.

Bendravimas apibūdinamas kaip informacijos perdavimo, priėmimo arba pasikeitimo aktas, idėjų raiškos menas. Bendravimas apima kalbėjimą, klausymą, tarpusavio konfliktų sprendimą, problemų iškėlimą ir panašiai. Sėkmingo bendravimo komponentai yra supratimas, pasitikėjimas, autonomija, lankstumas. Tinkamas bendravimas sudaro gerą kooperavimosi ir bendradarbiavimo pagrindą (Ališauskienė, Miltenienė, 2004). Bendradarbiavimas – tai darbas kartu, sujungus intelektines jėgas, pagalba vienas kitam, bendras problemos sprendimas ir bendras sprendimo priėmimas (Ališauskienė, Miltenienė, 2004). Teresevičienė, Gedvilienė (2003) teigia, kad bendradarbiavimas glaudžiai siejasi su bendravimu ir jis yra bendradarbiavimo pagrindas. Abi šios formos viena kitą sąlygoja ir papildo. *Bendravimas (komunikacija)*: tai žmonių betarpiškų santykių sritis. Žmonės bendraudami tarpusavyje pripažįsta, kad ir vieni, ir kiti yra asmenybės; vieni kitus auklėja, skatina save išreikšti, sudaro vieni su kitais bendriją. *Bendradarbiavimas (kooperacija)*: žmonės bendradarbiauja siekdami bendro tikslo. Materialines gėrybes ir kultūrinės vertybes, kurių jiems reikia savirealizacijai, galima realizuoti tik veikiant drauge. Tai žmonių socialinė sąsaja su kitais, atsirandanti dirbant kartu. Lietuvoje pedagoginio bendravimo ir bendradarbiavimo klausimus nagrinėja Bitinas (1990), Butkienė (1993) ir jų darbuose pripažįstamas šio reiškinio reikšmingumas ugdymo procese, netgi teigiant, kad ugdymas ir yra bendravimas bei bendradarbiavimas, kas leidžia daryti prielaidą, kad bendravimas ir bendradarbiavimas turi vykti tarp vaikų - pedagogų – šeimų.

Labai svarbu pedagogams, dirbantiems su negalią turinčiais vaikais, suvokti bendravimo svarbą, itin subtiliai išmanyti bendravimo ypatumus ir mokėti efektyviai jais naudotis, nes tai daug kuo lemia ugdymo sėkmę. Bendravimas yra daugialypis reiškinys. Almonaitienė (2002) *bendravimą* apibūdina kaip *dviejų ar daugiau žmonių tarpusavio suvokimą, keitimąsi informacija, sąveiką ir santykius*. Skiriamos įvairios bendravimo rūšys, sudėtinės dalys ir aspektai. Galima skirti bendravimą su savimi (intrapersonalinis) ir bendravimą su kitais (interpersonalinis). Tuomet intrapersonalinis bendravimas – tai „bendravimas“ tarp asmenybės dalių. Tarpasmeninis bendravimas (interpersonalinis) - toks, į kurį įsitraukia ne mažiau kaip du žmonės. Svarbiausi šio bendravimo aspektai tai:

- tarpusavio suvokimas (socialinė percepcija) - leidžia bendraujant numatyti kito elgesį ir planuoti savąjį, padeda siekti norimų tikslų;
- keitimasis informacija (komunikacija) - keitimasis informacija, naudojant kokią nors ženklų sistemą: kalbą (žodinis bendravimas), mimiką, gestus, kai kada netgi aprangos detales ar aksesuarus (nežodinis bendravimas);

- tarpusavio sąveika (socialinė interakcija) - bendraujančiųjų poveikis vienas kitam: keičia jausmus, požiūrius ir elgesį;
- tarpusavio santykiai (Almonaitienė, 2002).

Pedagogams bendravimas yra lyg „darbo įrankis“, kurį naudodami jie daro poveikį ugdytiniams, įgyja jų pasitikėjimą. Ypač svarbu, kad pedagogai gebėtų sukurti darnius, humaniškus ir partneriškus santykius su neįgaliais vaikais, abipusiu pasitikėjimu grindžiamą teigiamą psichologinį klimatą, palaikyti darbingą ugdymo proceso atmosferą.

Bendravimo procesą sudaro trys esminiai elementai: turinys, pateikimas ir kontekstas. Pedagogas rinkdamas informaciją apie savo ir mokinių bendravimo būdus, kaip teigia Jensen (1999) turi žinoti tris dalykus, kurie daro įtaką bendravimui: 1) Turinys, arba tai, *ką* jūs sakote. Tai mokėjimas užmegzti santykius, pabrėžti to, ko mokomasi, svarbą, sukurti motyvaciją, išgauti pasižadėjimus ir paskatinti išsakyti pageidavimus. 2) Pateikimas arba tai, *kaip* jūs tai sakote. Čia svarbu laikysena, akių kontaktas, vietos pasirinkimas, išraiška ir gestai. Taip pat svarbu aprangos stilius, tvarkingumas ir ypač balso savybės: tonas, garsumas, tembras, tempas ir ritmas. 3) Kontekstas arba esamos *sąlygos* ir *aplinkybės*. Ugdytojui – bet kokiu laiku, bet kokioje vietoje – priklauso sugebėjimas kurti palankias mokymosi sąlygas.

Bendravimas – tai abipusis pokalbis su mokiniais. Pedagogas bendravimo prasmę turi matyti ne ketinime, o gaunamame atsake. Norint pasiekti sėkmę bendravimo žaidime, reikia: aiškių, gerai apibrėžtų sąveikos, temos pateikimo arba pokalbio tikslų; gerai išvystyto suvokimo ir juslinio pastabumo, kad galėtume suprasti, kokios reakcijos sulauksime; didžiulio lankstumo, kad prireikus galėtume pakeisti tai, ką darome; asmeninio atsidavimo klausytojui ir tikslui – būti pasiryžusiam bandyti, kol pasiseks (Jensen, 2001).

Be bendravimo neįmanoma jokia žmoniškoji veikla. Todėl mokėjimas bendrauti susilaukia daug pagiriamųjų žodžių. Bendravimas turi būti kultūringas, santykiai pagarbūs, geranoriški, tolerantiški. Sugebėjimas konstruktyviai bendrauti turi įtakos negalią turinčio vaiko savijautai, veiklos rezultatams, teikia pasitikėjimą, pasitenkinimą ir džiaugsmą, suartina negalią turintį vaiką ir pedagogą. Taigi bendravimas yra įvairialypis ir sudėtingas žmogaus būties procesas.

Neretai ugdymo įstaigose dirbantys pedagogai ir specialistai stokoja bendravimo gebėjimų ir įgūdžių: neišklauso tėvų, neatsiriboja nuo nepalankių išankstinių nuostatų jų atžvilgu, priima sprendimus už tėvus, kritikuoja, įsakinėja, gąsdina, nepakankamai aktyviai dalinasi idėjomis tarpusavyje (Špokienė, 2011). Norint kurti gerus santykius su tėvais ir plėtoti partnerystę, ugdytojui reikia gerai išmanyti savo nuostatas, gebėti pripažinti savo ribotumą ir nuolat tobulinti bendravimo įgūdžius: 1) Tobulinti *empatiją* – gebėjimą bendrauti su tėvais, jausti ir suprasti jų lūkesčius, požiūrius į vaiką, jo negalią, visą ugdymo(si) procesą, kilusius sunkumus, elgesį. Svarbu atminti, kad visi tėvai yra skirtingi, todėl skiriasi jų nuostatos, poreikiai, lūkesčiai,

išgyvenimai. 2) Bendraujant su tėvais ne smerkti, o *siekti pagarbaus požiūrio*. Dažnai tėvai elgiasi ne taip, kaip norėtųsi mokytojams ar specialistams, kuriems dažnai tėvų sprendimai atrodo neteisingi. Tik nesmerkiant tėvų elgesio, nekritikuojant požiūrio į įvairius dalykus – gerbiant šeimą, jos narius, jų norus ir pageidavimus galimas konstruktyvus pedagogo ir tėvų bendravimas. Tačiau tai padaryti sunku, nes reikalauja pedagogo kantrybės ir pastangų. 3) *Tobulinti klausymo įgūdžius* randant laiko išklaudyti, sukuriant ramią aplinką, pasiruošiant pokalbiui pasitariant ir pasikonsultuojant su specialistais. Naudoti aktyvaus ir reflektivaus klausymo strategiją. Tik įsitikinus, kad gerai suprantate tėvų žodžius, iki galo išklaudyti jų bei vaikų išsakomas mintis bus išvengta nesusipratimų. Pedagogas bendraudamas su tėvais turėtų išmanyti ir naudoti aktyvaus klausymo elementus: paskatinimą, aiškinimąsi, pakartojimą, perfrazavimą, refleksiją. *Neakcentuoti asmeninės patirties*: aiškintis esamą situaciją, konkretų atvejį. *Stengtis atspėti tėvų jausmus, emocijas*. Tik pasakius apie vaiką kaip nors pozityvaus, nuraminus susijaudinčius tėvus palaipsniui pereiti prie problemos sprendimo. 4) *Pateikti tinkamai suformuluotus klausimus*. Užduoti atvirus klausimus, nes jie skatina tėvus kalbėti, laisvai išsakyti savo nuomonę, padeda išreikšti jausmus. 5) *Naudoti kūno kalbą*. Pedagogui būtina mokėti „skaityti“ pašnekovo kūno kalbą bei išmanyti savo siunčiamus nežodinius pranešimus. Naudojant kūno kalbą pasistengti: laikytis tarpasmeninės erdvės; stovėti (sėdėti) tiesiai, šiek tiek palinkus į priekį, pakelta galva, tai reiškia, kad norime pašnekovą išklaudyti, esame atviri pasitikintys; sutelkti dėmesį į pašnekovą; atsipalaiduoti; draugiškai šypsotis, palinksėti galva, kai tėvai šnekasi su pedagogu – tai signalizuoja, kad pedagogas klausosi; palaikyti akių kontaktą (ramiai, tiesiai žiūrėti pašnekovui į akis). Tačiau kartais žvilgsnį nukreipkite, nes žvilgsnis, trunkantis ilgiau nei 10s., pašnekovo gali būti suvoktas kaip įžūlumas ar agresija; gestikuliuoti laisvai laikant rankas delnais į viršų, šiek tiek praskėstais pirštais (neagresyvi, atvira laikysena). 6) *Tobulėti, sistemingai atlikti bendravimo su negalia turinčiu vaiku ir šeima analizę (savęs vertinimą)*. Norint tinkamai planuoti ir organizuoti ugdymo procesą, efektyviai tenkinti negalia turinčių vaikų poreikius būtinas nuolatinis bendravimas su vaiku ir jo šeima, nes tėvai gali suteikti daug naudingos informacijos. Pedagogas negali būti ekspertas visose srityse, bet analizuojant savo veiklą ir jos rezultatus, ieškant praktiškų patarimų, lavinant jau turimus įgūdžius galima pasiekti gerų rezultatų ir kokybės ugdant negalia turinčius vaikus (Kišonienė, Rudzinskienė, 2007).

Bendravimo įgūdžių sudarymas – sudėtinė socialinės plėtotės dalis. Dažnai negalę turinčių vaikų bendravimas yra specifiškas, keliantis aplinkiniams neigiamas emocijas. Bendraujant su tokiais vaikais matyti, kad tiek informacinis, tiek komunikacinis, tiek percepcinis bendravimo lygmuo yra sutrikęs. Todėl ugdytojui būtinos žinios, kaip bendrauti ir ugdyti vienokią ar kitokią negalia turintį vaiką. Radzevičienė (2003) nurodo negalia turinčių ugdytinių informacinio

bendravimo aspekto trikdžius, tai: simbolių nesupratimas, perkeltinės prasmės nesupratimas, sutartinių ženklų reikšmės nesupratimas, bei jų nesusiejimas su konkrečia situacija.

Negalią turintiems vaikams sunkiau sekasi suvokti reklamų, skelbimų, šūkių bei kitų daiktinės aplinkos simbolių prasmę ir tai mažina realias jų galimybes dalyvauti visuomeniniame gyvenime, sunkina asmeninį gyvenimą, daro jį priklausomą nuo kitų žmonių. Taip vaikai darosi vis bejėgiškesni, nes tobulėjant informacinėms technologijoms atotrūkis tarp jų reikmių ir galimybių gauti informaciją didėja. Todėl atsakingas vaidmuo tenka pedagogui, kuris atsižvelgdamas į kiekvieno ugdytinio sugebėjimus turi pateikti informaciją taip, kad ji pasiektų vaiką ir būtų jam naudinga. Todėl ugdytojui, privalu žinoti, negalią turinčių vaikų komunikacinio bendravimo aspekto trikdžius, tai: sunkumas tiksliai perduoti norimą informaciją, sunkumas informaciją priimti, sunkumas informaciją adekvačiai suprasti. Dėl šių priežasčių bendravimas tampa neefektyvus, paveikiantis visus jo akte dalyvaujančius žmones, nes efektyviam bendravimui būdinga: pasitikėjimas pašnekovu, geranoriška nuostata į pašnekovą, teigiamas požiūris į pašnekovą ir jo perduodamą informaciją, savo identiteto išlaikymas, empatija. Negalią turinčių ugdytinių socialinė percepcija priklauso nuo: sutrikimo laipsnio, psichinės ir emocinės raidos lygmens, socialinės patirties, nuostatų, motyvų (Radzevičienė, 2003).

Bendravimo įgūdžių sudarymas yra viena iš edukacinio proceso dalių. Ugdytojui, dirbančiam su normaliai besivystančiais vaikais, didelių problemų neiškyla, nes jis remiasi vaiko motyvacija, veiklos tikslingumu, pažinimo poreikiu. Ugdant negalią turinčius vaikus ugdymo esmė yra šių vaikų bendravimo įgūdžių sudarymas, lavinimas, įtvirtinimas, galimybė naudoti šiuos įgūdžius adekvačioje aplinkoje ir situacijoje.

Šeima užima svarbiausią vietą ugdant asmenybę, tačiau vaikui augant, jis išeina už šeimos ribų, jam vis didesnę įtaką turi ne tik mikrosocialinė, bet makrosocialinė aplinka. Šeimoje vaikas tenkina pagrindinius bendravimo poreikius, čia bręsta ir realizuojasi visi jo pagrindiniai sumanymai ir planai (Kvieskienė, 2003). Ugdymo įstaiga viena pirmųjų sudaro sąlygas, kurios kryptingai veikia negalią turinčio ugdytinio socialinio pažinimo plėtrą. Tai ypač svarbu vaiko bendravimo patirties plėtrai, santykių su bendraamžiais raidai. Noras bendrauti (socialiniai motyvai) toks reikšmingas, kad iš dalies net lemia vaiko norą mokytis. Ugdymo įstaigos harmoninga ir stimuliuojanti aplinka drauge su adekvačia edukacine aplinka padeda susidaryti vaikui ne tik gerus socialinius, elementarius akademinius įgūdžius, bet ir rengia negalią turintį ugdytinį savarankiškai gyventi. Vienas pagrindinių mokomojo proceso bruožų – socialinis aktualumas, t. y. vaiko ugdymo procese įgytos žinios turi būti reikalingos ir naudingos jam gyvenime. Pedagoginio bendravimo sėkmę lemia pedagogo pasirengimas ir bendravimo teorijos bei praktikos išmanymas, todėl svarbu susiformuoti kuo aukštesnę bendravimo kompetenciją.

Jau ankstyvoje vaikystėje mokant bendradarbiavimo vaikai skatinami tyrinėti, kurti, mokytis vienas iš kito, daugiau pasitikėti savo jėgomis, pajusti emocinį pakilimą, socialinį saugumą. Taip sudaromos geresnės sąlygos asmenybės socializacijai. Pedagogai, kaip ir kitų profesijų atstovai, visuomenėje atlieka socialinį vaidmenį. Šio vaidmens įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių profesinės atsakomybės dalių. Ugdytojo gebėjimas suprasti ir įvertinti bendradarbiavimo idėjas, jas pritaikyti praktikoje bei teisingas bendradarbiavimo suvokimas yra vienas pagrindinių pedagogo asmenybės bruožų, galintis garantuoti sėkmingą ugdymo(si) kokybinę kaitą (Kontautienė, 2000). Pedagogas – pedagoginio bendradarbiavimo sistemos ugdymo įstaigoje iniciatorius ir organizatorius. Nuo visapusiško pedagogo pasirengimo bendradarbiauti priklauso pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtra. Pasak Kontautienės (2006) bendradarbiavimo idėjos sklaida atsiranda kai visi ugdymo(si) proceso dalyviai susivienija, įtvirtina tarpusavio santykius, juos plečia ir stiprina, pokyčius kreipia tinkama linkme. Teikiant ugdymo paslaugas negalią turinčiam vaikui pedagogo sąveika su vaiku, jo tėvais, specialistais įgyja humanistinio bendradarbiavimo formą, kuri grindžiama partnerišku, lygybe, pagarba vienas kitam, pasitikėjimu ir nuoširdumu (Vabalas – Gudaitis, 1983). Kuriant bendradarbiavimo veiksmų sistemą būtina pasirinkti strategijas bei nuostatas. Ugdant neįgalius vaikus bendradarbiavimas gali būti suvokiamas kaip *susitarimas*, kada siekiama pasinaudoti kito žiniomis ir pranašumais bendram reikalui; kaip *bendra strategija*, tai bendro aptarimo ir sutarimo rezultatas, kai ugdytojai, dirbantys su konkrečiu vaiku mato to vaiko raidos perspektyvą ir sutaria dėl konkrečių dalykų; kaip *pasidalijimas uždaviniais*, siekiant bendro tikslo, nes bendradarbiauti nereikia visiems daryti tą patį; kaip *skirtingas nuostatas ir interesus turinčių žmonių bendra veikla* kai dialogo metu ieškoma geriausio sprendimo, nes norint dirbti ir būti kartu būtina derinti bendradarbiaujančiųjų skirtingus interesus siekiant bendro tikslo (Vaičekauskienė, 2003). Sąveika ugdant neįgaliuosius, kai negalė reiškiiasi kaip komplikuojantis veiksnys, tampa kompleksiniu ir daugiaprasmiu reiškiniu (Ruškus, 2002).

Negalią turinčio vaiko ugdymas reikalauja visų ugdymo proceso dalyvių (vaiko, tėvų, bendrojo ugdymo pedagogų, specialistų ir kt.) bendrų pastangų ir *komandinio* darbo. *Komanda* – kai keletas tarpusavyje susijusių žmonių daro vienas kitam įtaką, sujungia pastangas siekiant bendro tikslo; kiekvienas turi apibrėžtas funkcijas (Ališauskienė, Miltenienė, 2004).

Bendradarbiavimo problema ypač aktuali ugdant neįgalų vaiką, kuriam dėl negalios kyla pažinimo ir bendravimo sunkumų. Tokius vaikus įtraukiant į bendruomenę jų bendravimas labai prasiplečia ir specialistų bendradarbiavimas tampa būtinybe, nes tik suderinus savo funkcijas, veiklą bei priemones įmanoma pasiekti teigiamą ugdymo rezultatą. *Bendradarbiavimas* suprantamas kaip darbas kartu sutelkiant intelektines jėgas, padedant vienas kitam, susivienijant,

veikiant kartu¹. Kai kurie psichologai ir pedagogai (Butkienė, Kepalaitė, 1996; Teresevičienė, Gedvilienė, 2003) bendradarbiavimo sampratą praplečia išryškindami ne tik bendros veiklos, bet ir bendro tikslo svarbą. Bendradarbiavimas yra daug daugiau negu fizinis buvimas drauge, pokalbiai, pagalba, dalijimasis medžiaga, nors visa tai taip pat svarbu. Bendradarbiauti ir dirbti tik būnant vienoje grupėje – skirtingi dalykai, nes asmenys tik dirbdami vienoje grupėje gali dirbti ir atskirai, siekdami to paties tikslo, o bendradarbiavimas reiškia, kad dirbama išvien, jog grupės laimėjimas yra svarbesnis už pavienio ugdytinio rezultatą. Tik tada, kai vaikai grupėse padeda vienas kitam, drąsina, pastebi ir skatina vienas kito pastangas aiškindamiesi užduotį, problemas, jų sprendimo būdus, galima kalbėti apie bendradarbiavimą. Tą pasiekti ugdytojas gali skatindama kiekvieną grupės narį aktyviai kalbėti, aktyviai reikšti ne tik savo jausmus, bet ir įsijausti į kitų arba net stengtis pabūti kito vietoje. Pasak Augienės (2002), poreikis priklausyti yra labai svarbus vaiko asmenybės plėtros veiksnys. Tiek sveikam, tiek negaliai turinčiam vaikui, neužtenka žinoti, kad jis formaliai priklauso kokiai nors grupei (klasei), jis turi jaustis šios grupės dalis, išgyventi bendrumo jausmą, dalintis savo patirtimi, džiaugsmiais, rūpesčiais, jaustis svarbus. Praktika rodo, kad negaliai turintis vaikas, kuris jaučiasi priklausęs grupei, išmoksta spręsti iškilusias grupės problemas, konfliktus, įveikti bendravimo nesklandumus, nusivylimus. Kai vaikas priklauso grupei, geriau formuojasi jo socialinis interesas: aktyvumas, kūrybiškumas, atsakingumas, pareigingumas. Toks vaikas, kiek jam leidžia jo suvokimas ir galimybės, daugiau pasitiki savimi, jaučia savo vertę, esti mandagus ir tolerantiškas su draugais, noriai su jais bendrauja.

Pedagogas, dirbdamas su neįgalium vaiku turi išmanyti įtraukimo į aktyvias bendraamžių veiklas strategijas, padedančias neįgaliam vaikui aktyviai mokytis kartu su savo bendraamžiais. Pollard (2006) nuomone, ugdymo(si) procese svarbu: *išklausyti vaiką* - žinant, kaip vaikas suvokia, pedagogas išklaudydamas, skatindamas jį išsakyti, paaiškinti savo požiūrį padeda tapti sąmojingesniu, įgyti savarankiškumo bei pasitikėjimo savimi; *teigiamas nusiteikimas* – pedagogui reikia kontroliuoti savo reakcijas kebliose situacijose, strategijos turi teikti pasitikėjimą ir padrąšinimą, padėti siekti darnaus darbo ir stiprinti kūrybiškumą; *vaikų bendradarbiavimo skatinimas* – pedagogas numato strategijas, padedančias sudaryti lygias galimybes veikti ir įsiterpti neleidžiant, netinkamai naudotis galia; „*teisingas*“ *elgesys* – pedagogo vaidmuo ir elgesys labai svarbus išvengiant socialinės diferenciacijos. Ugdytojas socialinio teisingumo turėtų siekti pasitelkdamas mokyklos politiką, ugdymo turinį. Tai pasiekti sunku, tačiau pedagogo pareiga – stengtis tai daryti.

Pedagogams, dirbantiems su negaliai turinčiais vaikais, labai svarbu tinkamas bendravimas ir pasitikėjimą skatinantis bendradarbiavimas. Ugdymo įstaigoje daugėja situacijų, kurių dažnai

---

¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993

vieni ugdytojai negali išspręsti. Jos sprendžiamos komandoje – bendradarbiaujant visiems ugdymo proceso dalyviams: vaikui, tėvams, mokytojams, specialistams, administracijai. Siekiant efektyvaus bendradarbiavimo, kiekvienas ugdymo(si) proceso dalyvis turi žinoti, kokią teigiamą įtaką daro bendradarbiavimas visiems ugdymo(si) proceso dalyviams. *Vaikui* - didina galimybę patirti sėkmę mokykloje, gerina akademinius pasiekimus, pagerina socialinius pasiekimus, teigiamai veikia jo nuostatas mokytojų, mokyklos atžvilgiu, nes jaučia tėvų bei mokytojų rūpestį, paramą, sudaro sąlygas atsiskleisti vaiko galimybėms, padeda įveikti sunkumus ir negalią. *Tėvams* pagerėja savivertė, atsiranda pasitenkinimas savimi kaip tėvu, kyla didesnis noras padėti vaikui namuose, kurti palankesnę mokymuisi aplinką, suartina su vaiku, tėvai išmoksta vaiko elgesio valdymo būdų, sužino daugiau bendravimo būdų ir formų. *Mokytojai* bei specialistai bendradarbiaudami su tėvais geriau pažįsta vaiko aplinką, sužino apie vaiko interesus, polinkius, poreikius, tiksliau įvertina vaiko psichologines ir pedagogines problemas, nustato poreikius bei reikalingą pagalbą jam, suteikia galimybę geriau planuoti darbą, nuolat gauti grįžtamąjį ryšį (Špokienė, 2011).

Pedagogas, ugdydamas negalią turintį vaiką, bendradarbiauja su jo tėvais suteikdamas pedagoginę pagalbą, o jos veiksmingumas labai priklauso nuo bendradarbiavimo kokybės. Siekiant užtikrinti bendradarbiavimo kokybę mokytojai ir specialistai turi gerai žinoti veiksnius, sunkinančius šį procesą, neigiamai veikiančius partnerystę. Tai - nepakankamas tėvų pasitikėjimas vaiko mokytojais, specialistais; tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus; neadekvatūs reikalavimai, keliami vaikui; informacijos stoka; neigiama mokytojų ir specialistų nuostata dėl tėvų vaidmens tenkinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius; reti ir netikslingi tėvų ir pedagogų susitikimai; tėvų nenoras ar nesugebėjimas auklėti vaiką; nekuriama tolerantiška tėvų bendruomenė; neįvairios ir neefektyvios naudojamos bendradarbiavimo, tėvų švietimo formos.

Pedagogams siekiantiems kokybiško ir nuoširdaus bendradarbiavimo reikėtų laikytis nuostatos, kad *tėvai –lygiaverčiai partneriai, turintys pakankamai žinių bei įgūdžių ugdyti savo vaiką*, nuolat drąsinti tėvus, palaikyti juos, nepalikti vienu su jų problemomis. Siekiant palankių bendravimą ir bendradarbiavimą skatinančių santykių tarp visų negalią turinčio vaiko ugdyme dalyvaujančių ugdytojų, Ališauskienė (2005) teigia, kad būtinas *individualių šeimos skirtumų ir bendrumų pažinimas*: mokytojai ir specialistai turi *pažinti* kiekvienos šeimos ypatumus, įvertinti veiksnius apsunkinančius šeimos įtraukimą į bendradarbiavimo procesą; *suprasti* bendravimo su vaiku ypatumus, auklėjimo stilių, atsižvelgti į šeimos išteklius; nepamiršti, kad skirtingas suvokimas ugdymo vaidmenų, įsitikinimai, nuostatos sunkina specialistų ir šeimų bendradarbiavimą. Reikalingas *bendradarbiavimo santykių su tėvais kūrimas*: svarbūs komunikaciniai įgūdžiai (dėmesingumas, konkretumas ir t.t.); viskas aiškinama paprastai ir

suprantamai; išankstinių nuostatų vengimas; kuo mažiau formalios aplinkos sukūrimas. *Tėvų kvietimas bendradarbiauti*: dažnai tėvai nedrįsta įsitraukti į ugdymo procesą, juos būtina pakviesti tapti komandos nariais ir tai daryti ne kartą. Kitas svarbus žingsnis *darbo su šeima individualizavimas*: atsižvelgti į kiekvienos šeimos individualius poreikius, suteikti pasirinkimo laisvę – visiškai įsitraukti, iš dalies ar visiškai nedalyvauti ugdymo procese. Taip pat svarbu bendradarbiavimo įvertinimas: mokytojams ir specialistams įvertinti savo pastangas bendradarbiavimo su tėvais srityje; sužinoti ar patenkinti tėvų poreikiai ir ar pasinaudota visomis tėvų galimybėmis ir stipriosiomis pusėmis.

Teorinės dalies išvados

Šiandien, norint kokybiškai ugdyti negalią turinčius vaikus, iš pedagogo reikalaujama naujų gebėjimų bei įgūdžių: kūrybiškai mąstyti, nuolat mokytis, ieškoti atsakymų į visus iškilusius klausimus, mokėti bendrauti ir bendradarbiauti. Bendradarbiavimas – tai bendras darbas siekiant bendro tikslo, sprendžiant problemas, siekiant darniai veikti su visais ugdymo(si) proceso dalyviais. Bendradarbiavimą sudaro bendravimas ir veikla ugdymo procese grįsta tarpusavio susitarimu dėl tikslų, turinio, veiklos būdų. Pedagogų tarpusavio bendradarbiavimas nulemia negalią turinčių ugdytinių bendros veiklos rezultatus, jų elgesį, gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti. Negalią turinčio vaiko ugdymui(si) šiandien svarbu veiklos, skatinančios bendravimą, diskusijas ir bendradarbiavimą. Neįgalaus vaiko bendradarbiavimas priklauso nuo pedagogų tarpusavio bendravimo stiliaus, nuo ugdymo įstaigos administracijos požiūrio į pedagogų siekį bendradarbiauti. Pedagogo vaidmuo – tarpininkauti ugdytiniui jo ugdymo(si) procese, sukurti bendradarbiavimui tinkamą aplinką. Pedagogo bendradarbiavimo kompetencija suprantama kaip pagrindinė demokratinio gyvenimo kategorija reiškianti toleranciją, savitarpio pagalbą, mokėjimą dirbti grupėje, kurioje plėtojamos socialinės negalią turinčio vaiko identifikavimo galimybės, ryškėja ugdytinio interesų įvairovė, atsiranda nuomonių suderinamumo galimybių.

Negalią turinčių vaikų ugdymas bendradarbiaujant pasižymi tokiais teigiamais bruožais kaip: derindami savo pozicijas ugdytojai geba priimti teisingesnius sprendimus ir išvengti klaidų; bendrų pastangų dėka kaupiama nauja patirtis ir gerinama ugdymo(si) kokybė; labiau pasitikima gaunama informacija, nes ji geriau aptariama; skatinamas draugiškumas, tolerancija, empatija, paramos bei savitarpio pagalbos jausmai. Vienas iš svarbiausių ugdančios komandos uždavinių – panaudoti vaikų turimas žinias, individualius gebėjimus ir kurti neįgalaus vaiko poreikius atitinkantį ugdymo kontekstą. Ugdymas(is) yra pažintinis, socialinis, emocinis procesas ir visos šios dalys labai svarbios. Kaip neįgalūs vaikai jaučiasi ugdymo įstaigoje, kaip jie vertina save, priklauso nuo juos ugdančio pedagogo bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos. Ugdymo įstaigoje formuojasi kompetencijos, atsiskleidžia kiekvieno vaiko gebėjimai. Todėl šiandien ir

kalbame apie pedagogo ugdančio negalią turintį vaiką bendravimo ir bendradarbiavimo kompetenciją. Pedagogo mokėjimas bendrauti su negalią turinčiu vaiku, sugebėjimas spręsti iškilusias problemas ir gebėjimas spręsti konfliktus bei vaiko skatinimas bendrauti ir bendradarbiauti su savo bendraamžiais - kiekvieno dirbančio su neįgaliu vaiku ugdytojo pareiga. Juk kaip pedagogas sugeba bendrauti ir bendradarbiauti su negalią turinčio vaiko ugdymo(si) aplinkos dalyviais: vaiku, tėvais, specialistais pripažįstant jų vaidmenį, teises ir atsakomybę sudarant ugdymo(si) sąlygas priklauso neįgalaus vaiko ugdymo(si) sėkmė.

2 skyrius. PEDAGOGO BENDRAVIMO IR BENDRADARBIAVIMO KOMPETENCIJOS UGDANT NEĮGALIUS VAIKUS ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodika

Atliekant tyrimą, naudoti metodai: mokslinės literatūros analizės, dokumentų analizės, apklausos raštu, taikant standartizuotą klausimyną.

Mokslo literatūros šaltinių analizė yra teorinis tyrimo metodas kuris tarnauja kaip papildomas informacijos šaltinis nustatant, kokius duomenis rinkti, kokie metodai geriausiai tinka jų atskleidimui, t.y., teorija padeda kryptingai orientuotis stebint ir analizuojant tiriamą reiškinių (Kardelis, 2002). Mokslinės literatūros analize buvo siekiama atskleisti pedagogo bendravimo ir bendradarbiavimo kompetenciją ugdant negalią turinčius vaikus, plačiau paanalizuoti kompetencijos sampratą bei ugdytojų bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus, kaip ugdymo kokybės užtikrinimo prielaidą. Dokumentų analize pagrįstas bendravimo ir bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas Lietuvos švietime. Vertinant anketinėje apklausoje dalyvavusių pedagogų, dirbančių su negalią turinčiais vaikais nuomonių ir nuostatų apie bendravimą ir bendradarbiavimą ypatumus, naudotas kiekybinio tyrimo metodas, kuris leidžia įvertinti esamą situaciją nagrinėjamu aspektu. Kardelis (2002), apibūdindamas kiekybinį tyrimą, akcentuoja jo struktūros aiškumą, pabrėžia, kad toks tyrimas remiasi iš mokslinės problemos išplaukiančios hipotezės įrodymu, taikant statistinės duomenų analizės būdus. Taikant šį tyrimo metodą buvo siekiama išsiaiškinti kokie bendravimo veiksniai yra svarbūs pedagogams bendraujant su negalią turinčiais vaikais jų tėvais bei specialistais; kas sunkina bendradarbiavimą, kokie motyvai skatina bendradarbiauti pedagogams tarpusavyje ir su specialistais; kokių žinių susijusių su bendravimu ir bendradarbiavimu trūksta, o kokių turi pakankamai.

Tyrimas buvo atliekamas 2012 metų kovo – balandžio mėnesiais. Pasirinkta tikslinė tiriamųjų atranka, tyrėjas respondentais pasirenka asmenis, kurie, jo manymu, yra tipiškiausi tiriamojo požymio atžvilgiu, tyrėjas formuoja grupę, priklausomą nuo savo specifinių tikslų (Kardelis, 2002).

Šiuo atveju respondentais pasirinkti Klaipėdos rajono ugdymo įstaigų pedagogai dirbantys su negalia turinčiais vaikais. Anketos buvo pateikiamos respondentams asmeniškai, įvairių susitikimų metu. Buvo pateikta 135 anketos, 111 grąžinta tyrėjui. Tyrimo dalyviai supažindinti su tyrimo tikslu, garantuotas duomenų konfidencialumas. Pedagogams pateiktoje anketos pradžioje buvo nurodyta tyrimo instrukcija (žr. 1 priedą). Tyrimo pradžioje buvo atliktas žvalgomasis tyrimas (dalyvavo 15 asmenų), kurio metu patikrinta, ar pedagogai, dirbantys su neįgaliais vaikais supranta jiems pateiktus klausimus ir teiginius. Žvalgomojo tyrimo metu nustatyta, jog respondantai supranta klausimų ir teiginių formulavimą. Vykdam apklauką buvo taikomi šie principai: pagarbos principas – respondantai galėjo apsispręsti dėl dalyvavimo apklausoje; konfidencialumo principas – garantuotas rezultatų neviešinimas pagal pavardes; patogumo principas – anketas pateikta kiekvienam asmeniškai paaiškinus tyrimo tikslą ir klausimyno užpildymo būdą.

Siekiant atsakyti į darbe išsikeltus uždavinius, buvo atliktas kiekybinis tyrimas naudojant pačios tyrėjos paruoštą anketą. Anketavimo metodas yra respondentų apklausa raštu, jiems pateikiant nustatytos struktūros klausimų bloką (Kardelis, 2002). Pedagogams buvo parengtas ir pateiktas 21 klausimų tyrimo instrumentas (žr. 1 priedas). Rengiant anketą, naudotasi mokslinės literatūros analize bei metodologine socialinių tyrimų literatūra. Įvadinėje anketos dalyje pateiktas tyrėjos prisistatymas, nurodytas apklausos tikslas bei pateikta anketos pildymo instrukcija. Pirmasis klausimų blokas skirtas demografinėi respondentų charakteristikai nustatyti, kur prašoma nurodyti lytį, gyvenamąją vietą, išsilavinimą, kvalifikacinę kategoriją ir pareigas, instituciją kurioje dirba bei įrašyti amžių, pedagoginį darbo stažą, stažą ugdant negalią turinčius vaikus, kontaktinių dienų per savaitę skaičių bei nurodyti su kokią negalią turinčiais ugdytiniais tenka susidurti. Antrasis blokas skirtas įvertinti pedagogo požiūriui į bendravimą ir bendradarbiavimą su negalia turinčiais vaikais, jų tėvais bei specialistais; trečiasis – nustatyti bendravimo kompetencijos ypatumus bendraujant su neįgaliais vaikais, jų tėvais, specialistais; ketvirtas – bendradarbiavimo samprata ir raiška, ugdant negalią turintį vaiką, pedagogų požiūriui; ir penktas – reikalingos žinios sėkmingam bendravimui ir bendradarbiavimui.

Dauguma anketoje pateiktų klausimų, vertinami pagal *Likerto* skalę. Keturi klausimai vertinami nuo 1 iki 4 balų (1–*nepritariu teiginiui*, 2–*abejoju*, 3–*pritariu ir vadovaujuosi savo veikloje*, 4–*pritariu teiginiui*; 1–*nesvarbu*, 2–*mažai svarbu*, 3–*svarbu*, 4–*labai svarbu* bei 1–*tikrai ne*, 2–*ne*, 3–*taip*, 4–*tikrai taip*). Dar keturi klausimai vertinami nuo 1 iki 3 balų (1–*retai*, 2–

kartais, 3–visada; 1–ne, 2–kartais, 3–taip; 1–nesutinku, 2–iš dalies sutinku, 3–sutinku; 1–pakanka, 2–šiek tiek trūksta, 3–trūksta). Taip pat anketoje pateikiami 2 atviri klausimai, kuriuose respondentų paprašyta pareikšti savo nuomonę. Taip pat yra ir 3 pusiau atviri klausimai, kuriuose respondentų paprašyta įrašyti tai, kas dar anketoje nepaminėta.

Empirinio tyrimo duomenų apdorojimui buvo naudojama SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) 17.0 programos versija. Tyrime gautų duomenų įvertinimui ir analizei atlikti naudota aprašomoji statistika. Naudota kiekybinių kintamųjų tiriančiosios statistikos *Explorer* procedūra, *Shapiro-Wilk* testas, kuriuo nustatyta, kad daugelio kintamųjų duomenys nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, todėl tiriamų klausimų reikšmių palyginimui pagal pareigas taikomas neparametrinis *Mann Whitney* palyginimo kriterijus. Išskirti reikšmingi skirtumai nagrinėjant kryžminių dažnių lenteles, remiantis *Chi-kvadrat* kriterijumi. Į klausimą „Ką jums reikia bendradarbiauti?“ pedagogų pateikti atsakymai buvo kategorizuojami taikant turinio (content) analizę.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimui pasirinkta viena dalyvių grupė – Klaipėdos rajono ugdymo įstaigų pedagogai dirbantys su negalią turinčiais vaikais. Tyrime buvo naudota netikimybinė – tikslinė grupės formavimo atranka. Tyrime dalyvavo 111 pedagogų, dirbančių su įvairias negalias turinčiais vaikais: 20 specialiųjų pedagogų, 26 logopedai, 20 specialiųjų pedagogų- logopedų, 17 socialinių pedagogų, 28 mokytojai.

Tiriamųjų imtį sudarė 110 moterų ir 1 vyras, amžius svyruoja nuo 25 iki 66 metų ($M = 45,47$; $SD = 8,87$). Dauguma apklaustųjų gyvena mieste – 67,57%, 21,62% - miestelyje, ir tik 10,81% kaime.

Respondentų darbo stažas organizacijoje nuo 2 iki 45 metų ($M = 22,18$; $SD = 9,80$). Jų darbo stažas, ugdant negalią turinčius vaikus nuo 1 metų iki 45 metų ($M = 11,14$; $SD = 8,80$). Dauguma apklaustųjų (71,30%) yra įgiję bakalauro laipsnį, 21,30% tyrimo dalyvių turi magistro laipsnį, ir tik 7,41% įgiję aukštesnįjį (dabar aukštąjį koleginių) išsilavinimą.

Respondentų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją bei pareigas pateiktas 1 lentelėje.

1 lentelė

Respondentai pagal kvalifikacinę kategoriją ir pareigas

Kvalifikacinė kategorija	%	Pareigos	%
Pedagogas(ė)	23,33	Spec. pedagogas(ė)	17,65
Vyr. pedagogas(ė)	41,11	Socialinė pedagogas(ė)	15,29
Pedagogas metodininkas(ė)	35,56	Logopedas(ė)	23,53
		Mokytoja(as), -	25,88

	Spec. pedagogas, logopedas	17,65
--	----------------------------	-------

Specialieji pedagogai, socialiniai pedagogai, logopedai studijuodami, keldami kvalifikaciją įgauna daugiau žinių apie darbo su negalią turinčiais vaikais specifiką nei mokytojai, todėl analizuojant duomenis tyrimo dalyviai suskirstyti į dvi grupes: specialistai pedagogai (spec. pedagogai, socialiniai pedagogai, logopedai) ir mokytojai. Tyrime dalyvavo didesnė dalis mokytojų, tačiau savo nuomonę apie bendravimą ir bendradarbiavimą išsakė ir specialistai.

Tyrimo dalyviai pagal institucijas, kuriose dirba pasiskirstę sekančiai (2 lentelė)

2 lentelė

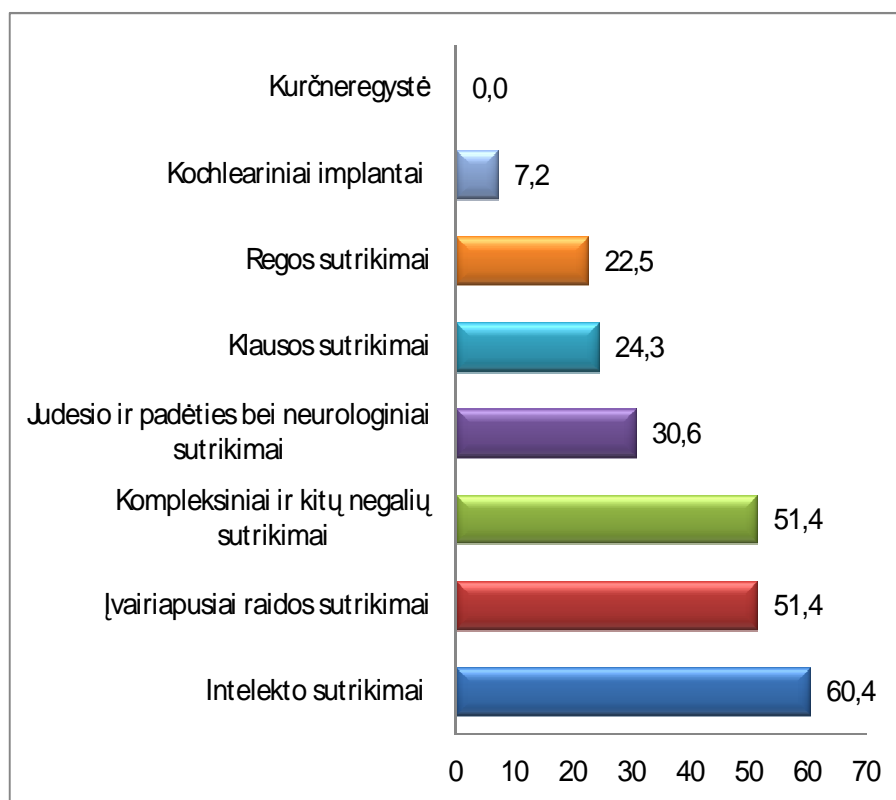
Pasiskirstymas pagal darbovietes

Bendravimo aplinka	N	Procentai
Bendrojo lavinimo įstaigoje	62	56,88
Ugdymo centre	11	11,01
Specialiojoje mokykloje	9	8,26
Globos namuose	7	5,50
Neformaliojo ugdymo įstaigoje	6	5,50
Vaikų darželyje	6	5,50
Kita	5	4,59
Globos grupėje	3	2,75

Kita, tyrimo dalyviai nurodė darbą socialinių paslaugų centre (N=2) bei vaiko vystimosi sutrikimo ankstyvojoje reabilitacinėje tarnyboje (N=3).

Tyrimo dalyvių kontaktinių dienų skaičius su negalią turinčiu vaiku per savaitę vidurkis 4,11 (SD=1,41). Mažiausiai reikšmė – 1, didžiausia –7. Visą savaitę kontaktuojantys nurodė tie pedagogai, kurie patys namuose turi negalią turintį vaiką.

Siekiant išsiaiškinti su kokias negalias turinčiais ugdytiniais jie susiduria, respondentų paprašyta pažymėti išvardintas sutrikimų kategorijas: *regos sutrikimai, klausos sutrikimai, intelekto sutrikimai, kochleariniai implantai, judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai, įvairiapusiai raidos sutrikimai, kompleksiniai ir kitų negalių sutrikimai, kurčneregystė*. Duomenų analizė pateikiama 1 pav.

Įpav. Ugdytinių negalios (%)

Kaip rodo tyrimo rezultatų apibendrinimas, didžioji dalis (60,36%) apklaustųjų susiduria su intelekto sutrikimą turinčiais ugdytiniais, daugiau nei pusė, po 51,35% respondentų nurodė susiduriantys su raidos ir kompleksinius sutrikimus turinčiais ugdytiniais. Šio tyrimo imtyje nei vienas respondentas nesusiduria su kurčniaregyste.

Norint išsiaiškinti, ar skiriasi vaikų negalios, su kuriomis susiduria specialistai ir pedagogai, buvo atliktas kryžminis duomenų palyginimas, taikant χ^2 kriterijų (žr. 2 priedo 1 lentelė). Ugdytinių, su kuriais susiduria apklaustieji, negalios statistiškai reikšmingai nesiskiria, tad galima teigti, jog tiek specialistai, tiek pedagogai susiduria su įvairias negalias turinčiais vaikais.

2.3. Pedagogų, ugdančių neįgalius vaikus, požiūrio į bendradarbiavimą vertinimo rezultatai

Dirbant su negalią turinčiais vaikais visų ugdymo proceso dalyvių aktyvus *įsitraukimas ir dalyvavimas* ugdymo procese skatina tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą, leidžia išvengti nepagrįstų lūkesčių ir siekti bendradarbiavimo bei partnerystės. Bendradarbiavimo efektyvumui, ugdant negalią turinčius vaikus įtaką daro bendrojo ugdymo ir specialiųjų pedagogų santykiai ir nuostatos (Kaffemanienė, 2005). Siekiant išsiaiškinti kokiomis bendravimo ir bendradarbiavimo nuostatomis savo veikloje, ugdydami negalią turinčius vaikus vadovaujasi apklaustieji

pedagogai, jų paprašyta įvertinti pateiktus teiginius 4 balų Likerto skalėje: 1–nepritariu teiginiui, 2–abejoju, 3–pritariu teiginiui, 4–pritariu ir vadovaujuosi savo veikloje. Klausimo duomenų apibendrinimas pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė

Bendravimo ir bendradarbiavimo nuostatų vertinimas

Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Stengiuosi suprasti vaiko poreikius ir problemas	3,76	0,43
Stengiuosi skatinti vaiko išitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą	3,74	0,50
Manau, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos	3,71	0,46
Bendraudama(as) - šneku žiūrėdama(as) tiesiai į vaiką su negale	3,69	0,54
Dirbdami kartu pedagogai ir specialistai gali pasiekti žymiai geresnių rezultatų	3,45	0,54
Skatinu tėvus būti aktyviais partneriais	3,43	0,63
Tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo	3,35	0,55
Komandinis kompetentingų specialistų darbas suteikia šeimai būtiną paramą	3,23	0,62
Specialistai žvelgia į tėvus su pasitikėjimu, suvokia kokios svarbios problemos sprendžiamos šeimose	3,12	0,72
Specialistai padeda šeimos nariams išmokti naujų vaidmenų, padeda sukurti iki šiol šeimoje neegzistavusius resursus	2,97	0,68
Tėvams dažnai trūksta kompetencijos	2,94	0,50
Darbas su neįgaliais vaikais man teikia džiaugsmo	2,85	0,85
Pedagogai geriau supranta kaip ugdyti vaiką, todėl tėvai turėtų jų klausyti	2,69	0,77
Bendravimas su neįgaliais vaikais - nesudėtingas, tik gali užimti šiek tiek daugiau laiko - tai priklauso nuo negalės pobūdžio	2,51	0,97
Vaiko su negalia tėvai, nepriima reikalingos pagalbos, atriboja juos nuo ryšių su kitomis šeimomis	2,11	0,87
Šeima, negavusi reikiamos pagalbos, atsiriboja nuo pasaulio, izoliuojasi nuo aplinkos	2,11	0,81

* Pastaba. Skalių įvertinimai: 1–nepritariu teiginiui, 2–abejoju, 3–pritariu ir vadovaujuosi, 4–pritariu teiginiui

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, jog teiginių įverčių vidurkiai svyruoja nuo 2,11 iki 3,76 balo. Teiginiai, kurie atspindi teigiamą specialistų bendravimą bei bendradarbiavimą dažniausiai viršija įvertinimą 3. Apklaustieji labiausiai pritaria ir stengiasi vadovautis teiginiais: *stengiuosi suprasti vaiko poreikius ir problemas* ($M=3,76$, $SD=0,43$), *stengiuosi skatinti vaiko išitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą* ($M=3,74$, $SD=0,50$), *manau, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos* ($M=3,71$, $SD=0,46$). Žemiausiai įvertinti teiginiai: *vaiko su negalia tėvai, nepriima reikalingos pagalbos, atriboja juos nuo ryšių su kitomis šeimomis* ($M=2,11$, $SD=0,87$) bei *šeima, negavusi reikiamos pagalbos, atsiriboja nuo pasaulio, izoliuojasi nuo aplinkos* ($M=2,11$, $SD=0,81$). Šie teiginiai atspindi neigiamus bendravimo bei bendradarbiavimo aspektus, tad respondentai jiems dažniau nepritaria ar abejoja jais.

Nuostata Psichologijos žodyne (1993) apibūdinama kaip žmogaus pasirengimas, polinkis vienaip ar kitaip suvokti kokį nors objektą, numatyti situaciją, atlikti tam tikrą su tuo objektu

susijusią tikslingą veiklą. *Socialinė nuostata* apibrėžiama, kaip patyrimo procese susiformavusi, egzistuojanti žmogaus orientacija į veiklos ar vertybės objektą, pasireiškianti emocijomis, išankstiniais nusistatymais, įsitikinimais, nuogastavimais galinčiais modeliuoti būsimą elgesį (Ruškus, 2000). Nuostatų tyrimais siekiama pažinti žmonių nuomones, požiūrius, vertinimus apie tam tikrus objektus ar reiškinius, atskleidžiant nuomonių ir nuostatų turinio specifiškumą kiekvienu konkrečiu atveju. Atliekant šį tyrimą nuostata atspindi specifišką nuomonių, vertinimų turinį, susijusį su bendradarbiavimo situacija, ugdant negalią turinčius vaikus. Tad galima būtų teigti, kad pedagogams labai *svarbus negalią turintis vaikas* ir jie *stengiasi suprasti vaiko poreikius ir problemas, skatina vaiko išitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą, suprasdami bendradarbiavimo svarbą dirba kartu su specialistais* bei *skatina tėvus būti aktyviais partneriais*.

Palyginus, kaip teiginius vertina atskiros respondentų grupės, atliktas neparametrinis duomenų palyginimas, taikant Mann Whitney palyginimo kriterijų (4 lentelė). Nustatyti kai kurie statistiškai reikšmingi skirtumai. Specialistai labiau nei mokytojai pritaria teiginiui, *jog darbas su neįgaliais vaikais man teikia džiaugsmo*, o mokytojai labiau pritaria teiginiams *tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo* bei *komandinis kompetentingų specialistų darbas suteikia šeimai būtiną paramą*.

4 lentelė

Bendravimo ir bendradarbiavimo nuostatų vertinimo palyginimas pagal pareigų grupes

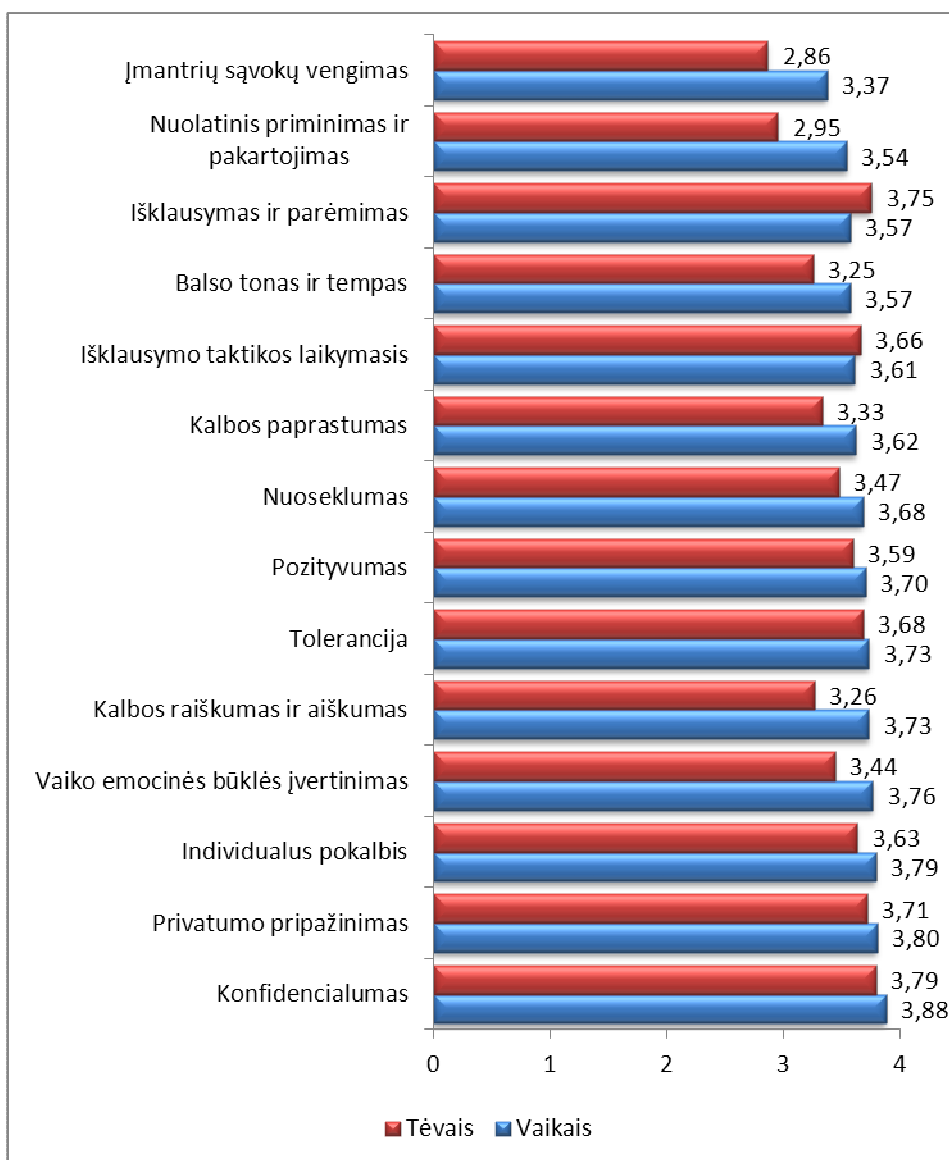
Teiginiai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Manau, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos	Mokytojai	22	55,14	-0,179	0,858
	Specialistai	89	56,21		
Stengiuosi suprasti vaiko poreikius ir problemas	Mokytojai	22	52,59	-0,747	0,455
	Specialistai	89	56,84		
Stengiuosi skatinti vaiko išitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą	Mokytojai	22	52,73	-0,517	0,606
	Specialistai	87	55,57		
Darbas su neįgaliais vaikais man teikia džiaugsmo	Mokytojai	22	41,89	-2,327	0,020
	Specialistai	87	58,32		
Bendraudama(as) - šneku žiūrėdama(as) tiesiai į vaiką su negale	Mokytojai	22	54,73	-0,268	0,789
	Specialistai	89	56,31		
Skatinu tėvus būti aktyviais partneriais	Mokytojai	22	51,75	-0,776	0,438
	Specialistai	89	57,05		
Tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo	Mokytojai	22	67,34	-2,131	0,033
	Specialistai	89	53,20		
Tėvams dažnai trūksta kompetencijos	Mokytojai	22	53,50	-0,330	0,741
	Specialistai	87	55,38		
Specialistai žvelgia į tėvus su	Mokytojai	22	61,48	-0,964	0,335

pasitikėjimu, suvokia kokios svarbios problemos sprendžiamos šeimose	Specialistai	89	54,65		
Pedagogai geriau supranta kaip ugdyti vaiką, todėl tėvai turėtų jų klausyti	Mokytojai	22	58,30	-0,595	0,552
	Specialistai	87	54,17		
Vaiko su negalia tėvai, nepriima reikalingos pagalbos, atriboja juos nuo ryšių su kitomis šeimomis	Mokytojai	22	50,68	-0,915	0,360
	Specialistai	89	57,31		
Šeima, negavusi reikiamos pagalbos, atsiriboja nuo pasaulio, izoliuojasi nuo aplinkos	Mokytojai	22	63,48	-1,294	0,196
	Specialistai	89	54,15		
Komandinis kompetentingų specialistų darbas suteikia šeimai būtiną paramą	Mokytojai	22	67,55	-2,129	0,033
	Specialistai	89	53,15		
Specialistai padeda šeimos nariams išmokti naujų vaidmenų, padeda sukurti iki šiol šeimoje neegzistavusius resursus	Mokytojai	22	62,23	-1,224	0,221
	Specialistai	89	54,46		
Bendravimas su neįgaliais vaikais - nesudėtingas, tik gali užimti šiek tiek daugiau laiko - tai priklauso nuo negalės pobūdžio	Mokytojai	22	53,89	-0,361	0,718
	Specialistai	89	56,52		
Dirbdami kartu pedagogai ir specialistai gali pasiekti žymiai geresnių rezultatų	Mokytojai	22	58,23	-0,415	0,678
	Specialistai	89	55,45		

Paanalizavus gautus statistiškai reikšmingus skirtumus galima teigti, kad pedagogai ugdydami negalią turinčius vaikus yra linkę bendradarbiauti tiek su ugdytinių tėvais, tiek ir su specialistais nes laikosi nuostatų, kad tik bendradarbiaujant visiems ugdymo(si) proceso dalyviams galima pasiekti norimų rezultatų. Nuo gebėjimo gauti ir pasinaudoti tėvų teikiama informacija bei patirtimi priklauso ugdymo(si) proceso rezultatai bei galimybės pasiekti iškeltus tikslus. Na, o specialistų: logopedų, specialiųjų pedagogų pritarimas nuostatai, kad *darbas su neįgaliais vaikais man teikia džiaugsmo* leidžia suprasti, kad specialistai, dirbdami su neįgaliais vaikais padarys viską, kas nuo jų priklauso, kad tik palengvintų „kitokių“ vaikų gyvenimą. Specialusis pedagogas yra vienas iš svarbiausių veiksmų, lemiančių tai, kaip vaikas sugebės pasirengti savarankiškam gyvenimui. Būtent nuo specialisto nuostatų, nuo dominuojančios pedagoginės sąveikos stiliaus priklausys neįgalaus vaiko aplinkos ugdymo ir socializuojančioji kokybė (Ruškus, 2002).

2.4. Bendravimo kompetencijos ypatumai ugdymo procese pedagogui bendraujant su negalią turinčiais vaikais, jų tėvais, specialistais

Ugdymas reikalauja, kad ugdytojas bendrautų su vaiku, užmegztų kontaktą, būtų empatiškas. Empatiškumas – tai žmogaus savybė, kuri sudaro galimybę palaikyti gerus santykius bendraujant ir bendradarbiaujant su kitais žmonėmis. Empatiška – gebėjimas bendrauti su kitais jaučiant ir suprantant jų lūkesčius ir poreikius (Ališauskienė, Miltenienė, 2004). O būti empatiškam, Ruškaus (2002) teigimu, tai įsijausti į kito būseną, tapti šiek tiek kitu žmogumi. Pedagogas, atlikdamas ugdytojo funkcijas turi skatinti nuomonių raišką ir jų gynimą, būti lygiaverčiu sąveikos partneriu. Bendraudamas su neįgaliu vaiku pedagogas jam atveria socialinę erdvę, padeda sukongretinti savo patyrimą ir pažinti aplinką, kuria dialogą tarp vaiko ir aplinkos. Siekiant nustatyti, kokie bendravimo veiksniai pedagogams atrodo svarbūs bendraujant su negalią turinčiais vaikais ir jų tėvais, paprašyta pateiktus veiksnius įvertinti skalėje (4–labai svarbu, 3–svarbu, 2–mažai svarbu, 1–nesvarbu). Duomenų analizės grafinė išraiška pateikiama 2 paveiksle.

2pav. Bendravimo veiksnių su tėvais ir vaikais svarbumo palyginimas

Tyrimo duomenų analizė atskleidė, jog pedagogams bendraujant tiek su tėvais, tiek su vaikais svarbūs dauguma veiksnių: *konfidencialumas, privatumo pripažinimas, individualus pokalbis, vaiko emocinės būklės įvertinimas, kalbos raiškumas ir aiškumas t.t.* Maksimalus teiginių įvertinimas 3,88, minimalus – 2,86. Aukštesni įverčių vidurkiai vertinant bendravimo su vaiku veiksnys. Visi jie viršija 3,37. Svarbiausias bendravimo veiksnys respondentams *konfidencialumas*, šio teiginio įvertis bendraujant su vaikais – 3,88, su tėvais – 3,79. Pedagogas puikiai supranta, kad bendraujant tiek su negalia turinčiu vaiku, tiek su jo tėvais, labai svarbu saugoti informaciją gautą apie vaiką, šeimą ir t.t. jeigu to reikalauja informacijos teikėjas. Tik tokiu atveju galima išsaugoti pasitikėjimą skatinančius santykius tarp negalia turinčio vaiko ir ugdymo dalyvių. Svarbus respondentams ir privatumo pripažinimas (su vaikais – 3,80, su tėvais – 3,71). Mažiausiai svarbus apklaustiesiems bendraujant atrodo *įmantrių sąvokų vengimas* tiek bendraujant su vaikais (3,37), tiek bendraujant su tėvais (2,85). Didžiausias skirtumas, vertinant tokius bendravimo veiksnys kaip *nuolatinis priminimas ir pakartojimas*, logiška, jog ši savybė svarbesnė bendraujant su negalia turinčiais vaikais (3,54), nei bendraujant su tėvais (2,95). Kiekvienam negalia turinčiam vaikui reikalinga informaciją pateikti taip, kad ji būtų suprantama, o silpnesnę atmintį turinčiam vaikui pakartoti keletą kartų ir reikalui esant priminti, kol pedagogas bus įsitikinęs, kad reikalinga informacija pasiekė jo ugdytinį. Ryškus skirtumas vertinant *įmantrių sąvokų vengimo* veiksnį, su vaikais bendraujant šis veiksnys apklaustiesiems atrodo svarbesnis (3,37) nei bendraujant su tėvais (2,86). *Kalbos raiškumas ir aiškumas* taip pat svarbesnis bendraujant su vaikais (3,73), nei su jų tėvais (3,26). Nuo šių veiksnių priklauso tai kiek bus informatyvi ir suprantamai perduodama informacija negalia turinčiam vaikui. Pedago pripažinimas negalia turinčio vaiko pasireiškia sutikimu bendrauti, skirti tam laiko, o vėliau abipusiu pasitikėjimu. Kada vaikas toleruojamas toks koks yra jis jaučiasi saugus, gali būti savimi, o tai labai svarbu formuojantis savimonei. Išsamesnė klausimo rezultatų lentelė pateikiama 2 priedo 3 lentelėje.

Tad galima teigti, jog pedagogai bendraudami su negalia turinčiais vaikais galvoja apie tai, kad perteikiama informacija būtų ugdytiniui suprantama ir aiški, todėl bendraujant su vaiku pedagogui svarbu: *kalbos raiškumas ir aiškumas, nuolatinis priminimas ir pakartojimas bei įmantrių sąvokų vengimas*. Lyginant skirtumus, kas svarbu bendraujant su vaikais ir tėvais specialistams ir mokytojams, nustatyta, kad statistiškai reikšminga mokytojams: labiau svarbu bendraujant su vaikais *balso tonas ir tempas*, su tėvais – *tolerancija*. Tačiau specialistams labiau nei mokytojams bendraujant su tėvais svarbus pozityvumas. Bendraujant su negalia turinčio vaiko tėvais specialistams svarbu pasidalinti pozityviais jausmais, pripažinti kiekvieno privatumą. Tik įtraukus tėvus į bendravimo procesą galima pasiekti žymiai geresnių vaiko ugdymo(si) rezultatų, o tam reikalingas pasitikėjimas, palankus vertinimas, šeimos stipriųjų

savybių ir patirties pabrėžimas, pozityvių vaidmenų šeimos nariams priskyrimas bei parama kritiniu laikotarpiu. Lyginat kitus teiginius, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta (žr. 2 priedo 4 lentelėje).

Siekiant išsiaiškinti apklaustų pedagogų bendravimo ypatumus su negalią turinčiais vaikais, jų tėvais bei specialistais, respondentų paprašyta pateiktus ypatumus pagal pritaikymo dažnumą įvertinti nuo 1 (retai) iki 3 (visada). Klausimo duomenų analizės rezultatai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Gebėjimo bendrauti įvertinimas

Bendravimo ypatumai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Palaikau gerą emocinį klimatą	2,94	0,24
Išklausau	2,93	0,26
Valdau neigiamas emocijas, nepasitenkinimą	2,90	0,30
Suvaldau savo neigiamas emocijas, susitvardau	2,86	0,42
Nevengiu akių kontakto	2,86	0,35
Pasirenku tinkamą kalbėjimo tempą (greitį)	2,80	0,40
Sukuriu palankią situaciją pokalbio metu	2,80	0,40
Savo mimika parodau prielankumą, pasitenkinimą	2,78	0,46
Reguliuoju kalbėjimo garsumą	2,77	0,43
Lengvai užmezgu kontaktą	2,73	0,53
Įtaigiai formuluoju klausimus	2,72	0,45
Tinkamai derinu žodį ir gestą	2,70	0,50
Valdau pokalbio eigą konfliktiškoje situacijoje	2,70	0,52
Moku įsijausti į pašnekovo vidinius išgyvenimus	2,66	0,50
Pateikiu įtikinamus argumentus	2,59	0,49

* Pastaba. Skalių įvertinimai: 1– retai, 2–kartais, 3–visada

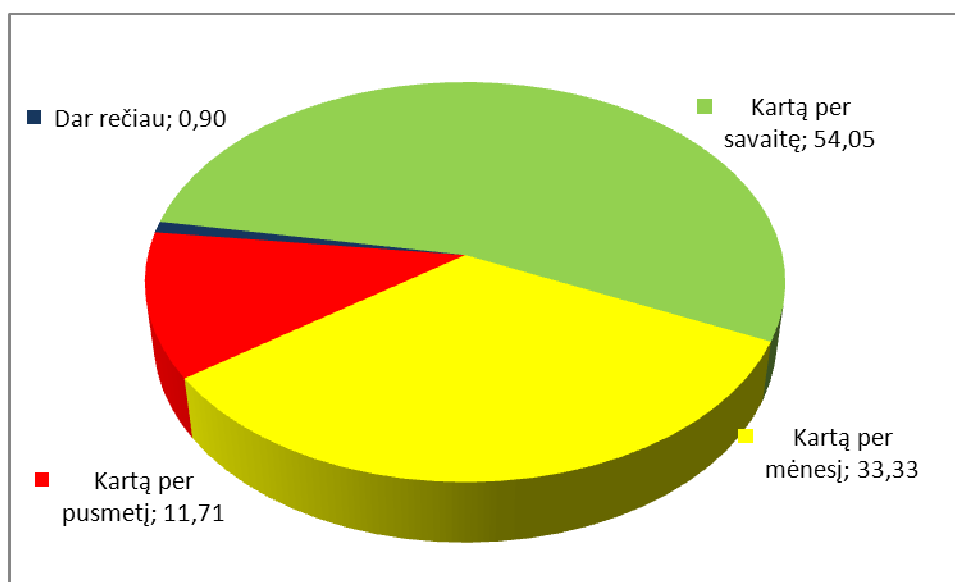
Duomenų analizė parodė, jog respondentų bendravimo įgūdžių vertinimo įverčiai vyrauja nuo 2,59 iki 2,94. Dažniausiai atsakymą *visada* pedagogai rinkosi vertindami teiginius *palaikau gerą emocinį klimatą* ($M=2,94$, $SD=0,24$) bei *išklausau* ($M=2,93$, $SD=0,26$). Žemiausi bendravimo ypatumo įverčiai teiginių: *moku įsijausti į pašnekovo vidinius išgyvenimus* ($M=2,66$, $SD=0,50$) bei *pateikiu įtikinamus argumentus* ($M=2,59$, $SD=0,49$). Tačiau ir šių teiginių įverčiai pakankamai aukšti.

Pedagogams, bendraujant su negalią turinčiais vaikais bei jų tėvais ir specialistais, svarbu *palaikyti gerą emocinį klimatą*, kad vyktų abipusis ir produktyvus bendravimas. Tik *išklausius* ugdymo proceso dalyvius galima jiems padėti ir priimti visiems tinkamą sprendimą. Klausymas padeda vaikui suvokti, jog jis yra suprastas, pripažintas kaip asmuo, vertas pagarbos. Nors respondentai žemiausiai įvertino teiginį *moku įsijausti į pašnekovo vidinius išgyvenimus* tačiau labai svarbu stengtis atspėti vaikų bei tėvų jausmus. Bendraujant tai suteikia pedagogui pasitikėjimo savimi ir savo kompetencijomis, bei padeda efektyviau išspręsti susidariusias

situacijas, o pateikus *įtikinamus argumentus*, ypatingai bendraujant su tėvais, juos nuraminti ir tik tada spręsti susidariusias problemas.

Lyginant gebėjimo bendrauti dažnumo skirtumus tarp specialistų ir mokytojų, statistiškai reikšmingai skiriasi vertinimas šių bendravimo ypatumų: *nevengiu akių kontakto bei valdau pokalbio eigą konfliktiškoje situacijoje*. Juos teigia dažniau taikantys mokytojai (žr. 2 priedo 5 lentelė), nes jų aplinkoje dažniau pasitaiko konfliktiškų situacijų. Konfliktinėje situacijoje svarbu laikytis požiūrio, kad mokytojas ne mokinio ar jo tėvų priešas, o bendravimo partneris ir oponentas. Čia svarbu suprasti ir išsiaiškinti tikruosius mokinių ar jų tėvų poreikius ir interesus.

Siekiant išsiaiškinti pedagogų bendravimo su ugdytinių tėvais dažnumą, respondentų paprašyta pažymėti, kaip dažnai pedagogai jų įstaigose bendrauja su tėvais, ir pateikti variantai: kartą per savaitę; kartą per mėnesį; kartą per pusmetį; dar rečiau; visai nebendrauja. Duomenų analizė pateikiama 3 paveiksle.

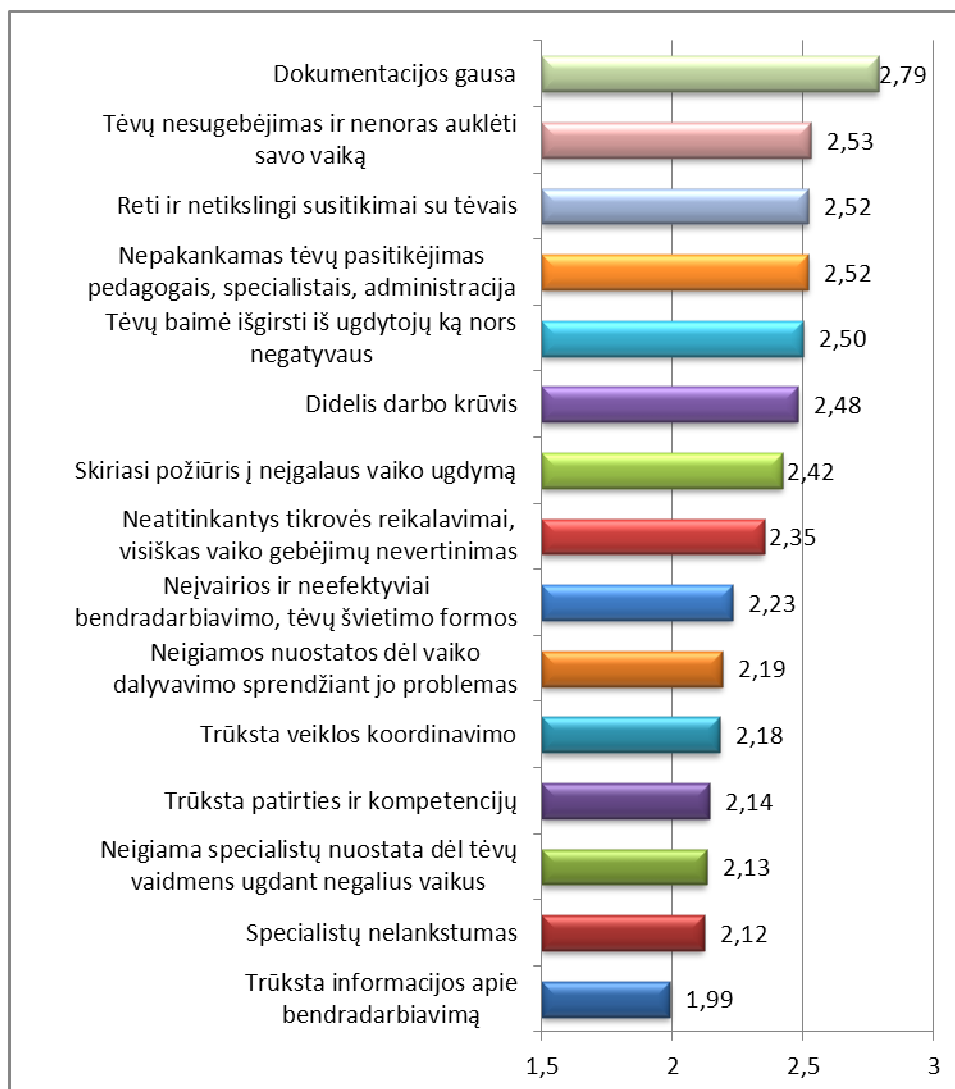
3 pav. Bendravimo su tėvais įstaigoje dažnumas (%)

Daugiau nei pusė visų respondentų atsakė, kad jie su tėvais bendrauja kartą per savaitę, daugiau nei trečdalis pedagogų bendrauja bent kartą per mėnesį ir 1% tyrime dalyvavusių pedagogų teigia bendraujantys rečiau nei kartą per pusmetį ir nė vienas nepasirinko atsakymo *visai nebendrauju*. Pedagogams dažnai bendraujant su ugdytinių tėvais galima geriau pažinti vaiko šeimą, sužinoti apie esamą situaciją ir taip padėti negalia turinčiam vaikui ugdymo(si) procese. Norint nustatyti, ar skiriasi specialistų ir mokytojų bendravimo su tėvais dažnumas, atliktas kryžminis duomenų palyginimas, bet statistiškai reikšmingo skirtumo tarp grupių nenustatyta (žr. 2 priedo, 7 lentelė).

2.5. Bendradarbiavimo samprata ir raiška ugdant neįgalų vaiką pedagogų požiūriu

Norint sužinoti pedagogų nuomonę apie tai, ką jiems reiškia bendradarbiauti buvo užduotas atviras klausimas: *Ką jums reiškia bendradarbiauti?* Iš 111 apklausoje dalyvavusių pedagogų 17 t.y. 15,32% į pateiktą klausimą neatsakė, tai leidžia manyti, kad šie pedagogai dirba nebendradarbiaudami arba tiesiog neturi savo nuomonės apie tai ir bendradarbiavimas jiems nėra svarbus ugdant negalią turintį vaiką. 29 respondentai, o tai yra 30,1% išsakė savo nuomonę, kad jiems bendradarbiavimas tai *pedagogų ir tėvų abipusis supratingumas ir noras padėti vaikui . Tėvai gali duoti žinių apie vaiko gebėjimus, galias, norus ir kt. bendradarbiavimas su tėvais palengvina pedagogo darbą su vaiku, turinčiu negalią, bendradarbiaudami tėvai išsako savo problemas, lūkesčius, išsamesnę informaciją auklėjant vaiką.* Didesnė dalis apklaustųjų bendradarbiavimą apibūdina kaip *darbą komandoje.* Tokia yra 36 (37,8%) pedagogų nuomonė. *Padėti vaikams spręsti įvairias iškilusias problemas komandiniu darbu, siekiant bendrų tikslų, rezultatų. Aptarti vaiko sutrikimus, pasitarti kaip galima padėti vaikui, siekti geresnių ugdymo(si) rezultatų, ieškoti naujų ugdymo formų, siekti pasitikėjimo vienas kitu, pagalbos, konsultuotis, dalintis sukaupta patirtimi.* 14 (9,9%) apklausoje dalyvavusių pedagogų bendradarbiauti - *dalintis gerąjį darbo patirtimi, bendro tikslo siekimas dėl vaiko gerovės, pasiekimų aptarimas, siūlyti savo pagalbą ir išklausti ar priimti kitų patarimus, pasiūlymus.* Pedagogų bendradarbiavimas yra gebėjimas bendradarbiauti su negalią turinčiu vaiku, jo šeima, specialistais, mokyklos administracija, teigiamų tarpusavio santykiu palaikymas, keitimasis informacija apie neįgalių vaikų ugdymo(si) pasiekimus, ir problemų sprendimų bendras ieškojimas. Svarbus negalią turinčio vaiko ugdymo(si) principas – ugdymo kompleksiskumas ir visapusiškumas. Visavertė ugdytinio asmenybės raida galima tik esant įvairių žmonių (bendraamžių, tėvų, mokytojų.), įvairių aplinkų (šėimos, ugdymo įstaigos), skirtingų ugdymo sričių sąveikai. Tik bendros visų pedagoginės sąveikos dalyvių pastangos sudaro galimybę siekti visapusiškos neįgalaus vaiko kognityvinės, emocinės, socialinės brandos ir akademinės sėkmės. Todėl galima teigti, kad pedagogai sugeba bendradarbiauti ugdydami neįgalų vaiką ir kiekvienas pasirenka kaip jam tai daryti, kad būtų pasiektas tikslas – padėti negalią turinčiam ugdytiniui. Pedagogas pasirenka bendradarbiavimo kompetencijos veiksnius kurie sąlygoja pozityvią, neįgalų vaiką supančią socialinę aplinką ugdymo įstaigoje t.y. skatina neįgalaus ugdytinio ir sveikų bendraamžių bendravimą ir bendradarbiavimą. Išanalizavus atsakymus į atvirą klausimą: *Ką jums reiškia bendradarbiauti?* galima teigti, kad pedagogo supratimas apie bendradarbiavimą adekvatus. Ugdydami negalią turinčius vaikus pedagogai supranta bendradarbiavimo svarbą su visais ugdymo proceso dalyviais siekiant neįgalaus vaiko gerovės.

Siekiant išsiaiškinti, kokie veiksniai pedagogams sunkina bendradarbiavimą, jų paprašyta įvertinti veiksnius, su kuriais susiduria ugdydami negalią turinčius vaikus. Veiksniai vertinami skalėje: 1 tikrai ne, 2 – ne, 3 – taip, 4 – tikrai taip. Apibendrinti rezultatai pateikiami 5 paveiksle (išsami analizė pateikiama 2 priedo 9 lentelėje).

4 pav. Bendradarbiavimą sunkinantys veiksniai

Kaip rodo rezultatų analizė, pedagogams bendradarbiavimą labiausiai sunkina dokumentacijos gausa. Šio veiksnio įvertinio vidurkis pats aukščiausias (2,79). Pedagogai taip pat išreiškia nuomonę, kad bendradarbiauti ugdant negalią turinčius vaikus jiems sunkina *didelis darbo krūvis, tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus, nepakankamas tėvų pasitikėjimas pedagogais, specialistais, administracija, reti ir netikslingi susitikimai su tėvais, tėvų nesugebėjimas ir nenoras auklėti savo vaiką*. Kaip matyti iš pedagogų atsakymų bendradarbiaujant su tėvais daugiau dėmesio reikėtų skirti tėvų baimėms ir nepasitikėjimui įveikti, kad tai netaptų bendradarbiavimą sunkinančiu veiksniumi. Mūsų įsitikinimu, pozityvią mokytojų bendradarbiavimo kompetenciją, ugdant negalią turinčius vaikus lemia veiksniai, priklausantys nuo tiesiogiai ugdymo procese dalyvaujančių mokytojų gebėjimų. Mokytojas yra

vienas svarbiausių ugdymo proceso dalyvių. Abipusis, lygiavertiškumu pagrįstas pedagoginis bendravimas, turintis apibrėžtus tikslus, bendrą veiklą, pagrįstas informacijos perdavimu gali keisti vaiko asmenybę. Taip pat išsiaiškinta, jog pedagogai nemano, kad informacijos apie bendradarbiavimą trūkumas sunkina jų bendradarbiavimą, ugdant negalią turinčius vaikus.

Palyginus, kaip bendradarbiavimą sunkinančius veiksnius vertina atskiros respondentų grupės, atliktas neparametrinis duomenų palyginimas, taikant Mann Whitney palyginimo kriterijų (6 lentelė). Nustatyti kai kurie statistiškai reikšmingi skirtumai.

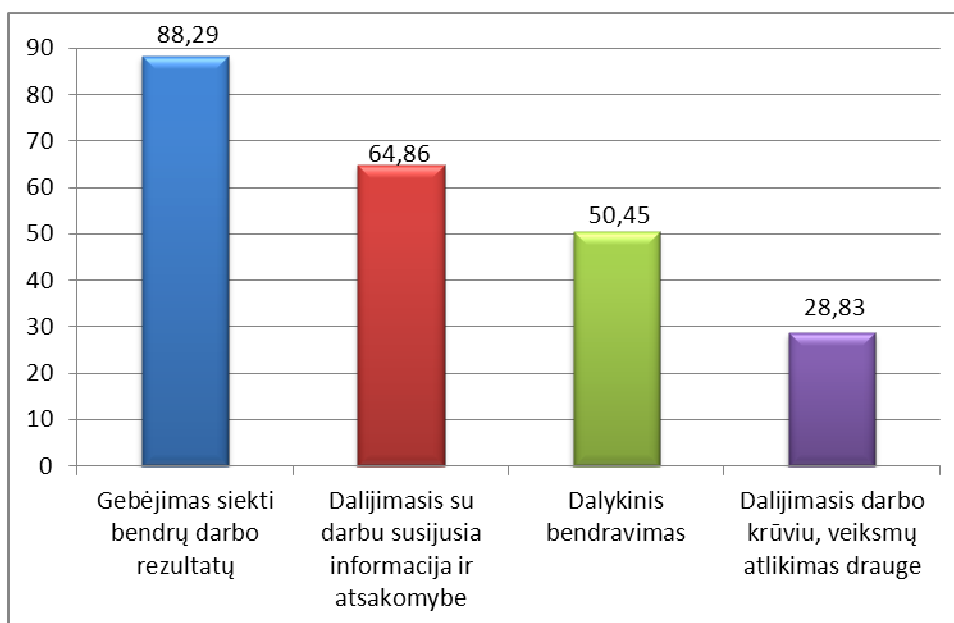
6 lentelė

Bendradarbiavimą sunkinančių veiksnių palyginimas pagal pareigų grupes

Bendradarbiavimą sunkinantys veiksniai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Nepakankamas tėvų pasitikėjimas pedagogais, specialistais, administracija	Mokytojai	22	40,80	-2,72	0,007
	Specialistai	89	59,76		
Reti ir netikslingi susitikimai su tėvais	Mokytojai	22	41,23	-2,639	0,008
	Specialistai	89	59,65		
Neigiama pedagogų ir specialistų nuostata dėl tėvų vaidmens ugdant negalią turintį vaiką	Mokytojai	22	48,32	-1,382	0,167
	Specialistai	89	57,90		
Tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus	Mokytojai	22	48,41	-1,347	0,178
	Specialistai	89	57,88		
Tėvų nesugebėjimas ir nenoras auklėti savo vaiką	Mokytojai	22	39,02	-3,008	0,003
	Specialistai	89	60,20		
Neatitinkantys tikrovės reikalavimai, keliami vaikui, visiškas vaiko gebėjimų nevertinimas	Mokytojai	22	48,05	-1,421	0,155
	Specialistai	89	57,97		
Neigiamos tėvų, pedagogų, specialistų nuostatos dėl negalią turinčio vaiko dalyvavimo sprendžiant jo problemas	Mokytojai	22	48,09	-1,412	0,158
	Specialistai	89	57,96		
Neįvairios ir neefektyviai naudojamos bendradarbiavimo, tėvų švietimo formos	Mokytojai	22	51,41	-0,814	0,416
	Specialistai	89	57,13		
Specialistų nelankstumas	Mokytojai	22	51,75	-0,764	0,445
	Specialistai	89	57,05		
Trūksta informacijos apie bendradarbiavimą	Mokytojai	22	57,50	-0,317	0,751
	Specialistai	89	55,63		
Trūksta patirties ir kompetencijų	Mokytojai	22	57,23	-0,225	0,822
	Specialistai	89	55,70		
Didelis darbo krūvis	Mokytojai	22	69,64	-2,464	0,014
	Specialistai	89	52,63		
Dokumentacijos gausa	Mokytojai	22	44,45	-2,061	0,039
	Specialistai	89	58,85		
Trūksta veiklos koordinavimo	Mokytojai	22	57,18	-0,219	0,826
	Specialistai	89	55,71		
Skiriasi požiūris į neįgalaus vaiko ugdymą	Mokytojai	22	45,80	-1,681	0,093
	Specialistai	87	57,33		

Lyginant specialistų ir mokytojų atsakymus nustatyta, kad specialistai dažniau nei mokytojai susiduria su bendradarbiavimą sunkinančiais veiksniais tokiais kaip: *nepakankamu tėvų pasitikėjimu pedagogais, specialistais, administracija; retais ir netiksliais susitikimais su tėvais; tėvų nesugebėjimu ir nenoru auklėti savo vaiką bei dokumentacijos gausa.* Mokytojai dažniau nei specialistai bendradarbiavimą sunkinančiu veiksniumi nurodė *didelį darbo krūvį.* Kadangi mokytojai dirba su žymiai didesne grupe vaikų nei specialistai ir mokytojų krūviai didesni, nes ir darbo valandos ilgesnės, tai natūralu, kad mokytojams lieka labai mažai laiko, o dažnai nebelieka ir noro bendradarbiauti su negalią turinčio vaiko ugdymo(si) proceso dalyviais.

Norint sužinoti, kaip pedagogai suvokia bendradarbiavimą su kolegomis, specialistais, jų paprašyta pažymėti nuomonę atitinkančius bendradarbiavimo apibūdinimus: *gebėjimas siekti bendrų darbo rezultatų; dalijimasis su darbu susijusia informacija ir atsakomybe; dalijimasis darbo krūviu, veiksmų atlikimas drauge; dalykinis bendravimas;* bei palikta galimybė įrašyti kitą galimai nepaminėtą apibūdinimą (žr. 5 pav.)

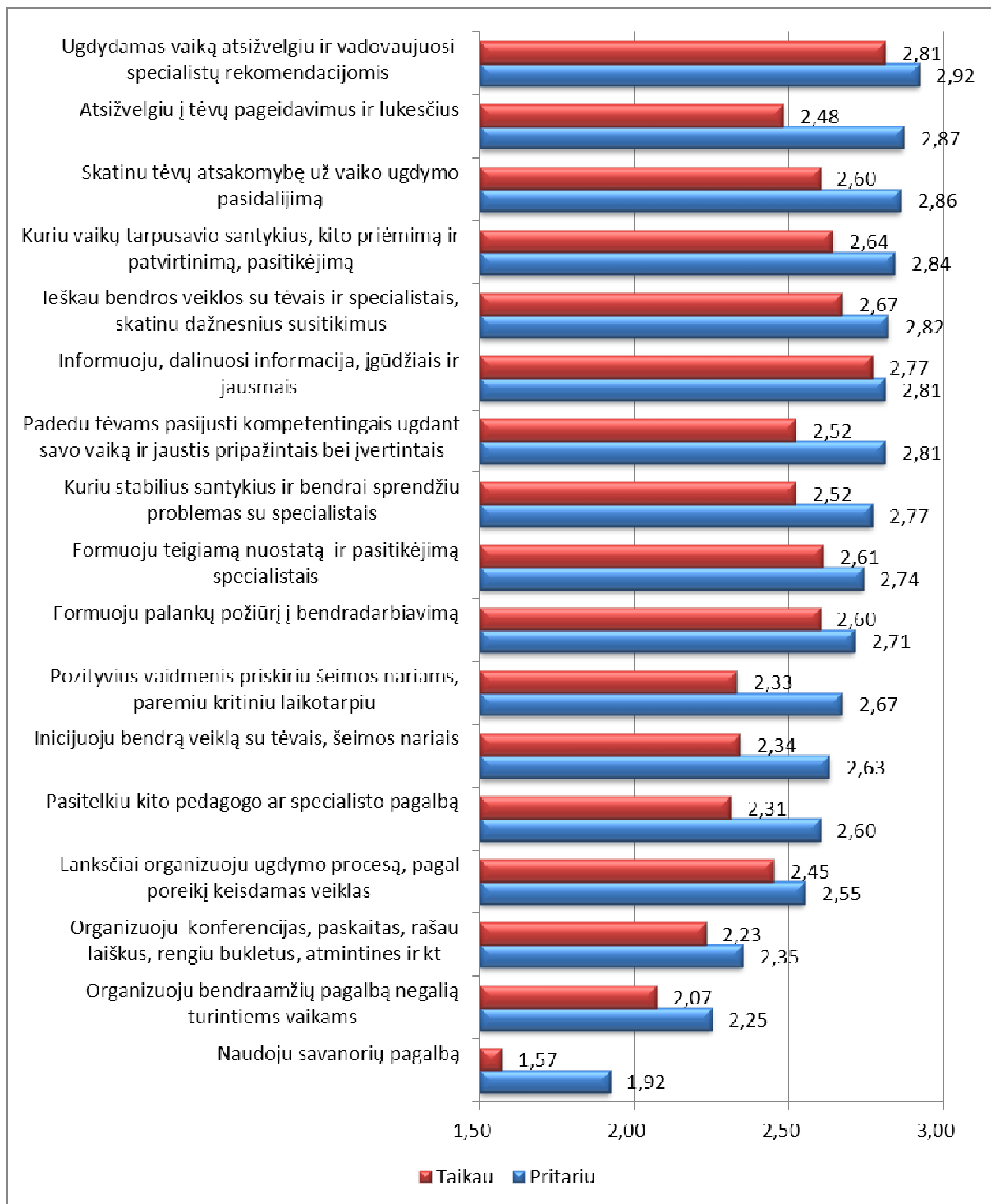

5 pav. Bendradarbiavimo samprata (%)

Analizuojant gautus rezultatus nustatyta, jog dauguma pedagogų bendradarbiavimą suvokia kaip gebėjimą siekti bendrų darbo tikslų. Daugiau nei pusė pedagogų pažymėjo ir teiginius dalijimasis su darbu susijusia informacija ir atsakomybe bei dalykinis bendravimas. Ir mažiau nei trečdalis apklaustųjų bendradarbiavimą suvokią kaip dalijimąsi darbo krūviu bei veiksmų atlikimą drauge.

Palyginus bendradarbiavimo sampratos skirtumus tarp mokytojų ir specialistų kryžminių dažnių lentelėje, nustatyta, kad specialistai dažniau nei mokytojai bendradarbiavimą su kolegomis, specialistais suvokia kaip dalykinį bendravimą (žr. 2 priedo 12 lentelė).

Siekiant sužinoti, kurie bendradarbiavimo požymiai pedagogams dirbantiems su negalia turinčiu vaiku atrodo svarbūs, paprašyta įvertinti kaip jie pritaria atskiriems teiginiams. Taip pat pažymėti ar pedagogas taiko pateiktus bendradarbiavimo požymius ugdydamas negalia turinčius vaikus ir kurdamas ugdymo(si) aplinką. Teiginiai vertinami taip: 1 – ne, 2– kartais, 3–taip. Apibendrinti vertinimai pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. Bendradarbiavimo požymių vertinimas bei taikymas veikloje, ugdant negalia turinčius vaikus ir kuriant ugdymo(si) aplinką.

Vertinant bendradarbiavimo požymius įverčių vidurkiai svyruoja nuo 1,92 iki 2,92. Labiausiai pedagogai pritaria, jog bendradarbiaujant svarbu *kurti vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą, skatinti tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą, atsižvelgti į tėvų pageidavimus ir lūkesčius*. Aukščiausiai įvertintas požymis – *ugdydamas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis*. Mažiausi įverčiai teiginių: *naudoju savanorių pagalbą, organizuoju bendraamžių pagalbą negalią turintiems vaikams*.

Tad galima teigti, jog pedagogams svarbios specialistų parengtos rekomendacijos, atsižvelgimas į tėvų pageidavimus, lūkesčius, bendradarbiavimo skatinimas, o savanorių ar bendraamžių pagalba ugdant negalią turinčius vaikus atrodo mažiau svarbios.

Lyginant, kaip skiriasi pritarimas atskiriems bendradarbiavimo požymiams tarp grupių nustatyta, kad mokytojai labiau nei specialistai pritaria šiems požymiams: *kito pedagogo ar specialisto pagalbos pasitelkimui; stabilių santykių kūrimui ir bendram problemų sprendimui su specialistais; vaikų tarpusavio santykių kūrimui; kito priėmimui ir patvirtinimui, pasitikėjimui*. Specialistai dažniau nei mokytojai pritaria *bendros veiklos su tėvais ir specialistais ieškojimui, dažnesnių susitikimų skatinimui bei konferencijų, paskaitų organizavimui, laiškų rašymui, bukletų, atmintinių rengimui ir kt.*(žr. 2 priedo 9 lentelė).

Analizuojant, kokius bendradarbiavimo požymius respondentai taiko savo veikloje, įverčių vidurkių pasiskirstymas svyruoja nuo 1,59 iki 2,82. Pedagogai teigia, jog dažniausiai jie taiko tokius bendradarbiavimo požymius: *kuriu vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą, ieškau bendros veiklos su tėvais ir specialistais, skatinu dažnesnius susitikimus, informuoju, dalinuosi informacija, įgūdžiais ir jausmais, ugdydamas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis*. Savo veikloje ugdytojai teigia rečiausiai *naudojantys savanorių pagalbą bei organizuojantys bendraamžių pagalbą negalią turintiems vaikams*.

Lyginant pritarimą bendradarbiavimo požymiams bei jų taikymą veikloje, galime teigti, jog ugdydami negalią turinčius vaikus pedagogai taiko tuos bendradarbiavimo požymius, kurie jiems atrodo svarbūs. Išsami klausimo duomenų analizė pateikiama 2 priedo 11 lentelėje.

Nagrinęjant kaip skiriasi mokytojų ir specialistų atskirų bendradarbiavimo požymių taikymas, ugdant negalią turinčius vaikus, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai dažniau mokytojai teigia *ugdydami vaiką atsižvelgiantys ir vadovaujantys specialistų rekomendacijomis, pasitelkiantys kito pedagogo ar specialisto pagalbą, kuriantys stabilius santykius ir bendrai sprendžiantys problemas su specialistais, atsižvelgiantys į tėvų pageidavimus ir lūkesčius*. Specialistai dažnai nei mokytojai *organizuoja konferencijas, paskaitas, rašo laiškus, rengia bukletus, atmintines ir kt.* (žr. 2 priedo, 13 lentelė).

Siekiant išsiaiškinti, kokie motyvai skatina respondentus bendradarbiauti su kolegomis, specialistais, jiems pateikiami įvairūs motyvai, suskirstyti į keturias grupes: ugdymo kokybės, profesinio tobulėjimo, asmeniniai, bendradarbiavimo bei paprašyta juos pažymėti kaip sutinka su šių motyvų skatinimu 3 balų skalėje nuo 1 – nesutinku iki 3 sutinku. Tyrimo rezultatai pateikiami 5 paveiksle.

71etelė

Bendradarbiavimą skatinantys motyvai

Motyvai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Ugdymo kokybės		
Noras pažinti vaiko poreikius ir juo tenkinti	2,92	0,27
Patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu	2,37	0,56
Bendradarbiaujant geriau įvertinami vaiko poreikiai	2,95	0,23
Pasiekiami geri ugdymo rezultatai	2,83	0,38
Profesinio tobulėjimo		
Dirbti kaip komanda	2,95	0,21
Patiems inicijuoti susitikimus	2,61	0,51
Planuoti darbą	2,88	0,32
Prognozuoti rezultatus	2,52	0,60
Nuolat tobulinti bendradarbiavimo formas, įgūdžius ir būdus	2,87	0,33
Glaudi profesinė sąveika, palaikymas ir padrąsinimas	2,87	0,33
Pagalba kolegoms	2,79	0,41
Asmeniniai		
Galimybė dalintis atsakomybe už savo tiesioginį darbą	2,55	0,64
Galimybė remtis kolegų patirtimi ir kompetencija	2,79	0,41
Gerų tarpusavio santykių palaikymas	2,92	0,31
Formalieji reikalavimai	2,37	0,62
Bendradarbiavimo		
Ugdymo įstaigos vadovų reikalavimas bendradarbiauti	1,94	0,69
Nemenkas stimulas	2,11	0,67
Esu abejingas bendradarbiavimo idėjoms	1,24	0,64
Bendradarbiavimas vyksta dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta	1,32	0,62

* Pastaba. Skalių įvertinimai: 1–nesutinku, 2–abejoju, 3–sutinku

Vertinant visų bendradarbiauti skatinančių motyvų įverčių vidurkius, jie svyruoja nuo 1,24 iki 2,95. Analizuojant tyrimo rezultatus nustatyta, kad bendradarbiauti su kolegomis ir specialistais respondentus labiausiai skatina ugdymo kokybės motyvai (įverčių vidurkiai nuo 2,37 iki 2,95). Daugiausiai sutinka su šios grupės skatinančiu motyvu, kad bendradarbiaujant geriau įvertinami vaiko poreikiai. Žemiausias šioje grupėje vertinamas skatinantis motyvas, kad patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu, tačiau jo įverčių vidurkis gerokai viršija vertinimą 2 (iš dalies sutinku).

Nagrinėjant profesinio tobulėjimo motyvų grupę (įverčių vidurkiai nuo 2,52 iki 2,95) respondentai pasisakė, jog labiausiai sutinka, kad bendradarbiauti su kolegomis ir specialistais juos skatina darbas komandoje. Šioje grupėje žemiausiai vertinamas motyvas tai rezultatų prognozavimas, tačiau jo įvertinimo vidurkis taip pat pakankamai aukštas.

Lyginant asmeninius motyvus, skatinančius bendradarbiaujant, įverčių vidurkiai svyruoja nuo 2,37 iki 2,92. Aukščiausiai įvertintas motyvas – gerų tarpusavio santykių palaikymas, žemiausiai vertinamas formaliųjų reikalavimų, kaip bendradarbiavimą skatinantis motyvas.

Bendradarbiavimo motyvų grupės įverčiai patys žemiausi, jie siekia nuo 1,94 iki 2,11. Pedagogai šioje grupėje aukščiausiai vertino nemenko stimulo motyvą. Dauguma apklaustųjų dažniausiai nesutinka, kad jie yra abejingi bendradarbiavimo idėjoms ir kad jų bendradarbiavimas su kolegomis ir specialistais vyksta dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta.

Apibendrinant galima teigti, jog bendradarbiauti pedagogus skatina daugelis motyvų, jie siekia ugdymo kokybės, profesinio tobulėjimo.

Lyginant bendradarbiauti su kolegomis ir specialistais skatinančių motyvų pasirinkimą tarp specialistų ir mokytojų, nustatyta, kad pastaruosius dažniau skatina *patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu, rezultatų prognozavimas, nuolatinis bendradarbiavimo formų, įgūdžių ir būdų tobulinimas, glaudi profesinė sąveika, palaikymas ir padrąsinimas*. Jie taip pat, dažniau nei specialistai teigia, jog *bendradarbiavimas vyksta dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta* (žr. 2 priedo, 15 lentelė)

Siekiant išsiaiškinti, kokių žinių siekiant kokybiškesnio bendradarbiavimo pedagogams trūksta labiausiai jų paprašyta įvertinti pateiktų žinių grupes nuo 1 trūksta iki 3 pakanka. Klausimo rezultatų grafinė analizė pateikiama 7 paveiksle.

7 pav. Žinios, kurių trūksta bendradarbiaujant

Kaip rodo tyrimo rezultatai, pedagogai mano, jog dažniausiai jiems žinių pakanka arba trūksta šiek tiek (įverčių vidurkiai nuo 2,24 iki 2,68). Išsamesnė klausimo analizė pateikiama 2 priedo, 14 lentelėje. Apklaustieji mano, kad jie turi daugiausiai žinių apie bendradarbiavimą ir komandinį darbą bei bendrųjų ir specifinių vaiko raidos dėsningumų išmanymą. Mažiausiai žinių jie mano turintys apie tėvų įtraukimą į dalyvavimą ugdymosi procese bei problemų sprendimą bendradarbiaujant.

Tad galima teigti, jog pedagogai turi pakankamai žinių apie bendravimą ir bendradarbiavimą.

Lyginant, kokių žinių labiau trūksta mokytojams ir specialistams, nustatyta, kad specialistai dažniau žymėjo, kad jiems trūksta žinių apie problemų sprendimą bendradarbiaujant, tuo tarpu mokytojų atsakymai atskleidė, jog jiems dažniau trūksta *bendrųjų ir specifinių vaiko raidos dėsningumų išmanymo* (žr. 2 priedo 15 lentelė). Pedagogai ugdantys neįgalų vaiką turi domėtis apie kiekvieno vaiko negalią, ieškoti atsakymų paskaitų, seminarų, atvirų veiklų metu, tuo tarpu specialistams siekti problemas spręsti pasitelkiant mokytojus, tėvus bei patį vaiką, bendradarbiaujant su visais dalyvaujančiais ugdymo procese.

Išvados

1. Mokslinės literatūros šaltinių analizė parodė, kad bendradarbiavimą sudaro bendravimas ir veikla ugdymo procese grįsta tarpusavio susitarimu dėl tikslų, turinio, veiklos būdų. Siekiant užtikrinti kokybišką neįgalių vaikų ugdymą ugdymo įstaigoje pabrėžiamas bendradarbiavimo aktualumas bei visų ugdymo proceso dalyvių: vaikų, jų tėvų, specialistų aktyvus įsitraukimas ir dalyvavimas ugdymo procese skatinant tarpusavio pasitikėjimą ir pagarbą, leidžiant išvengti nepagrįstų lūkesčių ir siekiant bendradarbiavimo bei partnerystės. Pedagogo vaidmuo – tarpininkauti ugdytiniui jo ugdymo(si) procese, sukurti bendradarbiavimui tinkamą aplinką. Išnagrinėjus mokslinę, metodinę literatūrą nustatyta, jog pedagogo bendradarbiavimo kompetencija suprantama kaip pagrindinė demokratinio gyvenimo kategorija reiškianti toleranciją, savitarpio pagalbą, mokėjimą dirbti grupėje, kurioje plėtojamos socialinės negalią turinčio vaiko identifikavimo galimybės, ryškėja ugdytinio interesų įvairovė, atsiranda nuomonių suderinamumo galimybių.
2. Kaip parodė tyrimo rezultatai pedagogams svarbu suprasti negalią turinčio vaiko poreikius ir problemas, skatinti vaikų įsitraukimą į ugdymą ir jo

savarankiškumą. Pedagogai laikosi nuostatos, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos ir tik pedagogams ir specialistams dirbant kartu galima pasiekti žymiai geresnių vaiko ugdymo(si) rezultatų. Taip pat tyrimo rezultatai parodė, kad daugeliui specialistų darbas su negalia turinčiais vaikais teikia džiaugsmo, o pedagogai linkę manyti, kad tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo.

3. Pedagogams bendraujant tiek su tėvais, tiek su vaiku labai svarbus bendravimo veiksnys – konfidencialumas bei privatumo pripažinimas. Ir tai labai svarbu kuriant pasitikėjimu paremtus pedagogo ir neįgalių vaikų tėvų santykius. Bendraudami pedagogai su vaikais svarbiu veiksniu laiko nuolatinį priminimą ir pakartojimą, kalbos raiškumą bei aiškumą. Nuo šių veiksnių priklauso ar informacija pasieks neįgalų vaiką. Pedagogai bendraudami su negalia turinčiu vaiku ir jo tėvais palaiko gerą emocinį klimatą, sugeba išklaudyti, valdo neigiamas emocijas, nepasitenkinimą. Specialistams bendraujant su tėvais svarbus pozityvumas, o pedagogams – tolerancija. Nuo šių veiksnių priklauso ar užsimegs abipusis supratimas ir pasitikėjimas.
4. Tyrimo metu sužinota, kad pedagogų bendradarbiavimą ugdant negalia turinčius vaikus sunkina dokumentacijos gausa, didelis darbo krūvis, tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus, nepakankamas tėvų pasitikėjimas pedagogais, specialistais, administracija, reti ir netikslingi susitikimai su tėvais, tėvų nesugebėjimas ir nenoras auklėti savo vaiką. Tačiau pedagogai nemano, kad informacijos apie bendradarbiavimą trūkumas sunkina jų bendradarbiavimą, ugdant negalia turinčius vaikus. Nustatyta, kad specialistai dažniau nei mokytojai susiduria su bendradarbiavimą sunkinančiais veiksniais tokiais kaip: nepakankamu tėvų pasitikėjimu pedagogais, specialistais, administracija; retais ir netikslingais susitikimais su tėvais; tėvų nesugebėjimu ir nenoru auklėti savo vaiką bei dokumentacijos gausa. Mokytojai dažniau nei specialistai bendradarbiavimą sunkinančiu veiksniu nurodė didelį darbo krūvį. Labiausiai pedagogai pritaria, jog bendradarbiaujant svarbu kurti vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą, skatinti tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą, atsižvelgti į tėvų pageidavimus ir lūkesčius.
5. Analizuojant gautus rezultatus nustatyta, jog dauguma pedagogų bendradarbiavimą suvokia kaip gebėjimą siekti bendrų darbo tikslų, dalijimąsi su darbu susijusia informacija ir atsakomybe. Pedagogai ugdydami negalia

turinčius vaikus ir kurdami ugdymo(si) aplinką kuria vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą, ieško bendros veiklos su tėvais ir specialistais, skatina dažnesnius susitikimus, informuoja, dalinasi informacija, įgūdžiais ir jausmais, ugdydami vaiką atsižvelgia ir vadovaujasi specialistų rekomendacijomis. Lyginant bendradarbiauti su kolegomis ir specialistais skatinančių motyvų pasirinkimą tarp specialistų ir mokytojų, nustatyta, kad pastaruosius dažniau skatina patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu, rezultatų prognozavimas, nuolatinis bendradarbiavimo formų, įgūdžių ir būdų tobulinimas, glaudi profesinė sąveika, palaikymas ir padėšinimas. mokytojai dažniau nei specialistai teigia, jog bendradarbiavimas vyksta ir dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta.

6. Tyrimo rezultatai paneigė iškeltą hipotezę, kad pedagogai susiaurina bendradarbiavimo sampratą ir ugdydami negalia turinčius vaikus vengia pasidalijimo informacija, bendro sprendimo priėmimo ir pasidalijimo atsakomybe. Paaiškėjo, jog dauguma pedagogų bendradarbiavimą suvokia kaip gebėjimą siekti bendrų darbo tikslų bei dalijimąsi su darbu susijusia informacija ir atsakomybe.

Literatūra

1. Ambrukaitis A. (2005). *Specialiojo ugdymo kaitos bruožai*. Šiauliai.
2. Adamonienė, R. (2001). *Profesijos pedagogo veiklos bazinė paradigma*. Pedagogika 50.
3. Adamonienė, R. (2002). Pedagogo profesijos saviugdros motyvacija. Pedagogika, 59, 117-123.
4. Adaškevičienė, V., Stanišauskienė, V., Žvirdauskas, D. ir kt. (2007). *Neformalaus pedagogų mokymosi patirties pripažinimo metodika*. Kaunas.
5. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiaulių universiteto leidykla.
6. Ališauskienė S. (2005). *Ankstyvoji intervencija vaikystėje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Ališauskienė S., Miltenienė L. (2004) *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. ŠU leidykla.
8. Almonaitienė, J. (sud.) (2002). *Bendravimo psichologija*. Vadovėlis. Kaunas: Technologija.
9. Anužienė, L., Anužis, A., Ramanauskaitė, A. (2005). Bendrųjų kompetencijų ugdymas: profesinio rengimo institucijos atvejo studija. *Tiltai*, 30, 25-28.
10. Augienė, D., (2002). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių socialinio pažinimo plėtros ypatumai. *Pedagogika*, 61, 5-10.
11. Barkauskaitė, M. (1998). Mokytojų vaidmenų ypatumai skirtingose ugdymo kryptyse. *Pedagogika: mokslo darbai*, 35.
12. Barkauskaitė, M. (2001). Mokytojų kvalifikacijos kėlimas – nuolatinio mokymosi pagrindas. *Pedagogika: mokslo darbai*, 52, 63–67.
13. Barkauskaitė M., Pečiuliauskienė P. (2007). VPU studentų pedagoginių kompetencijų raiška švietimo kaitoje. *Pedagogika: mokslo darbai*, 85, 43-52.
14. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija* (p. 107). Vilnius: Enciklopedija.
15. Butkienė G. (1993). *Mokykime bendradarbiauti*. Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius.
16. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius.
17. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidykla, 1993.
18. Daniels, E., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
19. Daukilas, S. (2001). Profesinės pedagogikos sąvokų problema profesinio rengimo standartuose. *Pedagogika*, 48, 32-42.

20. Dukes, Ch.; Smith, M. *Working with Parent of Children with Special Educational Needs*. Paul Chapman Publishing, 2007
21. Fokienė A. (2007). *Neformaliojo ir savaiminio mokymosi pasiekimų vertinimas: poreikiai ir tendencijos*. Neformalios pedagogų mokymosi patirties pripažinimas – Europos patirtis. Kaunas.
22. Grigas R., Botyriūtė D. (2006). Mokytojų ir mokinių bendravimo kultūra ir jos įtaka ugdymo procesui. Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve. *Jaunųjų sociologijos mokslininkų darbai*. Vilnius.
23. Jensen, E. (1999). *Tobulas mokymas*. Vilnius: AB OVO
24. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
25. Jovaiša, L. (2001). *Edukologijos pradmenys*. Šiaulių universiteto leidykla.
26. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
27. Jucevičienė P., Lepaitė D. (2000) Kompetencijos sampratos erdvė. *Socialiniai mokslai*, 1(22) 44-55.
28. Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro Ofsetas.
29. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Šiauliai.
30. Kaffemienė, I. (2005). Specialiosios sąveikos struktūra ugdant mokymosi negalių turinčius moksleivius bendrojo lavinimo klasėje. *Specialusis ugdymas* Nr.1(12).
31. Kaffemianienė, I., Šadbaraitė, Ž. (2005). Specialiojo pedagogo profesinės motyvacijos veiksniai. *Specialusis ugdymas*, 2 (13), 139-149.
32. Kavaliauskienė, V. (2001). *Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
33. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas.
34. Kišonienė, R., Rudzinskienė, R. (2007). Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas. *Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų mokinius*. Vilnius.
35. Kontautienė, R. (2000). *Pedagoginio bendradarbiavimo sistemos plėtotė pradinėje mokykloje*. (Nepublikuota daktaro disertacija.) Klaipėdos universitetas.
36. Kontautienė, R. (2006). Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje. *Studijų knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
37. Kvalifikacijos reikalavimai mokytojams (2004).
38. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius.
39. Laužackas, R. (1997). *Profesinio ugdymo turinio reforma: didaktiniai bruožai*. Kaunas: VDU

40. Laužackas, R., Pukelis, K., Gurskienė, O. ir kt. (2003). *Mentoriaus knyga: mokytojų rengimas*. Kaunas.
41. Laužackas, R., Stasiūnaitė, E., Teresevičienė, M. (2005). *Kompetencijų vertinimas neformaliajame ir savaiminiame mokymesi*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
42. Leliūgienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
43. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003-06-17 Nr. IX-1630).
44. Lietuvos švietimo koncepcija (1992). Vilnius.
45. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos. Švietimo gairės 2003-2012 metai. Projektas.
46. LR aukštojo mokslo įstatymas. 2000-03-21, Nr. VIII-1586.
47. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo pakeitimo įstatymas. 2002 m. birželio 11 d. Nr. IX-945. Vilnius.
48. LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. Vyriausybės 2003-06-17 nutarimas Nr. IX-1630.
49. Mackevičienė, A. (1999). Mokytojo edukacinė kompetencija sėkmingos pamokos garantas. *Tiltai* 3.
50. Martišauskienė, E. (2007) Studentų asmenybinio ugdymo(si) pedagoginių kompetencijų sklaida per pedagoginę praktiką. *Pedagogika: mokslo darbai*, 86, 14–22.
51. Martišauskienė, E. (2008). Pedagogų kompetencijų samprata ir modeliai. *Mentoriaus rengimo vadovėlis. Dėstytojo knyga*. Kaunas: Technologija.
52. Miltenienė, L. (2005). Bendravimo realybė tenkinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius bendrojo lavinimo mokykloje. *Specialusis ugdymas*, 2(13).
53. *Mokymosi visą gyvenimą memorandumas* (2001). Vilnius.
54. *Mokytojo profesijos kompetencijos aprašas*. (2007) Patvirtintas LR švietimo ir mokslo ministro 2007 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. ISAK-54.
55. Myklebust, J. O. (2006). *Class placement and competence attainment among students with special educational needs*. British Journal of Special Education, Volume 33, Issue 2, 76- 81.
56. Neifachas, S. (2006). *Pedagoginio vadovavimo kompetencija*. Vilnius.
57. Pečiuliauskienė P. Darbo rinkos profesijos mokytojų bendrosios kompetencijos: situacija ir poreikis. *Acta Paedagogica Vilnensia*, t. 18, Nr. 2007, p. 132-143.
58. *Pedagogų rengimo koncepcija*. Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 - 09 – 16 įsakymu Nr. ISAK-1441.
59. Pollard, A. (2006). *Reflektyvusis mokymas*. Vilnius .
60. *Psichologijos žodynas*.(1993). Vilnius.

61. Pukelis, K. (2009). *Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija*. Aukštojo mokslo kokybė, 6. Kaunas: VDU.
62. Radzevičienė, L. (2003). *Vaiku, turinčių specialiųjų poreikių, psichosocialinė raida*. Šiauliai: ŠU leidykla.
63. Ruškus, J. (2000a). *Specialiojo pedagogo socialinių nuostatų, pedagoginės sąveikos ir mokyklinės socializacijos ryšys*. Socialinių mokslų (edukologija) daktaro disertacija. ŠU
64. Ruškus J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiaulių universiteto leidykla.
65. Saugėnienė N., Liaudanskienė A. (2003). Multikultūrinių ir tarpkultūrinės sąveikos veiksnių įtaka pedagogų ir vaikų tėvų bendradarbiavimui demokratėjančios šalies kontekste. *Socialiniai mokslai*, 2 (39), 48 – 60.
66. *Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa*. Patvirtinta Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004 m. lapkričio 22 d. nutarimu Nr. 1475. Vilnius.
67. Subotkevičienė, R. (2004). Bendrieji gebėjimai – mokytojų kompetencijos ugdymo pagrindas. *Tiltai*, 3.
68. Šereivienė, A., Žydžiūnaitė, V. (2005). Socialinio darbuotojo kompetencijos komponentai socedukacinio darbo kontekste. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: Sandūra ir sąveika*, 92-102.
69. Šiaučiuikienienė, L. (1997). *Mokymo individualizavimas ir diferencijavimas*. Kaunas: Technologija.
70. Špokienė, R. (2011). Bendradarbiavimas su mokinio šeima ir jo šeimos narių įtraukimas į kompleksinės pagalbos teikimą. *Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui: metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos tiekėjams*. Vilnius.
71. *Tarptautinių žodžių žodynas*, V., 2001.
72. Teresevičienė M., Gedvilienė G. (2003). *Mokymasis grupėse ir asmenybės kaita*. Kaunas.
73. Ukanienė, A. (2003). *Bendravimo meistriškumas*. Vilnius: Savo.
74. Vabalas – Gudaitis, J. (1983). *Psichologija ir pedagogikos straipsniai*. Vilnius: Mokslas.
75. Vaicekauskienė, V. (2003). Neįgalių vaikų ugdytojų požiūris į bendradarbiavimą. *Socialinis darbas*. 1(3), 57-71.
76. Želvys, R. (2007). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
77. Žvirdauskas D., Adaškevičienė V., Tarnauskas K. (2005). Absolventų, baigusių edukologijos krypties studijas, pasirengimas dirbti švietimo sistemoje ir jų įsidarbinimo analizė. *Mokslinio tyrimo ataskaita*. Kaunas: UAB „Factus Dominus“.
78. Wight, M., Chapparo, Ch. (2008). *Social competence and learning difficulties: teacher perceptions*. Australian Occupational Therapy Journal.

The teachers' competence in communication and cooperation in developing children with disabilities

The Master's Degree Thesis

Summary

Theoretical analysis of the conceptions of teachers' communication and cooperation was carried out in the thesis based on theoretical literature sources.

A *hypothesis* was made that educators narrow the concept of cooperation and avoid sharing information, making common decisions and sharing responsibility, when educating children with disabilities.

A study was carried out by questionnaire survey, the aim of which was to assess the attitude of educators of children with disabilities to communication and cooperation, their skills, abilities and knowledge in communication and cooperation with the educated people, their parents and specialists. Statistical data analysis was performed.

Educators working with children with disabilities participated in the study: 20 special education teachers, 26 speech therapists, 20 special education teachers-speech therapists, 17 social teachers, 28 teachers – in total 111 respondents from various educational institutions of Klaipėda city.

The following issues are analyzed in the *empirical* part of the thesis: educators' attitude to cooperation in education of children with disabilities, communication skills necessary for a teacher in practice, factors aggravating cooperation, expression and conception of cooperation from the point of view of teachers working with children with disabilities.

The key *conclusions* of the empirical research:

1. When working with children with disabilities, active involvement and participation of all the participants in the education process encourages mutual trust and respect, helps to avoid unreasonable expectations and strive for cooperation and partnership.
2. It is important for educators to understand the needs and problems of a child with disabilities, to encourage the involvement of such children in the education process and the development of independence in such children. The educators have an attitude that each child is important and worthy of respect, and that much better learning results may be achieved, when teachers and specialists work together. Many specialists enjoy working with children with disabilities, and the educators

tend to think that parents may contribute a lot to the successful education of their child.

3. The results of the research denied the hypothesis that educators narrow the concept of cooperation and avoid sharing information, making common decisions and sharing responsibility, when educating children with disabilities. It was revealed that majority of teachers perceive communication as ability to strive for common goals and sharing work-related information and responsibility.

Keywords: competence, communication, cooperation, education, team, attitude.

PRIEDAI

ANKETA PEDAGOGAMS

Šiaulių Universiteto socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto specialiosios pedagogikos (specializacija – koordinavimas) magistrantūros studijų programos studentė Aida Balsevičienė, atlieka tyrimą.

Šio **tyrimo tikslas** – pagrįsti pedagogo, bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencijos svarbą ugdant neįgalius vaikus.

Jūsų nuoširdūs atsakymai padės pasiekti tyrimo tikslą. Respondentų dalyvavimas tyrime – savanoriškas. Anonimiškumas ir konfidencialumas garantuojamas. Atsakykite į kiekvieną teiginį ar klausimą taip, kaip Jums atrodo. Jūsų nuoširdi nuomonė mums labai svarbi.

Pažymėkite tinkamą atsakymą taip (☒)

1. Jūsų lytis

- Moteris   Vyras

2. Jūsų amžius (metai) įrašykite _____

3. Jūsų pedagoginis darbo stažas (metai) įrašykite _____

4. Jūsų stažas ugdant negalią turinčius vaikus įrašykite _____

5. Gyvenamoji vieta

- miestas   miestelis   kaimas   kita

6. Išsilavinimas

- Aukštesnysis (dabar – aukštasis koleginius) išsilavinimas
 Bakalauro laipsnis
 Magistro laipsnis
 Kita: (įrašykite).....

7. Jūsų kvalifikacinė kategorija ir pareigos (Atsakymą pažymėkite ženkle X atitinkamame langelyje).

Kvalifikacinė kategorija	Pažymėkite	Pareigos	Pažymėkite
Pedagogas(ė)		Spec.pedagogas(ė)	
Vyr.pedagogas(ė)		Socialinė pedagogas(ė)	
Pedagogas metodininkas(ė)		Logopedas(ė)	
Pedagogas ekspertas(ė)		Spec.tarnybos specialistas(ė)	
		Mokytojas (a)	

8. Nurodykite kokioje institucijoje dirbate ? Prašome tinkamą(-us) atsakymą(-us) pažymėti arba įrašyti. (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje)

<i>Bendravimo aplinka</i>	Pažymėkite X
Bendrojo lavinimo įstaigoje	
Specialiojoje mokykloje	
Globos namuose	
Socialinių paslaugų centre	
Neformaliojo ugdymo įstaigoje	
Kitoje socialinėje aplinkoje	
Namuose	
Kita (įrašykite).....	

9. Kiek dienų per savaitę turite kontaktų su negalia turinčiais vaikais? (Parašykite skaičių) _____

10. Su kokia negalia turinčiais ugdytiniais Jūs susiduriate? (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje)

Sutrikimo kategorija	Regos sutrikimai	Klausos sutrikimai	Intelektiniai sutrikimai	Kochleariniai implantai	Judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai	Įvairiapusiai raidos sutrikimai	Kompleksiniai ir kitų negalių sutrikimai	Kurčneregystė
Pažymėkite (X)								

11. Pažymėkite teiginius, kuriems pritariate ir vadovaujatės savo veikloje, ugdydami negalia turinčius vaikus. (Atsakymą pažymėkite ženklų X atitinkamame langelyje).

Teiginiai	Pritariu teiginiui	Pritariu ir vadovaujuosi savo veikloje	Abejoju	Nepritariu teiginiui
Manau, kad kiekvienas vaikas yra svarbus ir vertas pagarbos				
Stengiuosi suprasti vaiko poreikius ir problemas				
Stengiuosi skatinti vaiko įsitraukimą į ugdymą ir jo savarankiškumą				
Darbas su neįgaliais vaikais man teikia džiaugsmo				
Bendraudama(as) – šneku žiūrėdama(as) tiesiai į vaiką su negale				

Skatinu tėvus būti aktyviais partneriais				
Tėvai gali daug prisidėti prie sėkmingo vaiko ugdymo				
Tėvams dažnai trūksta kompetencijos				
Specialistai žvelgia į tėvus su pasitikėjimu, suvokia kokios svarbios problemos sprendžiamos šeimose				
Pedagogai geriau supranta, kaip ugdyti vaiką, todėl tėvai turėtų jų klausyti				
Vaiko su negalia tėvai, nepriima reikalingos pagalbos, atsiriboja nuo ryšių su kitomis šeimomis				
Šeima, negavusi reikiamos pagalbos, atsiriboja nuo pasaulio, izoliuojasi nuo aplinkos				
Komandinis kompetentingų specialistų darbas suteikia šeimai būtiną paramą				
Specialistai padeda šeimos nariams išmokyti naujų vaidmenų, padeda sukurti iki šiol šeimoje neegzistavusius resursus				
Bendravimas su neįgaliais vaikais – nesudėtingas, tik gali užimti šiek tiek daugiau laiko – tai priklauso nuo negalės pobūdžio				
Dirbdami kartu pedagogai ir specialistai gali pasiekti žymiai geresnių rezultatų				

12. Įvertinkite, kas Jūsų nuomone, svarbu bendraujant su negalią turinčiais vaikais ir jų tėvais? (Atsakymą pažymėkite ženklų X atitinkamam langelyje).

Bendravimo veiksniai	Su vaikais				Su tėvais			
	Labai svarbu	Svarbu	Mažai svarbu	Nesvarbu	Labai svarbu	Svarbu	Mažai svarbu	Nesvarbu
Kalbos raiškumas ir aiškumas								
Įmantrių sąvokų vengimas								
Kalbos paprastumas								
Balso tonas ir tempas								
Nuoseklumas								
Išklausymo taktikos laikymasis								
Išklausymas ir parėmimas								
Nuolatinis priminimas ir pakartojimas								

Individualus pokalbis								
Privatumo pripažinimas								
Vaiko emocinės būklės įvertinimas								
Pozityvumas								
Tolerancija								
Konfidencialumas								

13. Įvertinkite savo gebėjimą bendrauti su neigaliais vaikais, jų tėvais, specialistais?
(Atsakymą pažymėkite ženklų X atitinkamame langelyje).

Bendravimo ypatumai	Visada	Kartais	Retai
Pasirenku tinkamą kalbėjimo tempą (greitį)			
Reguliuoju kalbėjimo garsumą			
Lengvai užmezgu kontaktą			
Sukuriu palankią situaciją pokalbio metu			
Palaidau gerą emocinį klimatą			
Moku įsijausti į pašnekovo vidinius išgyvenimus			
Suvaldau savo neigiamas emocijas, susitvardau			
Valdau neigiamas emocijas, nepasitenkinimą			
Įtaigiai formuluoju klausimus			
Pateikiu įtikinamus argumentus			
Nevengiu akių kontakto			
Savo mimika parodau prielankumą, pasitenkinimą			
Tinkamai derinu žodį ir gestą			
Valdau pokalbio eigą konfliktiškoje situacijoje			
Išklausau			

14. Kaip dažnai pedagogai bendrauja su tėvais Jūsų įstaigoje ? (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).

- kartą per savaitę;   kartą per mėnesį;   kartą per pusmetį;
 dar rečiau;   visai nebendrauja.

15. Parašykite, ką Jums reiškia bendradarbiauti?

.....
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

16. Ar ugdant negalią turinčius vaikus tenka susidurti su bendradarbiavimą sunkinančiais veiksniais ? (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).

Bendradarbiavimą sunkinantys veiksniai	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Nepakankamas tėvų pasitikėjimas pedagogais, specialistais, administracija				
Reti ir netikslingi susitikimai su tėvais				
Neigiama pedagogų ir specialistų nuostata dėl tėvų vaidmens ugdant negalią turintį vaiką				
Tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus				
Tėvų nesugebėjimas ir nenoras auklėti savo vaiką				
Neatitinkantys tikrovės reikalavimai, keliami vaikui, visiškai vaiko gebėjimų nevertinimas				
Neigiamos tėvų, pedagogų, specialistų nuostatos dėl negalią turinčio vaiko dalyvavimo sprendžiant jo problemas				
Neįvairios ir neefektyviai naudojamos bendradarbiavimo, švietimo formos				
Specialistų nelankstumas				
Trūksta informacijos apie bendradarbiavimą				
Trūksta patirties ir kompetencijų				
Didelis darbo krūvis				
Dokumentacijos gausa				
Trūksta veiklos koordinavimo				
Skiriasi požiūris į neįgalaus vaiko ugdymą				

Gal jums kyla tokių sunkumų, kurie nebuvo paminėti (įrašykite) .....

.....
 .....
 .....

17. Pažymėkite teiginius kuriems pritariate ir kuriuos taikote savo veikloje ugddami negalią turinčius vaikus ir kurdami ugdymo(si) aplinką. (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).

Bendradarbiavimo požymiai	Pritariu			Taikau veikloje		
	Ne	Kartais	Taip	Ne	Kartais	Taip
Ugdymas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis						
Pasitelkiu kito pedagogo ar specialisto pagalbą						
Kuriu stabilius santykius ir bendrai sprendžiu problemas su specialistais						
Atsižvelgiu į tėvų pageidavimus ir lūkesčius						
Skatinu tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą						
Ieškau bendros veiklos su tėvais ir specialistais,						

skatinu dažnesnius susitikimus						
Padedu tėvams pasijusti kompetentingais ugdant savo vaiką ir jaustis pripažintais bei įvertintais						
Pozityvius vaidmenis priskiriu šeimos nariams, paremiu kritiniu laikotarpiu						
Inicijuoju bendrą veiklą su tėvais, šeimos nariais						
Kuriu vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą						
Informuoju, dalinuosi informacija, įgūdžiais ir jausmais						
Organizuoju konferencijas, paskaitas, rašau laiškus, rengiu bukletus, atmintines ir kt						
Organizuoju bendraamžių pagalbą negalia turintiems vaikams						
Naudoju savanorių pagalbą						
Lanksčiai organizuoju ugdymo procesą, pagal poreikį keisdamas veiklas						
Formuoju palankų požiūrį į bendradarbiavimą						
Formuoju teigiamą nuostatą ir pasitikėjimą specialistais						

18. Kaip suvokiate bendradarbiavimą su kolegomis, specialistais? Prašome tinkamą (-us) atsakymą (-us) pažymėti arba įrašyti. *(Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).*

- Gebėjimas siekti bendrų darbo rezultatų;
- Dalijimasis su darbu susijusia informacija ir atsakomybe;
- Dalijimasis darbo krūviu, veiksmų atlikimas drauge;
- Dalykinis bendravimas;
- Kita: (įrašykite)

.....
 .....
 .....

19. Kokie motyvai skatina bendradarbiauti su kolegomis, specialistais ?
(Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).

Motyvai	Sutinku	Iš dalies sutinku	Nesutinku
Ugdymo kokybės			
Noras pažinti vaiko poreikius ir juo tenkinti			
Patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu			
Bendradarbiaujant geriau įvertinami vaiko poreikiai			
Pasiekiami geri ugdymo rezultatai			
Profesinio tobulėjimo			
Dirbti kaip komanda			
Patiems inicijuoti susitikimus			
Planuoti darbą			
Prognozuoti rezultatus			
Nuolat tobulinti bendradarbiavimo formas, įgūdžius ir būdus			
Glaudi profesinė sąveika, palaikymas ir			

padrašinimas			
Pagalba kolegoms			
Asmeniniai			
Galimybė dalintis atsakomybe už savo tiesioginį darbą			
Galimybė remtis kolegų patirtimi ir kompetencija			
Gerų tarpusavio santykių palaikymas			
Formalieji reikalavimai			
Bendradarbiavimo			
Ugdymo įstaigos vadovų reikalavimas bendradarbiauti			
Nemenkas stimulas			
Esu abejingas bendradarbiavimo idėjoms			
Bendradarbiavimas vyksta dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta			

20. Kokių specifinių žinių ir gebėjimų reikia pedagogui, norinčiam sėkmingai bendradarbiauti su kitais ugdymo dalyviais? (Parašykite).

- .....
- .....
- .....

21. Įvertinkite kokių žinių Jūs turite pakankamai ir kokių trūksta ? Prašome tinkamą (-us) atsakymą (-us) pažymėti arba įrašyti. (Atsakymą pažymėkite ženklų X reikiamame langelyje).

Žinios apie	Trūksta	Šiek tiek trūksta	Pakanka
Bendradarbiavimą ir komandinį darbą			
Specifines konsultavimo ir pagalbos vienas kitam priemones			
Šeimos ypatingumus			
Problemų sprendimo strategijas			
Bendruosius ir specifiskus vaiko raidos dėsningumus			
Šiltų ir dalykinių negalią turinčių vaikų ir kitų mokinių santykių kūrimą			
Teigiamų nuostatų formavimą darbe su neįgaliais vaikais, pedagogų bendruomenėje			
Tėvų įtraukimo į ugdymo procesą strategijas			
Įrašykite			
.....			
.....			

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus !

Ugdytinių negalių palyginimas pagal pareigų grupes

Sutrikimo kategorija	Mokytojai (%)	Specialistai (%)	χ^2
Regos sutrikimai	28,00%	72,00%	0,187
Klausos sutrikimai	25,93%	74,07%	0,257
Intelektos sutrikimai	17,91%	82,09%	0,349
Kochleariniai implantai	37,50%	62,50%	0,193
Judesio ir padėties bei neurologiniai sutrikimai	29,41%	70,59%	0,079
Įvairiapusiai raidos sutrikimai	21,05%	78,95%	0,462
Kompleksiniai ir kitų negalių sutrikimai	19,30%	80,70%	0,538
Kurčneregystė	0,00%	0,00%	

Bendravimo veiksmų svarbos vertinimas

Bendravimo veiksniai	Su vaikais		Su tėvais	
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Kalbos raiškumas ir aiškumas	3,73	0,50	3,26	0,71
Įmantrių sąvokų vengimas	3,37	0,77	2,86	0,90
Kalbos paprastumas	3,62	0,62	3,33	0,77
Balso tonas ir tempas	3,57	0,73	3,25	0,72
Nuoseklumas	3,68	0,54	3,47	0,57
Išklausymo taktikos laikymasis	3,61	0,59	3,66	0,50
Išklausymas ir parėmimas	3,57	0,60	3,75	0,50
Nuolatinis priminimas ir pakartojimas	3,54	0,60	2,95	0,74
Individualus pokalbis	3,79	0,41	3,63	0,50
Privatumo pripažinimas	3,80	0,40	3,71	0,48
Vaiko emocinės būklės įvertinimas	3,76	0,43	3,44	0,69
Pozityvumas	3,70	0,46	3,59	0,57
Tolerancija	3,73	0,45	3,68	0,49
Konfidencialumas	3,88	0,38	3,79	0,43

Bendravimo su vaikais veiksmų svarbos vertinimo palyginimas pagal pareigų grupes

Bendravimo veiksniai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	p reikšmė
Kalbos raiškumas ir aiškumas	Mokytojai	22	57,23	-0,268	0,789
	Specialistai	89	55,70		
Įmantrių sąvokų vengimas	Mokytojai	22	52,70	-0,595	0,552
	Specialistai	89	56,81		

Kalbos paprastumas	Mokytojai	22	56,61	-0,124	0,902
	Specialistai	89	55,85		
Balso tonas ir tempas	Mokytojai	22	74,00	-3,564	0,000
	Specialistai	89	51,55		
Nuoseklumas	Mokytojai	22	61,77	-1,202	0,230
	Specialistai	89	54,57		
Išklausymo taktikos laikymasis	Mokytojai	22	64,95	-1,765	0,078
	Specialistai	89	53,79		
Išklausymas ir parėmimas	Mokytojai	22	53,14	-0,547	0,584
	Specialistai	89	56,71		
Nuolatinis priminimas ir pakartojimas	Mokytojai	22	64,52	-1,606	0,108
	Specialistai	89	53,89		
Individualus pokalbis	Mokytojai	22	62,45	-1,496	0,135
	Specialistai	89	54,40		
Privatumo pripažinimas	Mokytojai	22	54,39	-0,38	0,704
	Specialistai	89	56,40		
Vaiko emocinės būklės įvertinimas	Mokytojai	22	51,84	-0,911	0,362
	Specialistai	89	57,03		
Pozityvumas	Mokytojai	22	47,27	-1,794	0,073
	Specialistai	89	58,16		
Tolerancija	Mokytojai	22	55,86	-0,029	0,977
	Specialistai	89	56,03		
Konfidencialumas	Mokytojai	22	55,18	-0,218	0,827
	Specialistai	86	54,33		

4 lentelė

Bendravimo su tėvais veiksmų svarbos vertinimo palyginimas pagal pareigų grupes

Bendravimo ypatumai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Pasirenku tinkamą kalbėjimo tempą (greitį)	Mokytojai	22	54,39	-0,380	0,704
	Specialistai	89	56,40		
Reguliuoju kalbėjimo garsumą	Mokytojai	22	56,39	-0,086	0,932
	Specialistai	89	55,90		
Lengvai užmezgu kontaktą	Mokytojai	22	59,68	-0,803	0,422
	Specialistai	89	55,09		
Sukuriu palankią situaciją pokalbio metu	Mokytojai	22	61,95	-1,403	0,160
	Specialistai	89	54,53		
Palaikau gerą emocinį klimatą	Mokytojai	22	59,50	-1,353	0,176
	Specialistai	89	55,13		
Moku įsijausti į pašnekovo vidinius išgyvenimus	Mokytojai	22	59,50	-0,696	0,486
	Specialistai	89	55,13		
Suvaldau savo neigiamas emocijas, susitvardau	Mokytojai	22	54,64	-0,412	0,680
	Specialistai	89	56,34		
Valdau neigiamas emocijas,	Mokytojai	22	53,93	-0,650	0,515

nepasitenkinimą	Specialistai	89	56,51		
Įtaigiai formuluoju klausimus	Mokytojai	22	58,89	-0,604	0,546
	Specialistai	89	55,29		
Pateikiu įtikinamus argumentus	Mokytojai	22	63,36	-1,409	0,159
	Specialistai	89	54,18		
Nevengiu akių kontakto	Mokytojai	22	64,00	-2,140	0,032
	Specialistai	89	54,02		
Savo mimika parodau prielankumą, pasitenkinimą	Mokytojai	22	62,05	-1,422	0,155
	Specialistai	89	54,51		
Tinkamai derinu žodį ir gestą	Mokytojai	22	54,16	-0,384	0,701
	Specialistai	89	56,46		
Valdau pokalbio eigą konfliktiškoje situacijoje	Mokytojai	22	68,55	-2,642	0,008
	Specialistai	89	52,90		
Išklausau	Mokytojai	22	60,00	-1,453	0,146
	Specialistai	89	55,01		

5 lentelė

Bendraujant ugdytiniui suteikiamų galimybių rinktis įvertinimas

Ugdytinio galimybės	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Pasirinkti veiklą	3,31	0,50
Aktyviai rinkti informaciją naudojant informacijos šaltinius	3,08	0,57
Ieškoti galimų atsakymų	3,14	0,46
Patikrinti savo gebėjimus, įsivertinti	3,18	0,51
Savo gebėjimus pritaikyti interesus ir pomėgius atitinkančioje veikloje	3,27	0,54
Dirbti poromis, grupėje, kartu tartis	3,28	0,58
Fornuotis kompetencijoms, kurių jis neturi ir tobulinti turimas	3,26	0,52
Gerai jaustis	3,52	0,52
Pasitikėti savo jėgomis	3,50	0,52
Veikti pagal savo galias ir gebėjimus	3,49	0,50
Daryti klaidas ir jas taisyti	3,33	0,47
Aktyviai tyrinėti	3,27	0,49

6 lentelė

Bendraujant ugdytiniui suteikiamų galimybių rinktis įvertinimo palyginimas pagal pareigų grupes

Bendravimo veiksniai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	p reikšmė
Pasirinkti veiklą	Mokytojai	22	51,39	-0,910	0,363
	Specialistai	89	57,14		
Aktyviai rinktis informaciją naudojant informacijos šaltinius	Mokytojai	22	51,50	-0,880	0,379
	Specialistai	89	57,11		
Ieškoti galimų atsakymų	Mokytojai	22	53,41	-0,620	0,535
	Specialistai	89	56,64		
Patikrinti savo gebėjimus, įsivertinti	Mokytojai	22	51,23	-0,981	0,326
	Specialistai	89	57,18		

Savo gebėjimus pritaikyti interesus ir pomėgius atitinkančioje veikloje	Mokytojai	22	55,45	-0,106	0,916
	Specialistai	89	56,13		
Dirbti poromis, grupėje, kartu tartis	Mokytojai	22	61,77	-1,085	0,278
	Specialistai	89	54,57		
Formuotis kompetencijoms, kurių jis neturi ir tobulinti turimas	Mokytojai	22	58,52	-0,499	0,618
	Specialistai	89	55,38		
Gerai jaustis	Mokytojai	22	49,50	-1,219	0,223
	Specialistai	89	57,61		
Pasitikėti savo jėgomis	Mokytojai	22	53,00	-0,562	0,574
	Specialistai	89	56,74		
Veikti pagal savo galias ir gebėjimus	Mokytojai	22	56,75	-0,141	0,888
	Specialistai	89	55,81		
Daryti klaidas ir jas taisyti	Mokytojai	22	57,68	-0,335	0,737
	Specialistai	89	55,58		
Aktyviai tyrinėti	Mokytojai	22	39,20	-3,411	0,001
	Specialistai	89	60,15		

7 lentelė

Bendravimo su tėvais dažnumo palyginimas pagal pareigų grupes

Bendravimo dažnumas	Mokytojai (%)	Specialistai (%)	χ^2
Kartą per savaitę	23,30	76,70	0,261
Kartą per mėnesį	21,60	78,40	
Kartą per pusmetį	0,00	100,00	
Dar rečiau	0,00	100,00	

8 lentelė

Bendradarbiavimą sunkinančių veiksnių vertinimas

Bendradarbiavimą sunkinantys veiksniai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Nepakankamas tėvų pasitikėjimas pedagogais, specialistais, administracija	2,52	0,737
Reti ir netikslingi susitikimai su tėvais	2,52	0,712
Neigiama pedagogų ir specialistų nuostata dėl tėvų vaidmens ugdant negalią turintį vaiką	2,13	0,776
Tėvų baimė išgirsti iš ugdytojų ką nors negatyvaus	2,50	0,737
Tėvų nesugebėjimas ir nenoras auklėti savo vaiką	2,53	0,772
Neatitinkantys tikrovės reikalavimai, keliami vaikui, visiškas vaiko gebėjimų nevertinimas	2,35	0,734
Neigiamos tėvų, pedagogų, specialistų nuostatos dėl negalią turinčio vaiko dalyvavimo sprendžiant jo problemas	2,19	0,745
Neįvairios ir neefektyviai naudojamos bendradarbiavimo, tėvų švietimo formos	2,23	0,794
Specialistų nelankstumas	2,12	0,828
Trūksta informacijos apie bendradarbiavimą	1,99	0,564
Trūksta patirties ir kompetencijų	2,14	0,732
Didelis darbo krūvis	2,48	0,672

Dokumentacijos gausa	2,79	0,788
Trūksta veiklos koordinavimo	2,18	0,729
Skiriasi požiūris į neįgalaus vaiko ugdymą	2,42	0,711

9 lentelė

**Bendradarbiavimo požymių vertinimo, ugdant negalia turinčių vaikų ugdymo(si) aplinkos kūrimą
palyginimas pagal pareigų grupes**

Bendradarbiavimo požymis	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Ugdydamas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis	Mokytojai	22	60,50	-1,549	0,121
	Specialistai	89	54,89		
Pasitelkiu kito pedagogo ar specialisto pagalbą	Mokytojai	22	75,48	-3,741	0,000
	Specialistai	89	51,19		
Kuriu stabilius santykius ir bendrai sprendžiu problemas su specialistais	Mokytojai	22	66,48	-2,324	0,020
	Specialistai	89	53,41		
Atsižvelgiu į tėvų pageidavimus ir lūkesčius	Mokytojai	22	50,39	-1,589	0,112
	Specialistai	89	57,39		
Skatinu tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą	Mokytojai	22	60,05	-1,18	0,238
	Specialistai	89	55,00		
Ieškau bendros veiklos su tėvais ir specialistais, skatinu dažnesnius susitikimus	Mokytojai	22	47,32	-2,26	0,024
	Specialistai	89	58,15		
Padedu tėvams pasijusti kompetentingais ugdant savo vaiką ir jaustis pripažintais bei įvertintais	Mokytojai	22	51,36	-1,112	0,266
	Specialistai	89	57,15		
Pozityvius vaidmenis priskiriu šeimos nariams, paremiu kritiniu laikotarpiu	Mokytojai	22	52,80	-0,679	0,497
	Specialistai	89	56,79		
Inicijuojau bendrą veiklą su tėvais, šeimos nariais	Mokytojai	22	48,55	-1,543	0,123
	Specialistai	89	57,84		
Kuriu vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą	Mokytojai	22	63,50	-2,058	0,040
	Specialistai	89	54,15		
Informuoju, dalinuosi informacija, įgūdžiais ir jausmais	Mokytojai	22	50,27	-1,457	0,145
	Specialistai	89	57,42		
Organizuojau konferencijas, paskaitas, rašau laiškus, rengiu bukletus, atmintines ir kt.	Mokytojai	22	40,93	-2,701	0,007
	Specialistai	89	59,72		
Organizuojau bendraamžių pagalbą negalia turintiems vaikams	Mokytojai	22	53,09	-0,515	0,606
	Specialistai	89	56,72		
Naudoju savanorių pagalbą	Mokytojai	22	62,41	-1,108	0,268
	Specialistai	89	54,42		
Lanksčiai organizuoju ugdymo procesą, pagal poreikį keisdamas veiklas	Mokytojai	22	49,05	-1,351	0,177
	Specialistai	89	57,72		
Formuoju palankų požiūrį į bendradarbiavimą	Mokytojai	22	51,77	-0,958	0,338
	Specialistai	89	57,04		

Formuoju teigiamą nuostatą ir pasitikėjimą specialistais	Mokytojai	22	55,55	-0,107	0,915
	Specialistai	89	56,11		

10 lentelė

Pritarimas bendradarbiavimo požymiams bei jų taikymas ugdant negalią turinčius vaikus

Bendradarbiavimo požymiai	Pritariu		Taikau	
	Vidurkis	Standartinis nuokrypis	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Ugdydamas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis	2,92	0,274	2,81	0,502
Pasitelkiu kito pedagogo ar specialisto pagalbą	2,60	0,491	2,31	0,618
Kuriu stabilius santykius ir bendrai sprendžiu problemas su specialistais	2,77	0,425	2,52	0,662
Atsižvelgiu į tėvų pageidavimus ir lūkesčius	2,87	0,333	2,48	0,648
Skatinu tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą	2,86	0,423	2,60	0,640
Ieškau bendros veiklos su tėvais ir specialistais, skatinu dažnesnius susitikimus	2,82	0,451	2,67	0,530
Padedu tėvams pasijusti kompetentingais ugdant savo vaiką ir jaustis pripažintais bei įvertintais	2,81	0,393	2,52	0,662
Pozityvius vaidmenis priskiriu šeimos nariams, paremiu kritiniu laikotarpiu	2,67	0,608	2,33	0,710
Inicijuojau bendrą veiklą su tėvais, šeimos nariais	2,63	0,646	2,34	0,675
Kuriu vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą	2,84	0,438	2,64	0,555
Informuoju, dalinuosi informacija, įgūdžiais ir jausmais	2,81	0,458	2,77	0,424
Organizuoju konferencijas, paskaitas, rašau laiškus, rengiu bukletus, atmintines ir kt.	2,35	0,683	2,23	0,621
Organizuoju bendraamžių pagalbą negalią turintiems vaikams	2,25	0,707	2,07	0,666
Nauduju savanorių pagalbą	1,92	0,822	1,57	0,630
Lanksčiai organizuoju ugdymo procesą, pagal poreikį keisdamas veiklas	2,55	0,684	2,45	0,728
Formuoju palankų požiūrį į bendradarbiavimą	2,71	0,594	2,60	0,655
Formuoju teigiamą nuostatą ir pasitikėjimą specialistais	2,74	0,567	2,61	0,695

11 lentelė

Bendradarbiavimo požymių taikymo, ugdant negalią turinčių vaikų ugdymo(si) aplinkos kūrimą palyginimas pagal pareigų grupes

Bendradarbiavimo požymiai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Ugdydamas vaiką atsižvelgiu ir vadovaujuosi specialistų rekomendacijomis	Mokytojai	22	62,50	-2,176	0,030
	Specialistai	86	52,45		
Pasitelkiu kito pedagogo ar specialisto pagalbą	Mokytojai	22	83,00	-5,369	0,000
	Specialistai	86	47,21		

Kuriu stabilius santykius ir bendrai sprendžiu problemas su specialistais	Mokytojai	22	73,27	-3,650	0,000
	Specialistai	86	49,70		
Atsižvelgiu į tėvų pageidavimus ir lūkesčius	Mokytojai	22	66,75	-2,334	0,020
	Specialistai	86	51,37		
Skatinu tėvų atsakomybę už vaiko ugdymo pasidalijimą	Mokytojai	22	60,25	-1,183	0,237
	Specialistai	86	53,03		
Ieškau bendros veiklos su tėvais ir specialistais, skatinu dažnesnius susitikimus	Mokytojai	22	54,30	-0,043	0,966
	Specialistai	86	54,55		
Padedu tėvams pasijusti kompetentingais ugdant savo vaiką ir jaustis pripažintais bei įvertintais	Mokytojai	22	55,77	-0,247	0,805
	Specialistai	86	54,17		
Pozityvius vaidmenis priskiriu šeimos nariams, paremiu kritiniu laikotarpiu	Mokytojai	22	61,39	-1,266	0,206
	Specialistai	86	52,74		
Inicijuoju bendrą veiklą su tėvais, šeimos nariais	Mokytojai	22	54,23	-0,137	0,891
	Specialistai	84	53,31		
Kuriu vaikų tarpusavio santykius, kito priėmimą ir patvirtinimą, pasitikėjimą	Mokytojai	22	62,55	-1,653	0,098
	Specialistai	86	52,44		
Informuoju, dalinuosi informacija, įgūdžiais ir jausmais	Mokytojai	22	62,09	-1,744	0,081
	Specialistai	86	52,56		
Organizuoju konferencijas, paskaitas, rašau laiškus, rengiu bukletus, atmintines ir kt.	Mokytojai	22	40,43	-2,670	0,008
	Specialistai	86	58,10		
Organizuoju bendraamžių pagalbą negalia turintiems vaikams	Mokytojai	22	59,23	-0,884	0,377
	Specialistai	86	53,29		
Naudoju savanorių pagalbą	Mokytojai	22	63,18	-1,632	0,103
	Specialistai	86	52,28		
Lanksčiai organizuoju ugdymo procesą, pagal poreikį keisdamas veiklas	Mokytojai	22	47,14	-1,408	0,159
	Specialistai	86	56,38		
Formuoju palankų požiūrį į bendradarbiavimą	Mokytojai	22	50,18	-0,896	0,370
	Specialistai	86	55,60		
Formuoju teigiamą nuostatą ir pasitikėjimą specialistais	Mokytojai	22	57,73	-0,697	0,486
	Specialistai	86	53,67		

12 lentelė

Samprata	Mokytojai (%)	Specialistai (%)	χ^2
Gebėjimas siekti bendrų darbo rezultatų	100,00	85,39	0,056
Dalijimasis su darbu susijusia informacija ir atsakomybe	59,09	66,29	0,526
Dalykinis bendravimas	31,82	55,06	0,014
Dalijimasis darbo krūviu, veiksmų atlikimas drauge	50,00	23,60	0,430

13 lentelė

Bendradarbiavimą skatinančių motyvų palyginimas pagal pareigų grupes

Motyvai	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	p reikšmė
Noras pažinti vaiko poreikius ir	Mokytojai	22	60,50	-1,549	0,121

juo tenkinti	Specialistai	89	54,89		
Patiriamas pasitenkinimas pedagoginiu darbu	Mokytojai	22	69,55	-2,530	0,011
	Specialistai	89	52,65		
Bendradarbiaujant geriau įvertinami vaiko poreikiai	Mokytojai	22	59,00	-1,247	0,213
	Specialistai	89	55,26		
Pasiekiami geri ugdymo rezultatai	Mokytojai	22	55,41	-0,147	0,883
	Specialistai	89	56,15		
Dirbti kaip komanda	Mokytojai	22	58,50	-1,133	0,257
	Specialistai	89	55,38		
Patiems inicijuoti susitikimus	Mokytojai	22	57,00	-0,193	0,847
	Specialistai	89	55,75		
Planuoti darbą	Mokytojai	22	62,50	-1,899	0,058
	Specialistai	89	54,39		
Prognozuoti rezultatus	Mokytojai	22	70,20	-2,655	0,008
	Specialistai	89	52,49		
Nuolat tobulinti bendradarbiavimo formas, įgūdžius ir būdus	Mokytojai	22	63,00	-1,981	0,048
	Specialistai	89	54,27		
Glaudi profesinė sąveika, palaikymas ir padrąšinimas	Mokytojai	22	63,00	-1,981	0,048
	Specialistai	89	54,27		
Pagalba kolegoms	Mokytojai	22	52,36	-0,843	0,399
	Specialistai	89	56,90		
Galimybė dalintis atsakomybe už savo tiesioginį darbą	Mokytojai	22	56,09	-0,017	0,986
	Specialistai	89	55,98		
Galimybė remtis kolegų patirtimi ir kompetencija	Mokytojai	22	52,36	-0,843	0,399
	Specialistai	89	56,90		
Gerų tarpusavio santykių palaikymas	Mokytojai	22	57,50	-0,545	0,586
	Specialistai	89	55,63		
Formalieji reikalavimai	Mokytojai	22	63,59	-1,382	0,167
	Specialistai	89	54,12		
Ugdymo įstaigos vadovų reikalavimas bendradarbiauti	Mokytojai	22	64,70	-1,556	0,120
	Specialistai	89	53,85		
Nemenkas stimulus	Mokytojai	22	53,09	-0,262	0,794
	Specialistai	86	54,86		
Esu abejingas bendradarbiavimo idėjoms	Mokytojai	22	58,52	-0,692	0,489
	Specialistai	89	55,38		
Bendradarbiavimas vyksta dėl įstatymų, kuriuose tai numatyta	Mokytojai	22	72,16	-3,508	0,000
	Specialistai	89	52,01		

14 lentelė

Žinios, kurių trūksta bendradarbiaujant

Žinios apie	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
Bendradarbiavimo ir komandinio darbo	2,68	0,467
Bendrujų ir specifinių vaiko raidos dėsningumų išmanymo	2,61	0,559

Šiltų ir dalykinių negalią turinčių vaikų ir kitų mokinių santykių kūrimo	2,50	0,586
Teigiamų nuostatų formavimo darbe su neįgaliais vaikais, pedagogų bendruomenėje	2,48	0,616
Šeimos ypatingumų išmanymas	2,42	0,596
Specifinių konsultavimo ir pagalbos vienas kitam	2,36	0,629
Problemų sprendimo bendradarbiaujant	2,32	0,542
Tėvų įtraukimo į dalyvavimą ugdymosi procese	2,24	0,690

15 lentelė

Žinių, kurių trūksta bendradarbiaujant palyginimas pagal pareigų grupes

Žinios apie	Pareigų grupės	N	Vidutiniai rangai	Z	P reikšmė
Bendradarbiavimo ir komandinio darbo	Mokytojai	22	53,32	-0,542	0,588
	Specialistai	89	56,66		
Specifinių konsultavimo ir pagalbos vienas kitam	Mokytojai	22	45,27	-1,946	0,052
	Specialistai	89	58,65		
Šeimos ypatingumų išmanymas	Mokytojai	22	65,91	-1,816	0,069
	Specialistai	89	53,55		
Problemų sprendimo bendradarbiaujant	Mokytojai	22	67,18	-2,125	0,034
	Specialistai	89	53,24		
Bendrųjų ir specifinių vaiko raidos dėsningumų išmanymo	Mokytojai	22	25,75	-5,902	0,000
	Specialistai	89	63,48		
Šiltų ir dalykinių negalią turinčių vaikų ir kitų mokinių santykių kūrimo	Mokytojai	22	62,23	-1,154	0,248
	Specialistai	89	54,46		
Teigiamų nuostatų formavimo darbe su neįgaliais vaikais, pedagogų bendruomenėje	Mokytojai	22	60,23	-0,779	0,436
	Specialistai	89	54,96		
Tėvų įtraukimo į dalyvavimą ugdymosi procese	Mokytojai	22	50,50	-0,979	0,328
	Specialistai	89	57,36		

16 lentelė

Parašykite, ką Jums reiškia bendradarbiauti?

0	17	15,32%
bendradarbiaujant, dirbant komandoje galima žymiai daugiau pasiekti	3	4,50%
bendradarbiauti - tai pokalbis su tėveliais, kas vyko pamokoje, aptariamais vaiko pasiekimais, kartais nesėkmes, tariamės kuo tėvai galėtų būti naudingi	2	3,60%
bendradarbiavimas su tėvais palengvina pedagogo darbą su vaiku, turinčiu negalią, bendradarbiaudami tėvai išsako savo problemas, lūkesčius, išsamesnę informaciją auklėjant vaiką.	5	3,60%
dirbti kartu, padėti vaikams spręsti įvairias iškilusias problemas, kai dirbi kartu lengviau gaunasi, išsėina	4	3,60%
informacijos surinkimas, perteikimas, sužinoti iš tėvų jų lūkesčius apie vaiko ugdymąsi	2	3,60%
aptarti iškilusias problemas	2	2,70%
bendras, vieningas požiūris į vaikus, turinčius negalią, bendradarbiavimas su tėvais	1	2,70%
bendravimas, anketos, komandinis darbas, siekiant bendrų tikslų, rezultatų	4	2,70%

dirbant su vaikais netekusiais tėvų globos yra svarbu palaikyti tuos tėvus, kurie turi galimybę susigrąžinti vaiką. Todėl jiems rašome, piešiame, kviečiame ir viską darome dėl vaiko.	2	2,70%
ieškoti būdų ir metodų, kurių pagalba būtų siekiama vaiko pažangos. Tėvai gali duoti žinių apie vaiko gebėjimus, galias, norus ir kt.	3	2,70%
Išklausyti kitų nuomonę, daryti sprendimus	1	2,70%
kartu spręsti problemas, siekiant padėti vaikui	3	2,70%
labai svarbus pedagogų ir tėvų bendradarbiavimas, nes tik bendradarbiavimu galima pasiekti gerų rezultatų	2	2,70%
aptarti vaiko sutrikimus, žinoti kaip galima padėti vaikui, siekti geresnių rezultatų, ieškoti naujų ugdymo formų, siekti pasitikėjimo vienas kitu, pagalbos, konsultuotis, dalintis sukaupta patirtimi.	2	1,80%
Bendradarbiauti - vaiko, tėvų suvokimas, jų poreikių, veiklos tęstinumas, pasitikėjimas vienas kitu	2	1,80%
bendradarbiauti reiškia geriau suprasti vaiko gebėjimus, turimus įpročius, patirti pasaulio ir aplinkos suvokimą ir pan. visą turimą ir bendradarbiaujant gaunama informacija padeda ir įtakoja tolesnį darbą su negalia turinčiu vaiku: formuoti naujus įgūdžius, ugdyti savarankiškumą ir įvairiapusiškai lavinti.	1	1,80%
bendradarbiavimo su kolegomis, tėvais, tai efektyvaus darbo pavyzdys, siekiant kuo didesnės naudos vaikui su negalia	3	1,80%
dalijimasis gerąją darbo patirtimi	2	1,80%
dalijimasis patirtimi, bendro tikslo siekimas vaiko gerovei	1	1,80%
dalijimasis patirtimi, žiniomis, bendradarbiavimas su spec. Pedagogu	4	1,80%
dirbti kaip komanda, siekti geru ugdymo rezultatų, planuoti darbą kartu, aptarti pasiektus rezultatus	2	1,80%
domėtis vaiko elgesiu, pokyčiais šeimoje, sužinoti kas teikia džiaugsmo, kuo domisi, kaip praleidžia savaitgalį ir t.t.	1	1,80%
geresni ugdymo(si) rezultatai, gilesnis vaiko pažinimas, tarpusavio sąveika	2	1,80%
kartu spręsti iškilusias problemas, džiaugtis laimėjimais ir pasiekimais	3	1,80%
kartu spręsti iškilusias problemas, tartis, informuoti apie pasiekimus	4	1,80%
kartu spręsti problemas, kartu džiaugtis, kartu įveikti kliūtis, visada ir dėl visko tartis	3	1,80%
pasidalinti savo pastebėjimais, nuomonėmis ir rasti bendrą kompromisą	1	1,80%
pasikeitimas informacija, kompetencija ugdant sėkmingas vaiko ugdymas, efektyvus problemos sprendimas	1	1,80%
produktyvų problemų sprendimą, išeičių atradimas iš įvairių situacijų, galimybė daugiau sužinoti apie neįgalius vaikus	2	1,80%
siekimas bendro rezultato, geresnio ugdytinio pažinimo, ugdymo proceso planavimas	2	1,80%
bendradarbiauti su tėvais reiškia geriau pažinti mokinį su negalia. O kai mokinį jau geriau pažįsti, lengviau jam padėti ugdymosi procese.	2	0,90%
bendraudant labiau pažįstamas mokinys, geriau įvertinami vaiko poreikiai. Galima sužinoti kokią pagalbą savo mokiniui teikia tėvai ir ar jie sugeba tai daryti. Įdomu sužinoti kokioje aplinkoje mokinys gyvena ir kuo ta aplinka prisideda prie ugdomosios veiklos mokykloje	3	0,90%
dienos ir savaitės pasiekimų aptarimas	3	0,90%
dirbti kartu siekiant bendro tikslo	2	0,90%
geresni ugdymo rezultatai, palankesnis ugdymo klimatas	2	0,90%
kartu komandoje padėti vaikams jų problemas	1	0,90%
kartu siekti užsibrėžto tikslo ir iškeltų uždavinių, ieškoti tinkamiausių metodų, būdų ir formų jiems pasiekti ir įgyvendinti	1	0,90%

pedagogų ir tėvų abipusis supratingumas ir noras padėti vaikui	2	0,90%
perteikti informaciją, pageidavimus, išklausti tėvų norus, dirbti viena kryptimi	1	0,90%
sąveika tarp pedagogo, vaiko ir tėvų	2	0,90%
siekti bendro tikslo	1	0,90%
siekti bendrų tikslų	1	0,90%
siūlyti savo pagalbą ir išklausti ar priimti kitų patarimus, pasiūlymus. Siekti bendrų rezultatų	1	0,90%
susipažinti, suprasti problemas, pasimokyti, priimti bendrus sprendimus	1	0,90%
veikti kartu vardan vieno tikslo	1	0,90%

17 lentelė

Kokių specifinių žinių ir gebėjimų reikia pedagogui norinčiam sėkmingai bendradarbiauti su kitais ugdymo dalyviais?

0	35	31,53%
komunikacinių gebėjimų, komandinio darbo įgūdžių	2	4,50%
dirbti komandoje	1	3,60%
psichologinių	1	3,60%
savo dalyko išmanymas, psichologinių - pedagoginių, motyvacija tobulėti	2	3,60%
gebėjimas dirbti komandoje, tolerancija	4	2,70%
iniciatyvos, nuolatinio domėjimosi savo dalyko naujovėmis	3	2,70%
kompetencijos, kūrybiškumo ir noro aktyviai bendrauti	1	2,70%
lankstumo visais klausimais, nuoširdumas, paprastumas, atsakomybė	1	2,70%
pedagoginių, psichologinių žinių, lankstumo, sprendžiant vaiko ugdymo(si) problemas, atsakomybės, pareiagingumo	2	2,70%
pedagoginių, psichologinių, pozityvumo	3	2,70%
bendravimo ir komandinio darbo, siekimas gerų ugdymo rezultatų, gerų tarpusavio santykių	1	1,80%
daugiau tolerancijos, pakantumo, supratingumo, takto	2	1,80%
gerų, šiltų tarpusavio santykių palaikymas, pasitikėjimas ir įvertinimas, turėti pakankamai darbo su neįgaliaisiais patirties	3	1,80%
komandinio darbo gebėjimų	1	1,80%
kompetentingumo, geri bendravimo gebėjimai, žinios apie įv. Sutrikimus t.y. specifinių žinių	2	1,80%
komunikabilumo, tolerancijos, pedagoginės kompetencijos	2	1,80%
lankstumas, pasitikėjimas, kompetencijos ugdymas, dalijimasis ugdymo procese	1	1,80%
psichologinės žinios, socialiniai įgūdžiai	5	1,80%
psichologinių žinių, charakterio savybės	2	1,80%
psichologinių žinių, pedagoginio lankstumo, supratimo, emocijų valdymo, užuojautos, supratingumo	3	1,80%
psichologinių žinių, tolerancijos, geranoriškumo	3	1,80%
reikalingos asmeninės savybės: geranoriškumas, komunikabilumas, atsakomybė, gebėjimas dirbti komandoje	3	1,80%
spec. Psichologijos žinių, etikos, spec. Pedagogikos žinių, mylėti vaikus, noriai dirbti šį darbą	2	1,80%
supratimo ir atjautos, išsilavinimo, kompetencijos	4	1,80%
svarbiausias žmogiškasis faktorius ir supratimas, kad drauge mes galime padaryti daugiau ir tai teks naudą ne tik vaikui, bet ir darbu pasitenkinsime patys	2	1,80%
būti tolerantišku, geranorišku, paslaugiu, dalykinė kompetencija	2	0,90%
daugiau domėtis vaiko psichologija, kaupti žinias apie vaiko negalią	2	0,90%
gebėjimas siekti bendro tikslo, psichologinės žinios, domėtis spec. Pedagogika	2	0,90%

gebėjimas spręsti problemos kartu, išklausymas kito nuomonės, gebėjimas planuoti darbą	4	0,90%
kantrybės	2	0,90%
kompetencijos, žinių	1	0,90%
komunikacinių gebėjimų, gebėjimo dirbti komandoje, sugebėjimo priimti racionalius sprendimus	2	0,90%
supratimo ir atjautimo, noro dirbti ir padėti	1	0,90%
supratingumo, darbštumo, nevengti atsakomybės	2	0,90%
tolerancija, sugebėjimas dirbti komandoje, kompetencijų įvaldymas	1	0,90%
tolerancijos, specialybės žinių, bendradarbiavimo įgūdžių	1	0,90%
	35	

